

અલ્લાહો અકબર.

☆ R. 1110 258

જંગે ઓહ

( ઇતિહાસિક વાર્તા )

The Battle of Hattin

અનુવાદક તથા પ્રગટ કરનાર,

નિઝામુદ્દીન એ. કુરેશી.

પાંચપટ્ટી—અમદાવાદ.

( સર્વ હક સ્વાધિન રાખ્યા છે. )

આવૃત્તી ૧



પ્રત. ૧૦૦૦

સને ૧૯૨૪

દિવસ ૧૩૪૩

કીમત દશ આના.

આફ્રીકા ખાતે શી ૧-૩

૨૧૦૧૨

૧ અર્પણ પુસ્તિકા.

સમવાદ

કુલપતિ મોહીભાઈ  
મારી ૧૧/૧૦/૩૩

આ વાર્તા

પ્રીટારીના (ટાંમવાલ)

ની મંડળી તથા રોહતક

એન્ડ સન્સની પેટી ચલાવનાર

મી. અહમદ તથા બાર્બર ને

લંચો વાચનના બારે શાખીન

અને ખાસ કરી મારા પુત્રના

પ્રત્યે ખાસ પ્રેમ ધરાવના

હોવાથી અર્પણ કરતા

આનંદ માનું

હું.

નીઅમુદીન એ. કુરેશી.

ધી અમદાવાદ ફાઇન આર્ટ પ્રિ. પ્રેસ (હાવખાના) મા

મુલેમાન ઇશ્રાહીમે છાપ્યું.

ટે. જુમા મસ્જિદ સામે, અમદાવાદ.

# ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ ગુજરાતી કૉપીરાયિટ વિભાગ ]

અનુક્રમાંક ૧૧૭૩૩ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ જંગો - ૧૯૯૮

વિષય ૬૪૬૮ : ૩

બે બેલ.

ગુજરાત વિધાનસભા  
અમદાવાદ  
ગુજરાતી કૌપીરાઈ-સંગ્રહ

જો ઇસલામી તવારીખમાં બદરની લડાઈથી મુસલમાનોની અનુપમ ક્ષતેહ સફળતા અને ઇસલામી મહનતા જાહેર થાય છે તો જંગે ઓહદથી એક બીજી વાત જણાઈ આવે છે જેની કોઈપણ આગળ વધનારી અને ચઢતી પાયરીએ ચઢનારી પ્રજ્ઞતા માટે ભારે જરૂરત છે અને તે નિષ્ફળતા તથા દુશ્મનોના મુકાબલામાં હાર છે. કેમકે સફળતા એક એવો નીશો છે કે જે ક્ષતેહમંદ પ્રજ્ઞને મરત અને ગારિલ બનાવે છે. અગર આ નીશો ઉતારવા માટે કોઈ પણ વસ્તુ હોય તે તે નિષ્ફળતા છે. જ્યારે તે પ્રજ્ઞ હારની ઠોકર ખાય છે તો શરી તે ગફલતનાંથી બેદાર થઈ ચોંકી કૂટે છે અને સાવચેતીથી આગળ પગ મુકે છે. ચઢતીના મરદાનમાં આગળ વધનારાઓને નિષ્ફળતાના સળભેજ પોતાની કમજોરીનું જ્ઞાન થાય છે અને કાવધ્યમાં આગળ પગ મુકતાં પહેલાં તે પોતાની કમજોરી દૂર કરવાની ઠાણીશ કરે છે. તે માટે ખુદા તઆલાએ જંગે-બદરની સફળતા પછી ઓહદની લડતમાં મુસલમાનોને અનુપમ પાઠ આપ્યો અને સંકટોના મુકાબલાથી હીમ્મત ન હારવા તથા સફળતામાં પરિણામથી ચેતતા રહેવાનો ખાસ દાંધો. આ કારણથીજ જંગે ઓહદની હારને ક્ષતેહ કરતાં વધુ સરસાઈ આપી શકાય છે અને તેને પોતાની કમજોરીઓ દૂર કરવા તથા સળગ થવાનું કારણ માનવામાં આવે છે.

દુશ્મનના મુકાબલામાં ઓહી સમજ વાપરવાનું તુકસાનકારક પરિણામ બતાવીને ખુદા તઆલાએ જંગે ઓહદમાં મુસલમાનોને ફરી એવી જુલુસ ન કરવાનો પાઠ આપ્યો છે. દુશ્મન ગમે તેટલી નાની સંખ્યામાં કે

નિજાજ હોય છતાં તેની પુરેપુરી તપાસ કરીને પછી પોતાનું બળ તે કરતાં વધારે રાખવું જોઈએ. જ્યોત્ષ્ણે જંગે બદરમાં તેના કારણે અને તઠવારીઓ તથા આગળ પાછળની બધી હકીકતોને સમાવેશ કર્યો છે. આ વાર્તા ઓહદની લડાઈ વિષે એટલા માટે લખવામાં આવે છે કે મુસલમાનો બદરની લડાઈની સફળતા વાંચ્યા પછી ગણતરના કારણે મળેલી નિષફળતાને ન ભુલે. અને દરેક દુન્યાવી કામમાં પણ સાવચેતીથી પગલાં ભરે. બદર અને ઓહદની લડાઈઓના વચગાળેના બનાવો આમાંજ આટોપી લેવામાં આવશે પણ કદાચ કોઈ સાધારણ બનાવ મુઠી દેવામાં આવે તો તે જિન જરૂરી હોવાના લીધેજ મુઠી દેવામાં આવ્યો હશે એમ સમજવાને વાંચકને વિનંતી કરવામાં આવે છે.

જંગે બદરમાં માત્ર ઇતિહાસિક બનાવોના વર્ણનથી રસીકતા જણાતી નથી તેથી આ વાર્તામાં તેનો બદલો વાળી આપવાની રહેજ કોશીલ કરવામાં આવી છે. એટલે ઓહદના બનાવોની સાથે વાર્તાને રસીક બનાવવા માટે પ્રેમનો ભાગ ઉમેરવાની કોશીલ કરી છે પરંતુ તેને અસલ ઇતિહાસિક બનાવેલી કોઈ પણ જાતની લાગવગ નથી એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે. એ ભાગ તદ્દન બનાવટી અને મન ધરાત છે તેથી તેને ઇતિહાસની રસોટીએ નહીં પારખવાની વાચકે વર્ગને વિનંતી કરવામાં આવે છે.

મદીન મુનવ્વરાથી ત્રણ માઇલ દુર ઓહદ નામનાં પહાડની તળેટીમાં લડાઈ થયેલી હોવાથી તેનું નામ “જંગે ઓહદ” મુકદ્દર લવા પામ્યું છે. આ લડાઈ તા. ૭ થી ૧૦ વાલ સને ૩ હિજરીના દીવસે એટલે જંગે બદરથી એક વરસ અને કેટલાક દીવસ પછી થઈ હતી. આ લડાઈમાં મુકરેકોની તરફથી મકકાના સરદાર અબુ મુઝીયાન સખર

ધિન દરમિયાન ઉમરવીએ આગેવાની લીધી હતી જે અખુળે લેના  
 જહન્નમ વાસિલ થયા પછી હસલામર્ન વિરૂધ્ધતા અને હઝરત રસુલે  
 અમરમ સલ્લંની અદારતમાં અમરમ ધરાવતો હતો. ઓહદની લડાઈમાં  
 મકકાવાસીઓ અદલો લેવાના બારે જુરસાથી બરપુર થઈને આવ્યા હતા.  
 તેઓ પોતાના માર્યા ગએલા સંબંધીઓનો અદલો લેવા ચાહતા હતા  
 અને જંગે અદરમાં બારે નિષ્ણતા મળવાથી તેઓ એવેન રહેતા હતા  
 પણ ઓહદની લડાઈમાં સૂરજતા મળવાથી ફરી તેમનાં આંસુઓ પુછાવા  
 ચામ્યા. ઓહદની લડાઈમાં હાર મળવાથી મુસલમાનોના દિલ પણ  
 ટુટવા લાગ્યા હતા પરંતુ હઝરત રસુલે અમરમ સલ્લં એ તેમને  
 દિલાસો આપી દુલો દિલોને સુધારી આપ્યો અને દુશ્મનોથી ફરી  
 મુકાબલો કરવાની હીમ્મત અતાવી તેમના નિરાશ દિલોમાં નવ જીવન રેડી  
 દીધું. જેથી ઓહદમાં જીત મળવાથી પુલી બેડેલા મુશરિકો મુસલમાનોના  
 વાળ સરખેએ વાંકો કરી શક્યા નહીં અને મુસલમાનોએ યોહાજ  
 સ્થાયમાં આપી દુનિયામાં પોતાનો વાવટો ફંકવી દીધો.

નિઝામુદ્દીન દુરેશી.



દરેક ઇસલામીએ આ પુસ્તકો વાંચવા જોઈએ

## હાલમાંજ બહાર પડેલા પુસ્તકો

કમાલી શમશીર—(ત્રી અંકી પ્રામા) કમાલી વીરોની શમશીરોએ જે કમાલ કરી છે તેના આબેહુમ દેખાવો વાંચતાં શરીરમાં શુરાતન વ્યાપી જાય છે. ખનાતોલીયામાં અગેરા સહ-તનતની રચાપના અને મીકેના કમાલી વીરોએ કાટેલા કમડવાણુનું નાટક ખાસ વાંચવા લાયક છે. આટ પેપર ઉપર છાપેલા ચઉદ ફોટો સાથે કીમત રૂ. ૧-૮-૦

દુશમને કમાલ—આલા હઝરત ગાઝી મુરતુરા કમાલ પાશા અને તેમની કમાલી ચળવળના દુશમન જનસુસનું વાર્તા રૂપે વર્ણન. આટ પેપર ઉપર છાપેલા ફોટો સાથે કીમત દસ આના.

નઝરખ દ ગાઝી—સુલતાન મેહમુદ ગઝનવીએ સોમ-નાથના મંદીર ઉપર કરેલી ચઢાઈ વખતની રસીક વાર્તા કીમત રૂ. ૧-૮-૦

જંગે બદર—જંગે ઓહદ વાર્તા વાંચવા પહેલાં આ રસીક વાર્તા વાંચવી જોઈએ. સુંદર ફોટો અને નકશાઓ સાથે કીમત રૂ. ૧-૮-૦

નિઝામુદ્દીન કુરેશી

૩૪, અલી ઉમર સીટ સુબંધ નાં ૩

# જંગે ઓહદ.

## પ્રકરણ ૧.

કોઇ ઉમ્મીદ ખર નહીં આતી.  
કોઇ સુરત નઝર નહીં આતી.

નાતના ખાર વાગી ચુઃયા છે દુનિયા દીવસના થાકથી આરામમાં પોઢી છે પણ કેટલક અમાગ્યા અર્ધી રાત પસાર થયા પછી પણ પલક મારવાને બાગ્યશાળી થયા નથી. એવા લોહા કોણુ હશે ? જેમને પ્રેમ બાણુ વાગ્યા હશે, જેમના હગર પ્રેમ કરારીથી જખ્ખી થયા હશે, જેઓ આશા અને નિરાશામાં ગોથા ખાતા હશે, જેઓ પ્રેમદાના વાયદા પ્રમાણુ વટ જ્ઞેષ્ટ ખારણુ તરફ આખો લગાવી બેઠા હશે અને જેઓ

આશકી ચીરત બગેા બંદએ જનાં પુદન.

દિલ બદલને દિગરે દાદનેા હયરાં પુદન.

શેર પડતા હશે. એવોજ એક અમાગ્યો મકકા શહેરથી બહાર તનમમની ઘાટીઓમાં પતથરની શીલા ઉપર બેઠો છે. ઘડીકમાં તે નીચી નજરોએ ઉંડા વિચારમાં પડે છે અને ઘડીકમાં માથું ઉચું

\* આ રથજેથી પસાર થઈ હાજીઓ ઉમરો લેવા માટે તનમમની વાદીમાં જાય છે.



કરી સામેના માર્ગ ઉપર નજર નાંખી હાથકારો ખેંચે છે. યોડીકવાર આવી રીતે માલ્યા પછી તે પોતાના મનમાંજ બબડવા લાગ્યો:—

“લુખના, ઝાલી લુખના ! કોણ જાણે અત્યારે તે શા કામમાં પડી હશે કે મારાથી મળવા ન આવી. અત્યારે તો દરરોજની પેઠે આવી જવું જોઈએ. શું કોઈ પીડામાં તો નહીં સપડાઈ હોય ? કોઈએ તેની સાથે અટક્યાળું તો નહીં કર્યું હોય, મારી મરીબ ગામ જોવી લુખના ! કોઈને મોઢું લગાડે તેની તો નથી, ૨૨ી વાર કેમ થઈ ? શું તે ઉઘી તો નહીં ગઈ હોય ? એમાં લગારે શક નથી કે અદરની લડાઈમાં તેના ખાપ તથા બાઈના માર્યા જરાથી તથા આખી કોમે શરમ ભરેલી રીતે હાર ખાવાથી તેના નાજુકે દિલને બારે દુઃખ પહોંચ્યું છે તેથી તે દર વખતે દિલગીરી અને દુઃખના દરીયામાં મરકાવ રહે છે. છતાં પ્રેમની બળતરા એવી કમજોર નથી કે તે ઉપલા દુઃખોને કાપી ન દે. પ્રેમાગ્નિ બધા દુઃખોને બાળીને ભરમ કરી નાંખે છે અને માત્ર પ્રેમની ચાદરેજ સજીવન રાખે છે. પણ આજે તો અહીં રાત પસાર થઈ ગઈ છતાં તે આવી નહીં. શું કરું ? મને તેના ફર્જન વિના લગારે જોડાવું નથી. તેના ઘર આમજ જઈને પોકારું કે જોથી દરશન થાય. ના, ના, તે બિચારી ખાપ બાઈ અને બીજા અતલગના ખેશીઓનો સોમ લઈને બેઠી છે. પણ તેમાં હું શું કરું ? મારું દિલ માનવું નથી. લુખનાના સુંદર ચહેરાના દરશન માટે આગ્રહ છે. પણ સમુર, કદાચ તેને કોઈએ મારા તરફથી ભરમાવી તો નહીં હોય. ના, ના, તે એટલી બોળી નથી કે કોઈના ભરમાવવામાં આવી જાય. પણ કદાચ એમ હોય તો, બસ મારી જીંદગી ખતમ થએલીજ સમજાવી. હું લુખના વિના જીવી શકીશ નહીં. કદાચ કોઈએ એમ પણ કહ્યું હોય કે અદરની લડાઈમાં મેં એના ખાપ બાઈનું રક્ષણ ન

કર્યું' અને દુઃખનના હાથે રતલ થતાં દીધા. બીજું કંઈ નહોં તો તેમના પર ચનાર વાર વચ્ચે પડીને મેં મારા કરીર ઉપર શા માટે ન ઝીલ્યા ? અરે તેમના મરવા પછી હું જીવતો શા માટે આવ્યો ? જસ આ સવાલનો જવાબ મારી પાસે નથી હોતો જો આ વિચારથી મારો મહેરો ન જુએ તો માનવામાં આવે છે."

ઉપરો જવાન આ શબ્દો બોલતાં થર થર કંપવા લાગ્યો અને થોડીજ વારમાં એટલો કમજોર થયો કે બોંબ ઉપર પછાડાવતે બેઠોજ થઈ ગયો. અહીં રાતના સમયે તેને પડતો ઝીલનાર કે પડ્યા પછી પાછી જાંટીને ફરીયાર કરનાર ત્યાં કે.છએ ન હોતું. સવારનું અજવાળું થતાં પછુ તે હોશમાં ન આવ્યો અને છુળમાંજ પડ્યો રહ્યો. આજતાજ ઉઢવ થયા પછી તે રસ્તે જતારા લોકો એક જુવાન કુરેશીને બેસતી રહીતીમાં પડેલો જોઈ અજબબીની સાથે તેની આસપાસ આવીને બેઠા થવા લાગ્યા. અને એક બીજામાં તે કોણ દેશે તે બાબે પુછપાછ ચાલવા લાગી. કોઈ તેને પટેમાર્ગ કહેતો તો કોઈ તેને મકકાનો રહેવાશી કુરેશી બતાવતો તો કોઈ તેને વનવમકાનો વખાનો માર્યો કહેતો અને કોઈ તેને સરાખી કહેતો ટુંકમાં જેટલા મુખ તેટલી વાતો. એટલામાં એક માણસે મુચના કરી:-

"ભઈ ! આપણાં તર્કવિતર્કો ખોટાં, એ માણસને હડાવી તેનેજ પુછોને ? આજ કાલ મકકાવાસીઓ એટલા બધા દુઃખમાં હોય છે કે કોઈ દારૂના પ્યાલાને હાથ સરખોએ અડાડતો નથી. તેથી આ માણસ પીધેલો હોય એમ લાગતું નથી. અલખતાં એ માંડો હોય તો કંઈ કહેવાય નહીં."

"હા એમ હોય તો નવાઇ નહીં" એક બીજા માણસે ટાપસી

પુરી:-“ચહેરા ઉપરથી તો એમજ જણાય છે. પણ પહેલાં તેને હુશીયાર કરવો જોઈએ તે પછી ખાત્રી થઈ જશે કે એ કોણ છે.”

આ લોકો ખાત્રીજ રીતે વાતચીત કરતા હતા કે એટલામાં બીજા લોકો પણ માણસોનું ટોળું જોઈને આવી પહોંચ્યા અને ભોંય ઉપર બેશામ હાલતમાં પડેલા જુવાનને જોઈ પુછવા આદતાજ હતા કે એક જુવાન પોકારી કહે:-

“ચા રખાહો ! સુહેલ બિન ઉમર ! પણ તે અહીં ક્યાંથી ?” આટલું બોલી તે જુવાન ભોંય ઉપર પડેલા જુવાનની પાસે બેસી તેને ઉડાડવા લાગ્યો. શાંત સવારના સમયની ઠંડી પવનની લહેકીઓ અને જુવાનના ઉડાવવાથી સુહેલે આંખો બેલી દીધી અને પોતાને માણસોના ટોળાં વચ્ચે જોઈને ગભરાયો. પછી પોતાને ઉડાવનાર જુવાનનો હાથ પકડી ઉભો થઈને અન્યથાથી પુછવા લાગ્યો:-

“તુઘમ ! અત્યારે તું અહીં ક્યાંથી અને આ ટોળું કેવું ?” આ સાંભળી તુઘમ બોલ્યો:-

“મારા અને ટોળાં બામે ધરી પુછળે પણ પહેલાં એ બતાવ કે તું અહીં ક્યારથી પડ્યો હતો. લોકોના આટલા બધા ઘેઘાટ પછી પણ તું હુશીયાર ન થયો. ભોગજોગે હું આ રસ્તે જતો હતો અને માણસોના ટોળાંને જોઈ આ તરફ આવ્યો તો તને પડેલા જોયો. મારી અન્યથાની પાર રહ્યો નહીં અને તને ઉડાવ્યો. પણ તું અહીં કેમ પડ્યો હતો ? શું ધર કરતાં રસ્તામાં સુવાથી વધારે આરામ મળે છે ?” આ સાંભળી સુહેલે શરમાઈને કહ્યું:-

“હું રાતે આ તરફ ફરવા આવ્યો હતો અને અચાનક બેહોશ થઈને પડી ગયો. સુરા કે આરામ લેવા માટે રસ્તાનો ઉપયોગ ન થાય એટલું તો હું સમજી શકું છું”

“મને પણ એજ વાતની અજાયબી હતી.” તુઃમ બેઠો:-

“માટે હવે કહે કે અહીં આ માટે આવ્યો અને કયા કારણથી બેઠોશ થઈને પડ્યો.” આટલું કહી તેણે લોકોને વિખરાઈ જવાની અજાયબી કરી એટલે તેઓ પોતપોતાના માર્ગે લાગ્યા અને ત્યારે તે બધા વિદાય થઈ ગયા ત્યારે મુહેલે કહ્યું:-

“મકકામાં પાછા ફર્યા પછી બહરમાં બધેલી હારની યાદે બેચેન બનાવી દીધો એટલે આ તરફ સમી સાંજના વખતે કુદરતની કાગીગીરી જોઈ દિલ બહેલાવવા અર્થે આવ્યો. પણ ‘મારું’ દિલ શોક સાગરમાં ડુબેલું હતું. જેમ જેમ બહરમાં આપણી કામને મળેલી હારનો વિચાર આવતો ગયો તેમ તેમ મારા હાથ પગ ઢીલા થતા ચલ્યા અને તે હારના વિચારોએ મગજ ઉપર એટલો બધો કાબુ બેસાડી દીધો કે હું બેઠોશ થઈને પડી ગયો.”

“હીક, ત્યારે આ કારણના લીધેજ રાતે દારૂનું નુકવાના જલસામાં તું નહોતો” આ સાંભળી મુહેલે અધીરાઈથી પૂછ્યું:-

“ત્યાં શું થયું? મને દારૂનું નુકવાના જલસામાં હાજર રહેવાનો મારે શોખ હતો. પણ મારા કમનસીબે મને ભાગ લેતાં અચકાવ્યો. વાર કહે તો ખરો ત્યાં શું થયું?” આ સાંભળી તુઃમને હાથકારો નાંખતા કહ્યું:-

“આહ! ન પૂછ? આપણી કામે આવે સુધી એવો કમનસીબ દીવસ જોયો નહોતો જેવો બહરના મેદાનમાં જોવામાં આવ્યો છે. આજે ફરેશ કામનું એકે એક ઘર શોક સાંજમાં ડુબેલું છે. કેવા કેવા નામવર સરદાર અને ઉમરાવો કતલ થયા. અલગ ધનની સાથે કામતી જીવ પણ કુરબાન થઈ ગયાં. હાથ, અલી બિન ઉમદયા અને તેના જેવા બીજા રંગીલા જીવાનો જેઓ આપણાં મંડળની શોખા સમાન હતા ધુળમાં

રમદોમાં છે. અતઃપ્રા વિન અધી એહેલ જેવા નાખવર આગેવાનઃ કતલ થયાં છે. હને મુસલમાનો ત્રિહની ચળવળની આગેવાની લેનાર ખરો મરદ ખરો કોણ છે ? ગાંધી રાતે હારન તુલનામાં મળેલી સભાએ અમુ મુફ્તિયાન સમર વિન હરખ હમરીને આગેવાન બનાવ્યો છે. ઉપરાંત એવો હરાવ કરવામાં આવ્યો છે કે મોહમ્મદ (સલ્) અને તેના સાથીઓ ખુશી ન થાય તેટલા સાર ક્રમમાં કોઇ પણ માણસ કતલ થએલાઓ પાછળ રડાપીટ કે માતમ ન કરે. જે તેને ધક્કે લાગી આવતું હોય તો ચુપચાપ ધરમાં અને દિલમાં દિલગીર થાય. પણ જહરમાં ચહેરા પ્રકુલ્લીત બનાવીને કરે.” તુમ્મ અહીં સુધી કહેવા પામ્યો હતો કે મુહેલે વચમાંથી વાત કાપી નાંખતાં કહ્યું:-

“એ હરાવ તો ઠીક છે પણ જખ્મી જમરા તડાપા વગર કેમ રહી શકશે ? જેના બેશીઓ મરાયા હશે તેઓ રડયા વગર કેમ રહેશે ? આવા હરાવ ઉપર અમલ થાય એ અસંભવિત જેવું જણાય છે. વાર આ વાત બાબુએ મુઝી અને કહો કે રાતની સભામાં મોહમ્મદ (સલ્) અને તેના સાથીઓથી બદમો લેવા માટે શું હરાવ કર્યો ?”

“આ હરાવ કાંઈ એક જ દીવસમાં થઇ શકે તેમ નથી” તુમ્મ બોલ્યો:-“જેના માટે થોડો વખત વિચારવા સાર પસાર થવો જોઇએ. બદરમાં સખત હાર ખાધા પછી એકાએક બજવાન હુમલો કાંવાનું કામ સહેલું નથી. થોડાક મહીના એકત્ર બળ એકઠું કરવા માટે ધીરજ ધરવી પડશે બદલો તો લેવામાં આવશે. અને તે પણ જોરી રીતે કે મુસલમાનોનું નામ નિશાન પણ દુનીયામાં રહે નહીં. પણ આ કામ માટે થોડાક વખત પસાર થવો જોઇએ. હાલ તરત તો અમુ મુફ્તિયાનને કોમની સરકારી આપવામાં આવી છે તે જે મુનાસખ

સમજશે તે કરશે. તેણે પોતાના બાપના ખુનનો બદલો લેવા અને આખી કોમના સાથે હારનો જે કષ્ટ લાગ્યો છે તે દુર ફિકરના સોગંદ બાધા છે અને દરેક જાતના એક તથા ખુશી તે સમય સુધી પોતા માટે દરામ કરાવ્યા છે કે જ્યાંસુધી મોહમ્મદ (સ.લ.) અને તેના સહાથી-જોથી માર્યા ગએલાનો બદલો ન લઈ લે વળી તે સાથે તેણે માથું નહીં ધોવાની નહીં નહાવાની અને કોઈ પણ જાતના એક નહીં કરવાની બાધા લીધી છે.” મુહુલ આ સાંભળી ખુશી થતાં બોલ્યો :—

“આ ઉપરથી તો આપણે બહુ જલદી લડાઈમાં જામ લઈશું એવી આશા જણાય છે. કેમ તું શું ધારે છે ?”

“એ જ કે કાલ બહુ જલદી અને તે પણ જે એક દીવસમાં ચાલવું પડે. હું તો બિલકુલ તૈયાર છું અને જાણતાં તને પણ કોઈ જાતની અડચણ નહીં હોય ? તારે તો તારા જે કાઠાઓનો બદલો લેવાનો છે”.

આ સાંભળી મુહુલના હોશ ઉડી ગયા. તેણે મનમાં વિચાર્યું કે હુખનાની મુલાકાત લીધા વગર લડાઈ પર ચાલ્યો ગયો તો શરી કોણ જાણે તેનો મનહર ચહેરો જોવા મળશે કે નહીં. લડાઈનું પરિણામ શું આવશે તેની કોને ખબર છે. મદદમાં અમારી સંખ્યા દરેક રીતે જોતાં વધારે અને બળવાન હતી પણ આંગણીના ટેરવા ઉપર ગણી કાલ એટલા મુસલમાનોએ અમારું કચડવાણ કાઢી નાંખ્યું અને અમને એવી રીતે નીચું દેખડાવ્યું કે હવે અમે કોઈને અમારું મોઢું દેખાડવા લાયક રહ્યા નથી. અમે હાર ખાઈને ખુવાર ખરતા થઈને પાછા આવ્યા ત્યારે મક્કાની સ્ત્રીઓ અમને કેવી તીરસ્કારની નજરે જોતી હતી. આઠ, દેવની નજરોજ અમને મરી જવા સમાન લાગતી હતી. હુખના મારી

વહાલી લુખના મારા શુરાતન નિષે કેવા વિચાર ધરાવતી હશે? ખરેખર તે મને નામદં અને નિર્જળ સમજતી હશે અને તેમ શ્યા માટે ન સમજે? મેં ખરેખર બીકશુ અને ન.મર્દનોજ પાઠ બજાવ્યો છે. હવે હું તેને ચહેરો બતાવી શકતો નથી. અને તે પોતેજ મારા જેવાનો ચહેરો જેવા નહીં ચાહતી હે.ય.” મુહેલ આવા વિચારોમાં ઘેરાએલો હતો. તુઘમ તેના તરફના જવાબની વાટ જોતો ઉભો હતો. પણ જ્યારે મુહેલની તરફથી કંઈ જવાબ ન મળ્યો તો તે સમજ્યો કે અત્યારે તે પેતાના કાકાઓના માર્યા જવાથી તેનો બદલો લેવાની ધુનમાં લાગી ગયો છે. તેથી થોડીક વાર ચુપ રહ્યો અને તે પછી બોલ્યો:—

“અમારા તરફથી છેવટના ફેસલો કરના માટે લડાઈની તૈયારી હમણુંજ કરવામાં આવે એમ હાલ તરત તો જણાતું નથી. અલમત એકાદ હુમલો કરવા કે છાપો મારવામાં આવે તો અજબ થવાની જરૂર નથી. કેમકે આવી તૈયારીઓ થતી હે.ય એવો મને બારા થમ રહ્યો છે.” મુહેલ આ સાંભળી વિચાર સાગરમાંથી જગત થતાં બોલ્યો:—

“તુઘમ! એવી તૈયારીઓના તેં કયા ચિન્હો જોયાં?”

“મારાથી પુછવામાં પુરેપુરી માહિતી નહીં મળે. કેમકે હું એ નિષે કાંઈ વધુ જાણતો નથી. શહેરમાં ચાલવાથી પોતાની મેળે બધું જણાઈ આવશે. ચાલ હવે શહેરમાં ચાલીએ અને આપણા સરદારથી એ બાબે ચુછપુરછ કરીએ.”

બંને જરુ લાંબા ડગ ભરતા શહેર તરફ વિઃ.ય થયા.



## પ્રકરણ ૨.

યુ' કેહતેથેં યે કેહતે વો કેહેતે જો વો આતા  
સખ કેહનેકી ખાતે'થી' કુચ્છલી ન કહા જતા

આઈતળ આખા દીવસની મુસાફરીથી થાકીને પશ્ચિમમાં, આરામ માટે જઈ મુક્યો છે અને ચાંદના મહીનાની પહેલી તારીખે હોવાથી ચંદ્રમાએ પોતાની મીઠી ચાંદનીની ચાદર દુનિયાની સપાટી ઉપર પાથરી દીધી છે. લોહો કામ ધંધાથી પરવારી પોતપોતાના ઘેર જવાની તૈયારીમાં છે. ઢોરઢાંકરો ચારો ચરીને પોતાના રહેઠાણે આવી પહોંચ્યા છે અને ધરના ખેરાં છોડરા ખાવાપીવાની તૈયારીમાં પડ્યાં છે. આવા સમયે મકાના પુરાતન દેવરથાન ખાનએ કઅખા પણ તવાશ કરનારાઓથી ખાલી થતું જાય છે. અને ઘણાજ થોડા માણસો બાકી રહેવા પામ્યા છે જેઓ ખાનએ ખુદા અથવા તેની આસપાસ મુકેલા દેવોની પુજા પાઠમાં લાગેલા છે. આવા પુજા પઠ કરનારાઓમાં સ્ત્રીઓ અને પુરૂષો છે અને કેટલાક માણસો ચાહે ઝમઝમમાંથી પાણી બરીને સખીલોના માટલાઓમાં નાંખતા જણાય છે. ચાંદની શરૂ તારીખે હોવાથી ચાંદનીના પ્રકાશ ઘણાજ આછો છે અને તેથી જેમ જેમ વખત પસાર થાય છે તેમ તેમ પ્રકાશમાં મંદતા આવવાથી લોકોના ચહેરા ઝાળખાતા નથી. લોકો ચિખરાવા લાગ્યા પણ કુરેશ કુટુંબના સહથી મોટા દેવ 'કુબલ' ની આગળ એક લાખા કદને માણસ માથું નમાવી છૂંટણુંમંડીએ પડી ભારે અદખ અને નમનતાકથી મનમાં બડબડી રહ્યો છે. લગાર ખાન પુર્વ જોવાથી જણાય છે કે તે મુહેલ બિન ઉમર છે જે લુખનાના દર્શન ન કરવાથી પોતાના મોઢક



દેવ હુમલની સેવામાં હાજર થઇ તેના દર્શન થવાની અરજ મુજારી રહ્યો છે. આજે લડાઇના મયદાનમાંથી પાછા ફર્યાને લગભગ પંદર દિવસ વીટી ચુક્યા છે છતાં આજ સુધી લુખનાની મુત્રાકાત થઈ નથી. તે આખો દિવસ અને રાત લુખનાની વાટ જોવામાં પસાર કરે છે અને તેના નામનોજ જાપ જરે છે છતાં લુખનાએ પોતાનો ચહેરો સરખો પજી બતાવ્યો નથી. આયારે તે હુખના દેવતાની આગળ બારે નમનતાઇથી ઠંઠી રહ્યો છે કે:-

“જો મારા કુટુંબના સડથી મોટા દેવ ! મારા દિવસર મારે કાળુ રહ્યો નથી. હવે તે તદન કાળુ બહાર થઇ રહ્યો છે. લુખના વડાલી લુખનાના દર્શનની તેને બારે અભીલાષા છે અને રાત દિવસ તેનીજ મદમાં તડપી રહ્યો છે. પજી લુખનાના દર્શન થતાં નથી. ખરેખર લુખના મારાથી કંટાળી ગયેલી લાગે છે નહીં તો તે આવ્યા વગર રહેત નહીં. હવે તો તુંજ મારી હાથત ઉપર દયા આ અને તે મગર લુખનાના જીગરમાં મારા પ્રેમની અગ્નિ બડકાવ કે નથી તે મને આવીને મળી જાય મારા ખુદા, તું તાના બંદા ઉપર આઠથી મહેરબાની કર મત્ર એકજ પમવાડીઆમાં હું અધમુવો થઇ ચુક્યો છું અને જો થોડજ દિવસ વધુ લુખનાની જુદાઇમાં પસાર કરતા પડ્યા તો વગર મોતે મરી મર્યા માટે કે દેવેના દેવ તારા કાસ તરફ રહેમની નજર નાંખ.”

મુહેલ અહીં સુધી કહેવા પામ્યો હતો કે પાછળથી કેટલે પોતાનો નાજુક હાથ તેના ખમા ઉપર મુક્યો એટલે તરતજ હાથ મુકનારની તરફ નજર નાંખી તો તેની અભયખીનો પાર રહ્યો નહીં. તે તદન એ બાકેનો બની ગયો અને ખુશીના અવેશમાં અર્ધ માંડો ખનીને દેવતા આગળ નચવા ને કુદવા લાગ્યો. લુખનાએ મુહેલની

આવી રથીતી જોઈ તો નાક ઉપર આંગળી મુકી ચુપ રહેવાનો ઇશારો કર્યો અને ફરી ચુપચાપ ચાલવા માંડ્યું. સુહેલ દેવતાને છેલ્લું નમન કરવાનું પણ જીવી ગયો અને હીવાનાની પેઠે તેની પછળ લાગ્યો. આયુરસેશાધી બહાર નીકળી બજારની સડક ઉપર હાંપા દગ ભરતો લુબનાની પાસે પહોંચ્યો. એટલે લુબનાએ આસપાસ જોયું અને ક્રોધ બીજું ન હોવાની ખાત્રી કરી ઉભી રહેતાં બોલી:—

“કલ્પકા અન્ની ચા સુહેલ! મારાથી દુરજ ઉભા રહેજો, હું તમારાથી વાત કરવા ચાહતીજ નથી. આ માટે મારી પાછળ પડ્યા છો? જો તમે એક ડગલું પણ આગળ ભર્યું તો જીમ પાડી લોઠાને બેગા કરીશ.” આ સાંભળી મુહોલના રહ્યા સદા હોશ પણ ગુમ થઈ ગયા પણ પોતાના જીગર ઉપર કાચુ રાખી હાથ જોડતાં નમનતાઈથી બોલ્યો:—

“લુબના, વ્હાલી લુબના!” આ સાંભળતાંજ લુબનાએ તેને આગળ બોલતો અટકાવીને કહ્યું:—

“વ્હાલી!! બસ ચુપ રહો, આ સજ્જ શરીવાર જીમ ઉપર લાવતાં થોભો નહીં તો ફરી જોવા જેવી થશે.”

“નહીં, નહીં આવું ન બોલો” સુહેલ પણ પડતાં મઠગાદત કંઠે બોલ્યો:—“અને આ સજ્જ બેલવાની ટેવ પડી છે તે મરતાંએ છુટે એમ નથી. લુબના! તને હું વ્હાલી ન કહું તો શું કહું? હાથ! મારા જીગરમાં તારા પ્રેમે વાસ કર્યો છે તે હું તને કેવી રીતે દેખાડું. પણ શું તું મારાથી નારાજ છે? જેમકે મેં ન.રાજીતું કામ કર્યું છે. એ લકાઈમાં દુશ્મનથી લડીને જીવ આ માટે ન આપ્યો? અરે દુશ્મનને હરાવી પ્રવેશ ન મેળવી તો ફરી અહીં જીવતો પાછોજ કેમ આવ્યો? તારા બાપ અને બાઈને મર્યાવી ન સહયો અને હારેલા લોકો સાથે અહીં પાછો ફર્યો, જેમકે મારા જેવા હાથમરા અને નામદર્મી

ચહેરો તારા જેવી બહાદુર બળાને જેવા લાયક રહ્યો નથી પણ લુપ્તના હું ખાટલું તો અવશ્ય કહીશ કે આ લડાઇ મોહુમ્મદ (સલ૦) અને તેના સાથીઓની સાથે ન હોતી બલકે પક પરવરદિગારની સાથે મુકાબલો હતો. તેથી તેના ફિરીસતાઓએ કુરેશને તેમની વડાઇઓને સવાદ ચખાડી દીધો.”

“અસ રહેવાદો” લુપ્તના ચિરડાઇ જતા બોલી:—“ પેતાનું બીકણપણું છુપાવવા માટે ખોટા બહાના શા માટે શોધ્યા હો ? પણ નહીં તમે એકલાજ નામદ અને બીકણ નથી બધા મકકાના કુરેશીઓ એમજ કહીને પોતાનું બીકણપણું સાબીત કરી રહ્યા છં. પણ હું તે માની સકતી નથી. અમારી કામે મોહુમ્મદ (સલ૦)ને (મઅ.ઝલ્લાહ મઆઝલ્લાહ) અસત્ય કહ્યો અને હજુ સુધી કહે છે. તેના મુકાબલામાં જવાનું કારણ પણ એજ હતુ કે કોઇથી રીને તેના અસત્યને જાહેર કરવામાં આવે જેથી તેના શિક્ષણનો ફલાંવો અટકાવી શકાય. પરંતુ તમો લોકો પાશોરામા પહેલી પુષ્પી વખતેજ હીમ્મત હારી બેઠા. મોહુમ્મદ (સલ૦) અને તેના સાથીઓની સંખ્યા નાની હતી અને સરસામાન પણ બરાબર ન હોતું એ જોઇને તમે તમારો મેટી સંખ્યા તથા સંપુર્ણ સર સામાન ઉપર કુદૃષ્ટ બની ગયા. મુસલમાનોને પોતાની નાની સંખ્યા તથા સર સામાનની કમીનું બાન હતું વળી તેઓ સમજતા હતા કે જે આ લડાઇમાં હાર ખાધી તો ફરી ક્યાંએ ડોકાણું નહીં રહે તેથી તેઓ જીવપર આવીને લડ્યા. તમો લોકો તેમની અડમતા અને બહાદુરીમા અંજાતે હીમ્મત હારી બેઠા. ફતેહમંદી હીમ્મત અને અડમતાને તાબે છે. જે પ્રજા જીવપર આવીને લડે અને કટોકટીના મસએ પોતાના હોશનેશ દુરસ્ત રાખે તેની શતેહ થાય છે. તમે મુકાબલો કરવા પહેલાંજ હીમ્મત હારી બેઠા જેથી હાર્યા અને હવે

ફિરીસ્તાઓ અને આકાશી લશકરની મદદની વાતો કરો છે. શરમાઓ, લગ્નઓ.” આ સંભળી સુહેલે ખાત્રી આપતાં કહ્યું:-

“લુખના ! તમે ચાહો તે દલીલો કરો અને ગમે તે સમજો, હું જે કાંઈ કહી રહ્યો છું તે હું એકલો જ કહેતો હોઉં તેમ નથી. લડાઈમાં શમેલ થનારા બધા મક્કાવાસીઓ આ બનાવ પોતાની આંખે જોઈ ચુક્યા છે, અમારામાંના એક એક બહાદુર હજારો જવાં મંદો ઉપર ભારે હતો પણ ત્યાં એકની એ ન ચાલી. ગણત્રીના મુસલમાનો અમારા કન્તા ત્રણ અને ચાર ગણા દેખાતા હતા. કદાચ મારા જેવાની આંખે આ બનાવ જોવામાં લુક કરી હોય પણ શું ત્યાં ખીજ બધા જોવામાં લુક્યા હતા ? અત્યાગિન રખીયા જેવા બહાદુર સરદાર, તેનો દીકરો વલીદ અને તેનો ભાઈ સદ્દી પહેલાં મેદાનમાં ગયા અને જોતજોતામાં કતલ થઈ ગયા. અમુ જોહેલની દીલેરી અને કુરેશના ખીજ શુન્દરીની લડાયક કુનેહ લગાડે પણ કામમાં ન આવી. અમારી સ્ત્રીઓ અજમ થયા જેવી થઈ હતી. એમ જણાતું હતું કે જાણે શરીરમાંથી શક્તિનો લોપ થઈ ગયે હતા. માથા કપાવે માટે ઝુકાવી દીધાં હતા અને જીવતા પકડાવા માટે વગર હાલે ચાલે ઉભા હતા. તમે તો મક્કામાં ઘરની અંદર જોડા હો. તેથી તમને શી ખબર કે મક્કાના બહાદુરોને શા કારણે સખત હાર ખાવી પડી.” સુહેલ અહીં સૂંધી પહોંચ્યો હતો કે લુખના ઉશ્કેરાઈ જતાં બોલી:-

“બસ, આગળ ન બોલો. હું બધાને ખીકચ અને નામદ કહું છું અને જ્યારે પણ આવી હારના વિચાર કરું છું તે આવા હિયકા-રાઓને પે તના હાથેજ કતલ કરી નાંખવાતું મનમાં થઈ આવે છે. ખાસ કરી તમારા પ્રયે તો સખત ધીકાર છે. સહેરા તરફ જોવાતું પણ ગમતું નથી. તમે એમ ન સમજતા કે હું તમને ખીજ કોઈ

વિચારથી બેસાવા આવી હતી. મારી મતલબ તો ઝેટલીજ હતી કે તમારા મોઢે તમારા બાપલા અને બીકણ પહાંતું વર્ણન કરી તમને સરમાઈ લગઈ અને જે તમારામાં લગાર પણ વડવાઓના લોહીના અંક બાકી હોય તો તમને કહું કે જ્યાં સુધી તમે મોહુમદ (સલ્લ) અથવા તેના સાથીઓમાંથી કોઇને કતલ કરી પોતાની કામના બદલો નહીં લો ત્યાંસુધી હું તમને વાત કરવા લાયક અને મારા બરાબરના સમગ્રથ નહીં. માટે હવે તમે બહરમાં ખાંધેલી હારનો ડાક ધોવાની કોશીશ કરો અને દુશ્મનોથી બદલો લો.” આ સાંભળી જીરસાથી મુહેલ બેસ્યો:-

“હું પણ જેજ ચાહું છું. બદલો લીધા વગર મને પણ ચેન નહીં પડે. હું પોતેજ હારની જગિનમાં બળી રહ્યો છું તેમાં તારી સરમાવનારી અને લગતનારી વાતોએ તેલ હોમ્યું છે. ટું ધીરજ રાખ. તારો મુહેલ આવું તીરસ્કાર પાત્ર જીવન ગાળી શકતો નથી. તે જશે અને વડીલોનો બદલો લેશે અને તે પછીજ તને પોતાનો ચહેરો બતાવશે. બસ હવે ખુદા હાશિજ, ટું તારા રસ્તે અને હું મારા રસ્તે” મુહેલને આવી રીતે જીરસામાં આવેલો જેઠ લુખના ખુશી થતાં બોલી:-

“લાત અને હુબત્ર દેવો તમારી રક્ષા કરે, જવ જે બેસ્યા છે, તે પાંક્કજો અને વીર બનીને પાછા વળજો” આટલું બોલી લુખના હરમમાં ચાલી ગઇ અને મુહેલ બજારમાં ચઢને પોતાને ધેર ગયો.



## પ્રકરણ ૩

ના કામીયોને સાથ ન છોડા કહ્યું મેરા  
તદબીર કાર લાખ બનાઇ બિગડ ગઇ

બદરની લડાઇ પછી મની ઉમરવા કુટુંબના વડા અખુ મુશ્કિયાન સખર બિન હરબને મઠકામાં કોમની સરદારી અ પવામાં આવી. એટલે આજકાલ તેનું ઘર ઇસલામની વિરુદ્ધતામાં સલાહ મશવેરા કરવાનું મુખ્ય ધ.મ હતું. મુસલમાનો વિરુદ્ધ ચઢાઇ કરવાની દરેજ સલાહો થાય છે અને આખી કોમ એજ વિચારમાં લીન બનેલી છે. બદરની લડાઇમાં ઉઠાવેલા અપમાનનો બદલો હાઝરત મોહમ્મદ સલ્લં અને નેમના અસહાબોથી લેવા પાછળ બહુ અગ ખર્ચ થયું રહ્યું હતું પણ કુરેશીઓ અને મક્કાવાસીઓની હિમ્મત દુટ્ટી ચુકી હતી અને તેથી તેઓ એકાએક કોઇ મોટી ચઢાઇ માટે તૈયાર થઇ શકતા નહોતા. અખુ મુશ્કિયાને મદીના સુધી પોતાના જમ્સો બેસાડી દીધા છે તેથી રસુલે ખુદા સલ્લં અને મુસલમાનોની હિલયાલની દર પળે તેને ખખર મળતી રહે છે. મદીનાના મુનારિકો અને ચઢીઓથી તેને આવી ખાતમીઓના બાબમાં ડીક મઠક મળતી રહે છે. આ લોકો રસુલે અકરમ સલ્લંની બધી હિલયાલની રજોરજની ખખર મક્કાવાસીઓને આપે છે. બદરના બનાવને બે અઠવા-ડીયાળ વિધા હશે કે અખુ મુશ્કિયાને ખખર મળી કે મોહમ્મદ સલ્લં બદરથી મદીનામાં પધાર્યા પછી માત્ર એકજ અઠવાડીયા ત્યાં રહ્યાં અને શબ્દાલ મદીનાની કુરઆતમાં બની સહમ ઉપર હુમલો લઇ ગયા.

પોતાની ગેરહાજરી દરમિયાન તેઓએ સખાઅ મિન અરકુતાને મદીનાનો આમિન મુકરર કર્યો અને અલ કદર સુધી પહોંચીને ત્યાં ત્રણ દીવસ સુધી મુકામ રાખ્યો. આ હુમલામાં દુશ્મનથી મુકાબલો થયો નહીં અને ખેરીઅતના સાથે હુઝરત રમુલે અકરમ સલ્લં મદીને પાછા રવાના થયા. આ સમયાર કુરેશીઓને ખુશી કરી શક્યા નહીં. તેઓને મુસલમાનોના વધતાં જતાં જળથી ભારે બચ લાગતો હતો તેથી તેઓ પોતાની તરફથી છેડતી કરવામાં પાછી પાની કરતા હતા. પણ અમ્મુ મુદ્રિયાન પોતાની નવી સરદારી ઉપર ભારે મગર હતા અને હવે આ સરદારી એના કુટુંબમાં રહે એવી ઠાણીશમાં હતો. વળી જ્યાં સુધી હુઝરત મોહમ્મદ સલ્લં ઉપર હુમલો કરે નહીં ત્યાં સુધી નહાવા ધોવા અને કોઈ પણ જાતની એશ અશરત તો મે.જમજદ મ.જુવાની બાધા નાખી હતી. તેણે સકંઈ પહેલા બદરમાં કેદ પકડાએલાઓને છોડવવાની ઠાણીશ કરી અને જોવી રીતે અન્યું તેવી રીતે દંડ ભરીને કે બીજી રીતે શસ્ત્રાલ અત્રે ઝીલકઅડતા એ મદીનાઓમાં બધા કેદીઓને છોડાવીને મકકામાં બોલાવી લીધા આ બહુજ જરૂરી વાત હતી કેમકે કેદીઓના કેદમાં હોવાના કારણે તે મદીના ઉપર એવી બીકથી હુમલો કરી શકતો નહોતો કે રખેને મોહમ્મદ સલ્લં તેમને કતલ કરી નાંખે અથવા ગમ્મ ઉપરાંત દંડની રકમની માંગણી કરે. જ્યારે બની સલ્લમ ઉપર હુમલો લઈ જવાની અને ત્યાંથી કોઈ પણ જાતના તુકશાન વગર પાછા ફરવાની ખબર અમ્મુ મુદ્રિયાને સાંભળી તો તે બળીને ભખ્મ થઈ ગયો અને દર વખતે મદીના ઉપર ચલાઈ લઈ જઈને બદલો લેવાનો લાગ શોધતો રહ્યો.

એટલામાં ઝિલ્લદજનો મદીનો આવ્યો. મકકાના મુશરિકોએ પોતે એકલાએજ હજની રસમ આદા કરી અને કાફિરોની બીકથી હુસલ્લમાતો હજમાં ભાગ લઈ શક્યા નહીં. પણ એક પાટી વધે પહોંચેલા સઅદ

ખિન નોઅમાન નામના અનસારી સહાથી એવા દિવારથી ઉમરો  
 અદા કરવા માટે ગયા કે કુરેશીઓ હાજી અને ઉમરો અદા કરનારા-  
 ઓને પળવતા નથી તે દીવસોમા અબુ મુફિયાનનો એક દીકરો  
 બહુના કેદીઓમાથી મદીનામા કેદ હતો. મકકારાસીઓએ અબુ  
 મુફિયાનને વાગ્વાર નેનો બદલો મેકાવીને મકકે બોલાવવા માટે  
 હથું હતુ પણ તે ગણકાનો નહોતો અને કહેતો હતો કે:-“મારા  
 માધ હનઝલ્લાનું ખુન થઇ ચુક્યું છે અને હવે દીકરો ના હડ બરું તો  
 જાન અને માથ બનેતા તુકશાનમા ઉતર ? મને નથી હા મરવા  
 નથી. બલે મુસલમાનો તેને કેદમા ગણે.” યોડા દીવસ પછી સઅદ  
 ખિન નોઅમાનના ઉમરો અદા કરવા માટે મદીનાથી મકકે આવવાની  
 તેને બબર મગી એટલે તમને પકડીને કેદ કરી લીધા અને મુસલમાનોને  
 ખમર આપી કે ઉમરોને આપીને પોતાના માણસ લઇ જાય. થયું  
 પણ એમજ કે સઅદ ખિન નોઅમાનના મદવામા મુસલમાનોને  
 તેના દીકરા ઉમરોને કેદમાથી છોડવા પડ્યો. દુકમાં એટનુજ કે હજના  
 દીવસો પસાર થયા પછી બરસો સરગેનું લશ્કર લઇને અબુ મુફિયાન  
 મકકારા ગવાના થયો અને પોતાની કસમ-માધા પુરી કરવા માટે મદીના  
 ઉપર હુમલો લઇ ચાલ્યો.

મદીના મુનવ્વરાની પામે બલ અરીઝ નમનુ રથળ છે જે  
 ચાહુદીઓના રહેઠાણુ તરીકે પ્રખ્યાત હતું. ત્યાના ચહુદીઓ હજરત રસુલે  
 અકરમ સલ્લોની સાથે ખુદા વાસ્તેની હુશમની રાખતા હતા. પણ  
 અનસારી કમીલાઓ ના શીધે તેઓ મુસલમાનોથી જાહેરમા વિરખતા  
 કરી શતા નહોતા તેમજ રસુલે ખુદા સલ્લોને દુઃખ પણ આપી  
 શકતા ન હોતા. અલખતા છુપી રીતે હજરત રસુલે અકરમ સલ્લો  
 તથા મુસલમાનોને હુનિયાની સપાટી ઉપરથી નાખુદ કરવાના કુપાં



કાવત્રાં રચતા હતા. આ ખીના હજારો રસુલો અકરમ સલ્લં  
જલુતા હતા પણ આપ હમવતન અને પાડોશીઓથી લડવાને પસંદ  
કરતા નહોતા અને વળી તેમના કાવત્રાંઓની જાણ થવા છતાં પણ  
એટલા માટે નાંખતી કરતા હતા કે કદાચ તેઓ કોઇ વખતે ઇસલામનો  
સ્વીકાર કરી ખરા માર્ગ ઉપર આવી જાય. તેમના અપશબ્દો, દુઃખ  
આપનાર વાતો અને ઉશ્કેરનાર કામેને દર ગુજર ફરમાવતા હતા.  
મહુદીઓ પણ આપની સાથે ઉઘાડી દુશ્મની કરતાં ખીલતા હતા.  
તેમની વસ્તી માત્ર અલ અરીઝમાં નહોતી બલકે મદીનાની આસપાસના  
રહેઠાણોમાં તેઓ મોટી સંખ્યામાં વરતા હતા અને હઝાયક જુરસો  
ધરાવનાર અરબોની સાથે રહેવાથી તેઓ પણ હઝાયક કુનેહથી જાણીતા  
થઇ ગયા હતા. તેઓએ પોતાના રહેઠાણોને કિલ્લાના આકારમાં ગોળ  
કુંડાળા સમાન બનાવી લીધા હતા. યૌધી દુશ્મનના હુમલા વખતે  
જ્યાંય થઇ શકે અને દુશ્મન હુમલો કરે તો એકત્ર બળથી તે મુકાબલો  
કરી તેના મારથી બચી શકાય. મદીનાના મહુદીઓના ટોળા એ કુટુંબો  
એટલે જની નસીર અને જની કરીઝથી સંજંધ ધરાવતા હતા. જની  
નસીરને આપની સાથે ઝોછી અદાવત હતી પણ જની કરીઝ  
મુસલમાનોના લોહીના તરસ્યા હતા.

હજના અરકાન અદા કરવાની રસમ પુરી થતાંજ અબુ સુફિયાન  
જસો સવારો લઇને મદીનાની તરફ ગયાના થયો. તે પોતે લીધેલી ખાધા  
અને ખાધેલા સોગંદ ઉતારવા અર્થે જઇ રહ્યો હતો. તે ઝપાટાખંધ  
ગયો અને મદીનાથી એક મનઝીલ દુર પહાડની તળેટીમાં મુકામ કર્યો.  
તે પહાડનું નામ નીજ હતું. મહકાવાસીઓએ નીજની તળેટીમાં પોતાના  
તંબુ ઉભા કર્યાં. જ્યારે રાત પડી તો અબુ સુફિયાન પોતાની જાતે  
એટલો છુપી રીતે જની નસીર મહુદીઓની વસ્તીમાં ગયો. પહેલાં તેણે

એક ઘરનું આરણ્ય ઠોકરું. આ ઘર હું જિન અખતબનુ હતું, તે બની નસીર કુટુંબના સરદાર હતો. અણુ સુફિયાનને આવેલો જોઈ હું જિન અખતબે મુલાકાતની તક ન આપી એટલે તે નિરાશ થઈને બની નસીર કુટુંબના બીજા આગેવાન અને માનીતા સરદાર સલામ જિન મશકમને ત્યાં ગયો. સલામને જ્યારે અણુ સુફિયાનના આવવાના સમાચાર મળ્યા તો તેણે તેને આદર સત્કાર કર્યો. આણું 'ખવડાવ્યું' તથા દારૂ પાચો અને મુસલમાનોની બધી બાતમીઓ આપી તેમની દિલચાલથી જાણીતો કર્યો. અણુ સુફિયાન પોતાની નેમમાં સફળતા મેળવી પાછલી રાતે પોતાના મુકામે આવ્યો. હવે તેણે એક ગોળના ઘડી અને પોતાના સાથીઓમાંથી થોડાક બહાદુર તથા દિનેર માણસોને તુંડી કાઢી તેમને હુકમ આપ્યો કે—“તમે આગળ વધતા જાવ અને મદીનાની ખંદર અથવા બહાર જે મુસલમાનને જુઓ તેને કેદ કરો અથવા મારી નાંખો.”

અણુ સુફિયાનના હુકમથી તે ટોળામાંથી કેટલાક સવારો તેણે અતાવેલી રીતીએ મદીનાની તરફ ગયા અને મદીનાની બહાર ખરીજ રથજે આવેલા ખજુરોના સુંદર બાગમાં પેઠા અને ત્યાં આગ લગાડી દીધી. ભોગજનેગે એક અનસારી મુસલમાન પોતાના ભાગીદાર મિત્રની સાથે ખેતરમાં કામ કરતા હતા. એટલે આગ લગાડયા પછી કુરેશીઓના આ ટોળાએ અને મુસલમાનો ઉપર હુમલો કરી તેમને મારી નાંખ્યા અને જે બાન્દુશી આવ્યા હતા તે બાણુ ચાલ્યા ગયા.

મુસલમાનો ઉપર આ છાપો તેમની અજાણતામાં મારવામાં આવ્યો હતો. બે માણસોના માર્યા જવાથી અને ખજુરોના બગીચાઓમાં આગના બડકાઓ દેખાતાં બાણુ બાણુના લોકો ધાકમાં આવી ગયા એટલે તેઓએ તરતજ આ વાતની હાજરત રસુલે અકરમ

સલબને ખબર આપી. એટલે આપ તરતજ કુરેશીઓની તપાસમાં રવાના થઇ ગયા. બહીર બિન અબદુલ મનઝર\*ને મદીનામાં પોતાનો નાયબ મુકરર કર્યો અને ભારે તકીદથી જેટલા મુસલમાનો તૈયાર થઇ શક્યા તેમને સાથે લઇને મક્કાની તરફ કુચ કરી દીધી. આવી રીતે આપ કર કરતુલ કદર રથળ મુધી આગળ વધતા ગયા પણ કુરેશી સવારોનો ક્યાંએ પગે લાગ્યો નહીં. તેઓ તો પેતાનું કામ કરીને ચલતા થયા હતા. અને નદાસવામાં સરળતા પડે તેટલા સર ખોરાકી સામાનનાં કેટલાંક પેટલાંઓ રસ્તામાં ફેંકતા ગયા જે ખેતરોમાં પડેલાં હતાં. મુસલમાનોએ તેના પર કબજો કરીને જોયું તો તે સતુના કોથળા હતા. તેથીજ આ સવારી ગઝાએ રસવીકન ના નામથી ઓળખાઇ. અબુ મુશિયાન ભારે તકીદથી નદાસી છુટકો હોવાથી લડ્યો થવા પામી નહોતો છતાં મુસલમાનોને મજબાનો સવાબ પ્રાપ્ત થયો અને ગતીમતમાં ખાધ ખોરાકીનો સારો જથ્થો હાથ લાગ્યો. હુન્કમાં એટલુંજ કે મુશરિકો ભારે હિંમત સાથે ચઢી આવ્યાં હતા પણ છેવટે તેઓએ જીવ ખચાવીને નદાસવામાંજ પોતાની બલાઇ જોઇ તેથી તેઓ મુસલમાનોને વધુ તુકચાન પડોંચાડી શક્યા નહીં.



\* એમને અબુલખાળા કહે છે.

x અરબીમાં સ-હને સવીક કહે છે. કહિરોએ નદાસી વખતે સ-હના ગુણીઆ વધુપ્રમાણમાં ફેંકેલા હતા અને મુસલમાનોએ તેના ઉપર કબજો કર્યો હતો તેથી આ નામ પડ્યું.

## પ્રકરણ ૪.

ઘાત પર ઉનકો લગા લાયે તો હેં બાતોંમે  
ઝોર ખુલ જાધ જો હો ચાર મુલાકાતોંમે

રાતના આંટકે વાગ્યાના સમયે મક્કાની બહાર તનખમિની ઘાટી-  
ઓમાં ચાલુ રસ્તાથી થોડેક દુર પથરની એક મોટી શીખાને ખડેલી  
આપણી વાર્તાનો નાયક સહેલ હમોં છે. અને વારંવાર સામેના ચાલુ  
રસ્તા ઉપર નજર નાખી કોઇની વાટ જોઇ રહ્યો છે. જ્યારે તે એક  
જગ્યાએ હમોં હમોં થાકી જાય છે તો આમથી તેમ આંટા મારવા  
લાગે છે. અત્યારે તેના ચહેરા ઉપર ખુશાલીના ચિન્હ જણાય છે.  
ઘણું વર આવીજ રીતે પસાર થઈ પણ તે જતી વાટ જોઇ રહ્યો છે  
તે ન આવ્યો તો પોતાના મનમાં બચડવા લાગ્યો:-“જો કે મોહમ્મદ  
(સલ.) અને તેમના અરહબે થી આ હુમલામાં અમારો મુકાબલો થયો  
નથી તેથી અમે કામચાપ હુમલો કરનાર કહેવાઈએ નહીં છતાં મદીના  
વ.સીઓના ખબરોના ઝડોને બરગાદ કરના અને તેમના બે માણસોને  
કતલ કરી નાંખવા એ કાંઈ સાધારણ વાત નહોતી તેથી અમારી  
આટલીજ ફતેહમંદી પુરતી લેખાવી જોઇએ. મને આશા છે કે જો અન્ને  
બહાલી લુખનાથી મુલાકાત થઇ તો તે ખુલ્લા દિલથી મળશે અને  
પાછલી મુલાકાતમાં તેણે જે અણગમો જાહેર ર્યો હતો તેવું બનશે  
નહીં. મારી તલવારથી એક મુસલમાનનું કતલ થવું સાંભળીને તો  
તે જરૂર મને શામાથી આપશે અને તેના મનમાં કદાચ મારા તરફથી

થોડી ઘણી જુદાઈ રહેવા પામી હશે તે તરતજ દુર થઈ જશે. પણ તે આત્માર સુખી કેમ ન આવી ?”

સુહેલ આવાજ વિચારમાં લિન હતો કે સામેથી કોઈના આવવાનો આસપાસો. તે લગાર ટટાર થઇને ઉભો થયો અને આવન.રને ટીકી ટીકીને જોવા લાગ્યો અને જ્યારે તેને ખાત્રી થઇ ગઇ કે આવનાર તેની પ્રેમદા લુખના છે અને તે ઘણીજ સાવચેતીથી આ તરફજ આજુબાજુથી ટાઈ જોઈ ન દે એવી રીતે સંતાતી છુપાતી આવી રહી છે તો સુહેલ આગળ વધ્યો અને જ્યારે તેની પાસે પહોંચ્યો તો બારે જુરસાના આવેશમાં આવી બોલ્યો:-

“લુખના તુ આવી પહોંચી ! છેવટે તને મારા ઉપર દયા આવીજ ગઇ !” આ સાંભળી લુખના તિરસ્કાર જાહેર કરતાં બોલી:-

“દયા શા માટે ન આવે ? તમે મોટી ધાડ મારીને આવ્યા છો તો દયા આવવીજ જોઈએ. હથીયાર વગરના અને તદન સાધારણ વર્ગના બે માણસોને વીસ પચીસ બહાદુરોએ સાથે મળીને કતલ કર્યો. થોડાક ઝાડ બાળી નાંખ્યા, બેશક તમેજે આ મોટામાં મોટી નામના કરી અને બદરમાં ખાંધેલી હારનો બહોલો લાઇ લીધો ! જે આવીજ વાતોથી બહોલો થઇ જતો હોય તો બલે નહીં તો તમારું બિંકણપણું અને નિર્બળતા સદા યાદગાર રહી જશે. સુહેલ ! તમારું કુરેશી ગૌરવ અને અભીમાન કયાં ચાલ્યા ગયા ? તમારી આવી બહાદુરીએ તો અમને મક્કાની બાનુ-ઓમાં બેસવાને લાયક રાખ્યા નથી. અમે તમારી આ નેકનામીના સખજે ઉંચું જોઈ શકતા નથી. તેઓ અમારા મોહમાં ઉપર ખુલ્લે ખુલ્લું કહે છે કે હવે કુરેશ કુટુંબના પુરૂષો સ્ત્રીઓ કરતાં પણ નબળા થઇ ગયા છે અને મદીનાવાસીઓથી હાર ખાઇને નાસી આવ્યા છે. તેમની નેકનામી

તો એવી હતી કે અરબની કોઇ પણ પ્રજા તેમની આગળ એક શબ્દ સરખો પણ બોલવાની હિમ્મત રાખતી નહોતી અને માત્ર તેમનું નામ ક્ષેતાંજ વનવગડાના મુસાફરો કતલ થતાં અને લુટાતાં બચી જતા હતા.”  
 લુખના આગળ બોલવા ચાહતી હતી કે સુહૃદે લજવાઇને આગળ બોલતાં અટકાવીને કહ્યું:-

“લુખના! ખસકર, તારા આ તિરસ્કાર ખરો છે. પણ અમે ઠેવા સંજોગોમાં અને કેટલી તાકીદે આ હુમલો લઇને ગયા હતા તે લુલ્લવું નેહવું નથી. જો ખરું પુછે તો અમે હરામ મહીનામાં આ હુમલો કર્યો અને અમારા હાથે અમેએ એક કોમી તથા દેશી રહીનો નાશ કર્યો તથા અમેજ અમારા તરફથી એવા કામની પહેલ કરી. પરંતુ આપણી કોમનો સરદાર અમુ સુધિયાન પોતાની કસમ પુરી કરવા ગયો અને બલદીમાં જે કાંઇ થઇ શક્યું તે કરીને પાછો આવ્યો. બદલો લેવા માટેનો હુમલો તો પાછળથી થશે. અત્યરથીજ તેની તર્ક્યારીઓ શરૂ થઇ ગઇ છે. આ હુમલો તો માત્ર નામનોજ હતો. દુશ્મનની સ્થિતિ અને તેના રંગ ઢંગની ખાતમી મેળવી છે.” આ સાંભળી લુખના શુરસે થતાં બોલી:-

‘ખસ, રહેવાદો, નકામી વાતો બનાવવામાં કાંઈ સાર નથી. તમને આવી રીતે વડાઇના ખાંડા કુંકવાની ટેવ પડી ગઈ છે. કામ કરી બતાવતાં આવડતું નથી અને બહાના ધરતાં ઠીક આવડે છે. લગાર ધારજ ધરો, હવે અમે કુરેશી કુટુંબની બાનુઓ લડાઇમાં લાગ લઇને મોહમ્મદ (સલ્લ) અને તેમના અસહાબોને બતાવી આપીશું કે માનવંતા કુરેશ કુટુંબ સાથે દુશ્મની કરવી કેવું ટઠણ કામ છે અને બદરની લડાઇમાં મેગવેશી સફળતા તેમના માટે મોતના સંદેશા સમાનજ નીવડશે.”

“લુખના! ” સુહૃદ બોલ્યે :-“તારા ઉત્સાહની મને સારી પેઠે બધી

છે તેથી કુરેશ કુટુંબની બાનુઓમાં તેજ આ જીવન રેડ્યું હશે. ખરેખર તું ભરે અગમ ખુબી ધરાવનાર આદર્શ બાનુ છે. તારી આ અનુપમ ખુબીઓના કારણે જ હું તારા ઉપર મરી શીટ્યો છું. અને તેથી અત્યારે હું તને ખરી વાત કહી દઉં છું કે આ હુમલામાં કુરેશના હોષકોષ ઢેકાણે રહ્યા ન હોતા. તેઓ લડવાને ગયા હતા પણ મુસલમાનોના શહેરની સામે પહોંચીને એટલા બે બકળા બની ગયા કે તેમનું બધું બળ નષ્ટ પામી ગયું અને ચોરો અને લુટારોની પેઠે કામ બજાવવાની અંદર અંદર સલાહ કરી લીધી. દુશ્મનના માણસોમાંથી જે બે માણસોને કતલ કરવામાં આવ્યા તે પણ મારી હીલચાલ અને કોશીશનું પરિણામ હતું. મારા સાથીઓ માત્ર ઝાડો બાળીને પછા ધરવા તૈયાર હતા પણ મેં દુશ્મનના બે માણસોને જોઇ લીધાં એટલે આગળ વધીને તેમના ઉપર હુમલો કરી દીધો. આ જોઇ બીજાઓ પણ મારી સાથે જોડાયા. આ ઉપરથી તું એટલું તો જોઇ શકે છે કે મેં કાંઈ ક્યું નથી છતાં પણ દુશ્મનના બે માણસો મારી તેને મચકર ચેતવણી તો આપી દીધી. છતાં એ તું મને તિરસ્કારને પાત્ર સમજે છે અને મારા પ્રત્યેનો અભાવ દુર કરતી નથી.”

“આહ સુહેલ!” લુખનાએ હાથપારો ખેંચતા કહ્યું:—“તમારા પ્રેમની આગમાં જે હૃદય બળતું હતું તે હવે મારી પાસે નથી? હવે તો તેમાં બદલાની આગ તથા બાપ અને બાઇની જુદાઇના દુખના ભડકા લી રહ્યા છે અને દર પગે આપા શરીરને બાળતાં રહે છે. તેથી જ્યાં સુધી બદરમાં માર્યા ગયેલાઓનો બદલો લેવામાં નહીં આવે ત્યાં સુધી મને આરામ મળી શકતું નથી. વાર હવે હું જાઉં છું” આટલું બોલી લુખના જે બાજુએથી આવી હતી તે બાજુ ઉતાવળા પગે ચાલી મઘ. સુહેલ તેના આવી રીતે એકાએક ચાલ્યા જવાથી આમોજ બની ગયો.

તેનામાં અત્યારે એટલુંએ બળ નહોતું કે તે તેને પીછો પકડે અથવા તેને રોકવાની કોશીશ કરે. વળી તેનામાં એટલી ધીરજ પણ નહોતી કે લુખનાને આવી રીતે જતી જોઇ ચુપકીદી ધારણ કરી લે. તે લુખનાને આગળ વધી રોકવા અને તેની આગળ પોતાના દર્દની કહાણી કહેવા ચાહતો હતો પણ કદાચ તેણી બુમ પાડે અથવા નારાજ થઇ જાય એવી બીકથી ચુપચાપ હમોજ રહ્યો.

સવીકના હુમલા પહેલાં લુખના સુહૃદથી જેટલી ચીરડાએલી હતી તેટલી હાલમાં નથી એ જાણી સુહૃદને થોડાક સંતોષ થયો હતો. તેને આશા હતી કે તેના મનમાં સુહૃદ તરફની જે કાંઈ કડવાશ હશે તે ધીમે ધીમે નીકળી જશે અને થોડાજ દીવસમાં લુખના સદાને માટે તેની થઇને રહેશે.

સુહૃદ આવા વિચારો કરતો ધાટીઓમાંથી બહાર આવ્યો અને કોમના સરદાર અમુ સુરિયાનના ઘર તરફ એવા વિચારથી જવા લાગ્યો કે મુસલમાનો તરફના કંઈ સમાચાર મળ્યા હોય તો તે પોતે સંદરની રાજ લાઇ મુસલમાનોની ખાતમી મેળવવા જાય કેમકે હવે આવી વાતો થીજ તે લુખનાને રાજ રાખી શકતો હતો.





## પ્રકરણ પ.

### નજર ઉપર ચઢાઈ.

કુરેશીઓના સરદાર અમુ મુકિયાન સખર બિન હરખ ઠસના-  
મીઓ વિરહની ચળવળનો આગેવાન અને મુખી થયો છે. બદરની  
લડાઈમાં કતલ થયેલા દીકરાની દિલગીરી તો ધીમે ધીમે કુદરતી રીતે  
દુર થવા પામી છે પણ તેનો બદલો લેવાની તબીબી તથા ખીળ આગે-  
વાન કુરેશીઓના ખુનનો બદલો અને મળેલી હારની શરમાઈથી ટાળવા  
માટે તે ઉત્સાહભેર કોશીશો કરી રહ્યો છે. પયગમ્બરે ખુદા સલ્મ  
અને મુસલમાનોની હીલચાલ ઉપર નજર રાખવા તથા તેમના વિચારોની  
ખાતમી મેળવવા માટે તેણે મોટી સંખ્યામાં જનસુઓને મદીના તથા તેની  
આસપાસ મોકલી આપ્યા છે. ખાસ કરી ગઝવએ સરીક પછી તેનો  
લડાયક જુરસો પુરા જોમ સાથે ઉભરી આવ્યો છે. બની નઝીર ચહુદી-  
ઓના સરદાર સલામ બિન મુશકકમે કોણ જાણે તેને કેવા કેવા વાયદાઓ  
ક્યાં છે કે જેથી તે મદીનાના ચહુદીઓને પોતાના માણસો સમજે છે  
અને ઉપરાંત મદીનાના ખીળ મુનારિકોના કારણે પણ તેની હીમ્મત વધી  
ગઈ છે. તે માને છે કે મોહમ્મદ (સલ્મ) ઉપર દુમલો કરવામાં આવશે  
તો મદીનાના ચહુદીઓ અલગ રહીને અને મુનારિકો મુસલમાનોમાં ફાટકુટ  
પડાવીને મુસલમાનોના બળને નિર્બળ બનાવી દેશે એટલે તેમના ઉપર  
જીત મેળવવી કાંઈ મોટી વાત રહેશે નહીં.

જનસુઓમાં પણ એવા માણસો પણ છે જેમને મુસલમાનો વિરુદ્ધ  
અરબ કબીલાઓને ઉશ્કેરવા તથા કુરેશીઓની સાથે મળીને મુસલમાને

નિર્મુળ કરવાના કામમાં બામ લેવાનું સમજાવવાની કામગીરી સોંપવામાં આવી હતી. મદીનાની આજુબાજુ તથા મકકા અને મદીનાના માર્ગમાં અરખનું બળવાન મતદાન કુટુંબ વસ્તુ હોવાથી તથા ઠેક નબદ સુધી એજ કુટુંબના લોકોની વસ્તી ફેલાએલી હોવાથી અમુક મુદ્દિયાન અને કુરેશીઓ તેને પોતાના પક્ષમાં લેવાની કોશીશ કરી રહ્યા હતા અને જનાબ રમુલે અકરમ સલ૦ તેને પોતપોતાના મદદગાર બનાવવા અથવા તેમ નહીં તો તેઓ તદ્દન બળગાં રહે એવી હીલચાલ કરતા હતા. ઉપરાંત હુઝરત સલ૦ સારી પેઠે સમજતા હતા કે કુરેશીઓ બદરની હારનો બદલો લીધા વગર રહેશે નહીં અને તેથી તેઓ મદીના ઉપર હુમલો કરશે એટલા સારૂ આપ દર વખતે કુરેશીઓની તરફથી હુથીયાર રહેતા અને તેમની હીલચાલની આતંકી મેળવતા હતા, વળી ગઝવએ સવીકમાં એ લોકોની ખરાબ દાનતની સામેતી મળી ચુકી હતી એટલા સારૂ તેમની દરેક હીલચાલ ઉપર નબર રાખવાનું મુસલમાનોને માટે જરૂરી થઇ પડ્યું હતું.

સવીકના ગઝવા પહેલાં મદીનાનો એક આગેવાન કુઅમ બિન શારફ નામનો ચઢી મકકા ગયો અને મુત્તલિબ બિન અબ્દી વિદાઆ સહુબીને ત્યાં ઉતર્યો. મુત્તલિબની પત્નિ આતિકા બિનતે અબિલ અમ્મસ ઉમ્મી ખાનદાનમાંથી હતી તેણીએ કુઅમ જેવા પરાણીની બારે ખાતર બદમાશ કરી કુઅમે પણ ઉશ્કોરનારા કાબો વડે મકકાવાસીઓ અને કુરેશીઓને હુઝરત રસુલે અકરમ સલ૦ વિરૂધ્ધ ઉશ્કેરવામાં કોઇ વાતની મજા રાખી નહીં અને ગઝવએ સવીક તેની ઉશ્કેરણીનું જ પરિણામ હતું નહીં તો મકકાવાસીઓ સંપૂર્ણ તબયારી કર્યા બાદ બદલો લેવાની ધારણા રાખતા હતા. કુઅમ કેટલાક સમય સુધી મકકામાં રહ્યો અને તેણે મુસલમાનો વિરૂધ્ધ બારે જોશ ફેલાવી દીધો.

ગઝવએ સવીકનો હુમલો કરીને અમુક મુદ્દિયાન પાછો ફર્યો છે આ

હુમલામાં તેણે જે નામની સરળતા મળી તેનેજ તેણે કસમ પુરી કરવા માટે પુરતી ગણી છે. હવે તે મકકામાં રહી ઇસલામ વિરુદ્ધ કેવી રીતે ચળવળ ચલાવવી તેના વિચારોમાં પડ્યો છે તેના ઘર ઉપર દરરોજ ચઢાઇ લઈ જવાના વિચારો થાય છે અને કુરેશ કુટુંબના આગેવાનો ભેગા મળે છે. એક દીવસે એવીજ સમા મળી હતી અમુ સુફીયાન અને ખીજ આગેવાનો વિચારોના ઘોડા દોડાવી રહ્યા હતા એટલામાં એક લાંબા શ્વેત ગુરુને સલામાં દાખલ થઈ બધાને સલામ કર્યા. અમુ સુફીયાને સલામનેા જવાબ આપી તરતજ પુછ્યું:-

“સુહેલા! મરહુમા! ઘણાં દીવસો પછી આવ્યા? કહો હુશમનના આ સમાચાર છે? મોહમ્મદ (સલ્વ) અને તેના મિત્રો હવે શું કરે છે?”

“હું લગભગ બે મહીના સુધી રખડતો રહ્યો છું અને અગત્ય ધડી મકકામાં આવ્યો છું ઘેર ઉપર ન જતાં બારોબાર આપની સેવામાં હાજર થયો છું. આટલા સમયમાં મેં જે કામ બળવ્યું છે તેના બે ભાગ પાડી શકાય છે. એક તો અરબ કમીલાઓ ગતશાનમાં આપણા હેતુઓનો પ્રસાર અને ખીજ મોહમ્મદ (સલ્વ) તથા તેમના મિત્રોની હિલચાલની ખાતરી. પહેલા કામમાં મને જોઇએ તેવી સરળતા મળી શકી નહીં. કેમકે આપ મહીનાના હુમલાથી પાછા ફર્યા એટલે મોહમ્મદ (સલ્વ) પેતાના અસહ્યોના ટોળાને લઈ નજદ ઉપર હુમલો લઈ ગયા. રખે અમે ગતશાન કમીલાને અમારી સાથે ભેગવી લઈએ એવા ભયથી તેઓએ સાચ્યેત રહેવા સાર આ હુમલો કર્યો. આ હુમલામાં જો કે તેમને લડાઈ કરવાની તક મળી નહીં છતાં તેમને એટલો લાભ થયો કે ગતશાન કમીલાવળા તેમની સાથે કરારથી બંધાઈ ગયા અને હવે આપણે તેમને ફેરવી શકતા નથી. મેં ગતશાન કમીલાવાલાઓને આપણી તરફ ફેરવવા અનેક કોશીશો કરી પણ તે બધામાં હું નિષ્ફળ નીવડ્યો.

છતાં હું મારા ખીજા હેતુમાં ફાળ્યો છું. એટલે મોહુમ્મદ (સલ૦) અને તેમના મિત્રોની સ્થિતિની મને પુરેપુરી જાણ થઈ છે. તેઓએ નજદ ઇલાકા અને ગતશાન કબીલાની વસ્તીમાં સફરનો પુરો મહીનો સુકામ રાખ્યો તેમણે ગતશાન કબીલાના આગ્રેવાનોને દાવતો આપી અને પોતાનો રૂઆબ બતાવી એ લોકોને આંજ નાંખ્યા. સશર મહીનો પુરો થતાં તેઓ મદીને પાછા ફર્યા અને આજકાલ મદીનામાંજ છે. મોહુમ્મદ (સલ૦) એ પોતાની ગેરહાજરી દરમ્યાન મદીનાનો બધો કારોબાર ઉસમાન બિન અફ્ફાન (રદી૦)ને સપુર્દ કર્યો હતો એટલે ઉસમાન તેમની ગેરહાજરી દરમ્યાન તેમના નાયબ હતા.” સુહેલની લંબાણ હકીકત સાંભળ્યા બાદ અમુ સુફિયાને ચિંતાતુર બનતાં પુછ્યું:-

“તો શું હવે મોહુમ્મદ (સલ૦) ઉપર હુમલો કરતી વેળાએ ગતશાન કબીલા અમારી મદદ નહીં કરે ? શું અમે એની આશા ન રાખીએ ?” સુહેલે ખાત્રી આપતાં કહ્યું:-

“હા, મારી ધારણા એવીજ છે. મેં જ્યાં સુધી ખાતમી મેળવી છે ત્યાંસુધી મને જણાયું છે કે ગતશાન કબીલાવાળા અમને મદદ આપશે એવી વાતને તો મનમાંથી કાઢી નાંખવીજ જોઈએ પણ તે સાથે એવો ભય રાખવો જોઈએ કે ગતશાનીઓ મોહુમ્મદ (સલ૦) થી મળી અમને હેરાન કરવામાં પાછી પાની કરશે નહીં દુકમાં એટલુંજ કે ગતશાન સાથેના આપણે જીતે સંબંધ ટુટી ગયો છે હવે આપણે એ લોકો સાથે નવેસરથી વાતચીત કરવી જોઈએ. નહીં તો કદાચ તેઓ આપણને ભારે પડી જાય. આપણે ગમે તે ભોગે ગતશાનીઓની સાથે એવો કરાર તો કરવોજ જોઈએ કે મોહુમ્મદ (સલ૦) અને આપણી વચ્ચે લડાઈ થાય તો તેઓ તટસ્થ-અલગ રહે” આ સાંભળી અમુ સુફિયાને બોલ્યો:-

“સુહેલ ! તમારું કહેવું તો ઠીક છે પણ” થોડી ક્વાર ચુપ રહી કાંઈક

વિચાર કર્યા બાદ બોલ્યો:—“આ વાતચીત કોણ કરે? તમે કહો છો કે મને તેમાં નિરાશા મળી જો કે તમારો જો કબીલા સાથે સારો સંબંધ છે છતાં આમ બન્યું તો હવે કેને મોકલવામાં આવે?”

સભામાં હાજર રહેલાઓમાંથી એક જણ આ સાંભળી પોકારી ઉઠ્યો:—“ધળુલ હરખ માફ માનો તો આ કામ ઉમર ધિનુલ આસની થત શકે છે જો જો જાય તો મેંકડે નેવુ ટકા સફળતાની આશા રહે છે.”

“બેશક ખરી વાત છે” એક બીજા માણસે ટોઠા આપ્યો એટલે અબ્બુ સૂફીયાન બોલ્યો—

“હા મનેપણુ આ વાત પસંદ પડે છે તેથી હું તાકીદે એક ડેપ્યુટેશન મોકલવાની તકમારી કરું છું. ઉમર ધિનુલ આસની સાથે સુહૈલ બિન ઉમર, તુઇમ બિન અદી, મહીલ બિન કુરરા અને બીજા કેટલાક આમરદારોને પણ જવું જોઈએ કે જેથી ગતદાનીઓ પર પુરો પ્રભાવ પડી શકે.”

“હા, આ મતને અમે મળતા છીએ માટે એકદમ તૈયારી કરવી જોઈએ.” સભામાં હાજર રહેલા ઘણા માણસોએ આ વાતને ટોઠા આપ્યો એટલે તેજ વખતે સભામાં ડેપ્યુટેશનના સભાસદોની ચુંટણી કરી અને ઉમર ધળુલ આસને બીજા પુરતી સુચનાઓ સાથે એક આ સુચના પણ કરવામાં આવી કે ગતદાન કબીલાવાલાઓથી વાતચીત કર્યા બાદ બીજા કબીલાવાલાઓને પણ સમજાવવા અને જો તે ન માને તો એક ભયંકર લડાઈ માટે તૈયાર રહેવાની ચેતવણી આપતા આવવું.

## પ્રકરણ ૬.

પ્રેમી અને પ્રેમદા.

સુહેલ લુખનાને રાજ કરવા મથી રહ્યો છે. બદરની લડાઈમાં ખાધેલી હારની લગતી તે હરેક કુરેશીને લાગેલી છે અને કોઇ પણ જાતના ભોગે તેનો બદલો લેવા તત્પરતા ધરાવે છે પણ સુહેલ પોતાની લુખનાને રાજ કરવા હરેક જાતના પ્રયત્નો કરી રહ્યો છે જનસીનું કામ કરવામાં તેને ના નથી, ડેપ્યુટેશનની સાથે જવામાં પણ ધનકાર નથી. તે તે ગમે તે પ્રકારે પોતાની કોશીશો વડે પોતાના સમોવડીઆમાં માન અને આખર મેળવવા સાથે લુખનાનું દિલ જીતવા ચાહે છે.

કુરેશીઓનું ડેપ્યુટેશન પોતાની ફરજ બજાવીને મકકામાં પાછું ફર્યું છે. તેણે બજાવેલી કામગીરીનો રિપોર્ટ કોમી કાઉન્સિલ આગળ રજુ કર્યો જે સાંભળીને કાઉન્સિલને સંતોષ ઉપજ્યો. સુહેલ સિવાય ડેપ્યુટેશનના બધા મેમ્બરો કાઉન્સિલને સંતોષ થવાથી રાજ થયા પણ સુહેલને તેની સેવાઓનો સ્વીકાર એક બીજી વ્યક્તીના મોંદે સાંભળવાની ઇતેજારી લાગેલી છે.

રાતના બાર વાગી ચુક્યા છે, મકકા શહેરમાં બધે જાંતી વ્યાપેલી છે હરેક માણસ મીડી કંઈમાં પોટેલો છે પણ સુહેલ કોઢે સફાની તલેટીમાં કોઈની વાટ જોતાં નીચી નજરોએ વિચારના વમળમાં બેઠો છે. તે પોતાના મન સાથે બબડી રહ્યો છે કે:—“આ ડેપ્યુટેશનના અંગે મેં કોમની બારે સેવા બજાવી છે અને મેં જે કામ સહેલાઈથી

ધ્યુ" છે તે ખીજના હાથે ભાગ્યજ થતું પણ મકાવાસીઓ ટેપ્યુટેશનને મળેલી સફળતાનું માન ઉમર ધિનુલ આસને આપે છે અને તેનીજ તારીફના બધાં કુંક છે. લુખનાએ પણ આ વાત સાંભળી હશે..." અહીં સુધી પહોંચી તે ભારે ચિંતામાં પડી જાય છે અને ફરી બખડે છે:- "હા, હા, જરૂર ખીજઓ જેમ સમજે છે તેમ તે પણ સમજતી હશે તેથી હું તેને ભારી અનુપમ સેવાઓની કેવી રીતે ખાત્રી અપાવી શકીશ" આટલું બોલી આકાશ બણી જોધને નિશ્વાસ નાંખતા બોલ્યો:- "આહ! અર્ધી રાત પસાર થઇ ગઇ અને હજી સુધી લુખના ન આવે. સુલાકાતની જગ્યા જો કે નવી છે પરંતુ તે સારી પેઠે જાણે છે અને આ જગ્યા સુલાકાત માટે સરસ છે એમ પણ તેને ખબર છે."

સુહેલ અહીં સુધી પોતાના વિચારોમાં પહોંચ્યો હતો કે પાછળથી કોઇએ તેની ગરદન ઉપર હાથ મુકીને ચોંકાવી દીધો. ગરદન ઉપર હાથનો સ્પર્શ થતાંજ આખા શરીરમાં વીજળાની પેઠે અસર પહોંચી ગઈ અને સુહેલે ગરદન ફેરવીને જોયું તો તેની પ્રેમદા લુખના પાસે ઉભેલી હતી. આવી રીતે લુખનાએ તેની સાથે કરેલી રમુજથી સુહેલે તોલ કરી લીધું કે તેની પ્રેમદાનું દંષ્ટ હૈયું નરમ થવા પામ્યું છે. આ વિચાર આવતાંજ તેની ખુશાલીનો પાર રહ્યો નહોતો. પોતે મુસાફરીમાં વેઠેલી વીટબધ્ધાઓ બુલી ગયો અને લુખનાના ચહેરાને ટીકવા લાગ્યો. એટલે લુખનાએ રિમત હાસ્ય કરતાં કહ્યું:-

"સુહેલ! તમેજે ભારે સંદેહ વેશ્યું અને કોમી મોભાને માટે ભારે કોણીશ કરી છે પણ તમારી આ અનુપમ સેવાઓનો આમ સ્વીકાર કરવામાં આવે એવો સમય હજી આવ્યો નથી. કુરેશ કુટુંબની બાતુઓમાં આ ચર્ચા ફેલાઇ ચુકી છે કે મોહમ્મદ (સલ્વ) ની સ્થીતી અને તેમના

વિચારો જાણવાનો, જીવના જોખમે દુઃખમનના તરફદારોને પોતાની તરફેણમાં ફેરવવાનો અને રાત દિવસ એજ વિચારોમાં લીન રહેવાનો જે સાહસ તમે જોયો છે તે કોઈ બીજો જોડી શક્યો નથી. તમારી આવી નેકનામી અને પ્રખ્યાતીથી હું મનમાં ને મનમાંજ ખુશી થઈ રહી છું. પણ હજી તમે રાજદારી બાબતમાં ઉમર બિનુલ આસના દરજે પહોંચ્યા નથી અને એજ વાત મને ટીક લાગતી નથી, છતાં બવિષયમાં થનારી લડાઈમાં બહાદુરી અને નિડરતાના કારનામાઓ જેવા તથા સાંબળવાની આશ્વા રાખું છું. અગર તમે તે વખતે ધારવા પ્રમાણે નીવડ્યા તો ખરેખર આપણી કોમના જીવાનીઆઓમાં તમે અગ્રપદ ધરાવશો." સુહેલ પોતાની પ્રેમદાની જાહે પોતાની પ્રશંસાના શબ્દો સાંભળી મનમાં રાજી થતાં પણ જાહેરમાં મોટું મન દેખાડતાં બોલ્યો:-

“જીવના! મને તો તેં જાપરેજ ચઢાવી દીધો. વસ્લાઈ, હું એ લાયક નથી. જે કદાચ મેં કાંઈ પણ સેવા બજાવી હોય અને મને કોઈ પણ સફળતા મળી હોય તો તે બધો તારી જીરુસો ઉશ્કેરનારી વાતોનોજ પ્રતાપ છે. જે તેં મને વખતો વખત નવજીવન રેડનારી વાતોથી નવાજ્યો ન હોત તો આજે હું કાંઈ પણ કરવાને શક્તિવાન ન થયો હોત.”

“બહે ગમે તે કારણ હોય અને ગમે તે સખબ હોય પણ એમાં લગારે શક નથી કે તમે કામ કરનારા સાબિત થવા છો અને હું તમારી કદર કરવાને લાચાર થઈ છું. આવા કોમી કામમાં મારા જેવી અદના દાસી પણ હોત તો સારું થાત. પણ આહ! સ્ત્રી જાતીને પુરોષોની બરાબરી કરવાની તક ક્યાંથી મળે? પણ તમે એક દિવસ જોશો કે કોમના માન મોભા અને ગૌરવની જાળવણી માટે



લડાઈના મયદાનમાં લુપ્તના પશુ તેજ સેવા બળવશે જે શુરવીર પુરોષો બળવી શકે છે અને જે જીવતા રહીશું તો જોઈશું કે ભવિષ્યની લડાઈમાં કુરેશની બાનુઓ શું કરી બતાવે છે ?” લુપ્તના મહીં સુધી કહેવા પામી હતી કે સુહેલ વચમાં બોલી ઉઠ્યો:—

“લુપ્તના આ બાપતમાં કુરેશી બાનુઓના ઉભરા વખાણને પાત્ર છે મેં એ બાબે ઘણું ‘ખરું’ સાંભળ્યું છે. જે બાવીજ રીતે આપણે ઉત્સાહ કાયમ રહ્યો તો આવતી લડાઈમાં અવશ્ય જીત આપણે શાજે આવશે અને આપણે મોહમ્મદ (સલ૦) અને તેના સાથી-ઓને જડમુળથી ઉખેડી દઇ આ બચાંકર દુશ્મનની હસ્તીનેજ નિર્મુળ કરી નાંખીશું.” લુપ્તનાએ સુહેલને આગળ બોલતો અટકાવી કહ્યું:—

“ભવિષ્યની વાતોને હાલ બાણુએ મુકે અને દુશ્મનના તાબ સમાચાર સંભળાવો, અમે સ્ત્રીઓને સંપૂર્ણ રથીતીથી અજાણ રાખવામાં આવે છે તેમજ અમારાથી સલાહ મશવેરા પશુ લેવામાં આવતો નથી જેથી અમે ભવિષ્યના માટે કાંઈ ઉત્તમ અને લાભ દાઇ કાર્યક્રમ ઉપર વિચાર સરખોએ કરી શકતા નથી.”

“લુપ્તના ! શું કહું” સુહેલ બોલ્યો—“કહાણી લાંબી છે ને વખત થોડો છે. છતાંએ ટુંકામાં કહું છું. સાંભળ, મેં જે સેવા બળવી છે તેના આ ઉપરથી તોલ કરજે. હું મકકાથી મહીના તરફ રવાના થયો રસ્તામાં જે અરબ કબીલાઓની વસતી મળતી તેના સરદારોથી મુલાકાત લઇ મુસલમાનોની વિરુદ્ધ મદદ આપવાનો વામદો લેતાં આગળ વધી રહ્યો હતો મહીનાની પાસે પહોંચીને જણાવું કે મોહમ્મદ (સલ૦) પોતે પુરતી સંખ્યાના લશ્કર સાથે નજ્દ અને કબીલાએ ગતદાનને કાબુમાં લાવવા માટે ગયા છે. તેથી અને કામ કરવાની આ ઉત્તમ તક જણાઇ તેથી હું પશુ તેજ તરફ ગયો

અને મુસલમાનોના કેટલાક કીમતી બેદોનો પતો લગાવ્યો. જેમાં એક વાત આ પણ છે કે દિનપરદિન તેમની સંખ્યા વધી રહી છે અને અત્યારે તેમની સંખ્યા પાંચ હજારથી ઓછી નથી તેથી અત્યારે તેમનું બળ તોડવા માટે આપણને સારી તક છે. જે વાર કરવામાં આવશે તો ફરી મુસલમાનો કાબુમાં આવી શકશે નહીં. અત્યારે પણ તેમના ઉપર ચઢાઈ કરતી વખતે આપણા કબીલાની સંખ્યા પુરતી થશે નહીં બલકે આપણને મિત્ર કબીલાવાલાઓ તથા હથેલી ગુલામોની કુમક મેળવવી પડશે અને જે ગતશક્તિ કબીલાવાલા મુસલમાનોના મિત્ર બની ગયા તો આપણને બારે પડી જશે પણ ડેપ્યુટેશન જવાથી એટલો લાભ થયો કે ગતશક્તિ કબીલાવાળાઓ મુસલમાનોની સાથે બળશે નહીં. પણ હું તેને પુરતો લેખતો નથી. કેમકે દુરમનના મુકાબલામાં અને ખાસ કરી ચઢાઈ લઈ જવાની હેસીયતથી આપણા લશ્કરની સંખ્યા બેવડી હોવી જોઈએ. વળી આગુખાગુના કબીલાવાલાઓથી સલાહ હોવી જરૂરી છે નહીં તો ફરી જરૂરી વસ્તુઓ મેળવતાં બારે વેદના વેઠવી પડશે.' આ સાંભળી લુખનાએ પુછ્યું:-

“ મોહુમ્મદ સલ૦) નજદના કબીલાએ ગતશક્તિ ઉપર કરેલી ચઢાઈને કયા નામથી ઓળખાવે છે ?”

“ તે હુમલાનું નામ “ગઝવએ ઝી અમરા” રાખવામાં આવ્યું છે. મુસલમાનો જે સ્થળ સુધી ચઢી આવ્યા તેનું આ નામ છે. ત્યાં લડાઈ થઈ નહીં. પણ તેઓ પોતાના મીશનના હેતુઓ પુરા કરીને પાછા ફરી ગયા અને પાછા ફરવા પછી એક માસ પુરો (રખીડલ અવ્વલ સને ૨ હિજરી) અથવા થોડાક દિવસ ઓછા મહીનામાં રહીને મોહુમ્મદ (સલ૦) એ આપણી તરફ નજર કરી છે અને આજકાલ પોતાના લશ્કરની સાથે તેઓ બુહરાન નામના સ્થળે પડાવ નાંખીને પડ્યા છે.

અને એક મહીનાથી વધુ સમય વીત્યો છે કે તેઓએ તે સ્થળે પોતાની છાવણી રાખી છે.” આ સાંભળી હુબનાએ પુછ્યું:-

“ પુઢરાન કઇ બાળુએ અને કયા ઇલાકામાં છે ?”

“આ ઇલાકો હિન્દુસ્તાનમાં છે અને તેના નાંદીયા બલદરામાં પુઢરાન એક મશહુર પાણીનો ઝરો છે.”

“શું તે સ્થળે મોહુમ્મદ (સલ૦) ને કેટલી લડાઇ કરવી પડી અથવા પડશે?”

“નહીં ખતાર સુધી તો તેમના મુકાબલામાં કોઇ આવ્યું નથી તેમ ભવિષ્યમાં કોઇ આવે તેમ બચાવું નથી. પણ જો અમે સંપૂર્ણ તૈયારી કરી લીધી હોત તો આ તક ધણીજ ઉત્તમ હતી. અમે સહેલાઈથી તેમના ઉપર હુમલો કરીને રતેહ મેળવી શકતા હતા.”

“તે બાળુના કબીલા વાળાઓને મોહુમ્મદ (સલ૦) ની વિરુદ્ધ ઉશ્કેરી તેમના ઉપર હુમલો કરી દેવાનું કામ તમે કરી શકતા નથી?” આ સાંભળી મુહેમે હસતા હસતા કહ્યું:-

“તે બાપડાઓમાં એટલું બળ ક્યાં છે? વધુમાં વધુ હઝાર દોઢ હઝારની સંખ્યામાં હશે. તેમાં લડનારા તો ધણીજ થોડા એટલે હુમલો થી રીતે થાય વળી તેઓ મોહુમ્મદ (સલ૦) ના રૂઆબમાં દબાઇ ચુક્યા છે જેથી તેઓ તેમના ઉપર છાપેા મારવાની પણ હિમ્મત કરી શકશે નહીં કેમકે જો તેઓ એવું કરે તો પરિણામે મોહુમ્મદ (સલ૦) તેમનું ખેદાન મેદાન કરી નાંખવામાં લગારે પાછી પાની કરે નહીં.” આ સાંભળી હુબના ખોલી:-

“વાર આ બાબતો બહારની તો છે પણ મોહુમ્મદ (સલ૦) એ ખાસ મહીના અને તેની આસપાસ કેટલી સરળતા મેળવી છે તે સંભળાવો.”

“શરૂથી જ મદીનાના યહૂદીઓ મોહમ્મદ (સલ૦) ના દુશ્મન છે પણ તેઓ અવસાન અને ખઝરજની મદદ જોઇ તેમની સાથે કાંઇ પગલાં ભરી શકતા નથી. કુઅબ બિનુલ અશરફની હકીકત તો જણ્યામાં સાંભળી હશે ?”

“હા” હુબના બોલી હતી:-“મુતતલિખ બિન ઝમઝમાને ત્યાં જ યહૂદી મેહમ્મદ આવ્યો હતો તેજને ?”

“હા તેજ” મુહેલે કહ્યું:-“તેણે અહીં મકકામાં આવીને મુસલમાનો વિરુદ્ધ જે કાંઇ કહ્યું હતું તે બધા જાણે છે. અહીંથી મદીના જવા પછી તેણે પોતાના બાઇમંદોમાં મોહમ્મદ (સલ૦) વિરુદ્ધ ચળવળ ચલાવવામાં કાંઇ આડી રાખ્યું નહીં. તેણે જાણે પોતાની જામ મુસલમાનોની વિરુદ્ધતામાં વધારા કરી દીધી હતી ઉપરાંત મુસલમાન સ્ત્રીઓથી પોતાના હાવ્યોમાં પ્રેમ જાહેર કરવામાં એ ચુકતો નહોતો.”

“સ્ત્રીઓ ઉપર આવો નફર હુમલો મુસલમાનો સાંખી શક્યા ?” હુબનાએ અજબ થતાં પુછ્યું:-“શું તેમણે તેની જામ કાપી લેવાની કોશીશ ન કરી ? લડાઇમાં તો તેઓ ભારે શુરવીરતા દાખવે છે પણ આજ રીતે બાબતમાં મુસલમાનો આટલા બધા નબળા છે ?”

“નહીં મુસલમાનો છેક જ નમાળા નથી. તેઓએ તેના અપશબ્દોનો એવી રીતે જવાબ આપ્યો કે મોહમ્મદ બિન મુસલિમાનામના એક અનસારી જીવાને પોતાના કેટલાક મિત્રો સહિત તેને કતલ કરી નાંખ્યો. પહેલાં તો તેઓએ તેનાથી જમીન ઉપર નાણા ધીરવાની વાતચીત કરી અને પછી તેને જમીન જેવા માટે કિલ્લા બહાર લાવ્યા. જેવો તે બહાર આવ્યો કે ચારે બાજુથી તેના ઉપર તલવારોના વાર પડવા લાગ્યા. કુઅબે યુમરાણુ મચાવી. રાતનો વખત હોવાથી

ચહુદીઓના બધા કિસ્સાઓમાં તેની ખુબો સાંભળી આગ સળગાવી દીધી અને દુશ્મનથી બચાવ કરવા તૈયારી કરી પણ મુસલમાનો તેહું કામ તમામ કરી સલામત બચીને ચાલ્યા ગયા.”

“દીક ત્યારે એમ કહો કે મુસલમાનોએ કચ્છખતે લુલ્લચાપ આપીને કતલ કર્યો ?” લુખનાએ દીકા કરી:-“ જો તેઓ તેને પ્રથમથી ચેતરી ખુલ્લા મયદાનમાં મુકાબલો કરતા તો બહાદુરી લેખાત.”

“તેઓ એમ કરી શકતા હતા. પણ તેથી ફિસાદ વધવાની સાથે લડાઈ થવાની ખીક હતી અને મુસલમાનો ચહુદીઓથી લડી પોતાનું બળ ઓછું કરવા ચાહતા નથી. જ્યાં સુધી તેમને અમારા તરફથી પુરેપુરી નીરાંત નહીં થઈ જાય ત્યાં સુધી ખુલ્લો હોઈ ચહુદીઓથી લડવાની હિમ્મત કરશે નહીં. ઉપરાંત ચહુદીઓથી મુસલમાનોને નાણાં લેવા દેવાનો સંબંધ છે. વ્યાપાર અને નાણાં ચહુદીઓના કાબુમાં છે તેથી જો મુસલમાનો ચહુદીઓના નાશ કરી નાંખે તો ફરી તેમને વ્યાપાર રાજગારનો બધો ભાર પોતાને માથે લેવો પડે અને એમ થાય તો મુસલમાનોના લડાયક બળમાં કમી થવાનો ભય રહે છે.” મુહેલની આ દલીલો સાંભળી લુખનાએ આનંદાવેશમાં કહ્યું:-

“મુહેલ! હવે તો તમે પાકા રાજદ્વારીને છાજો તેવી વાતો કરો છો ?” મુહેલે રમુજમાં જવાબ આપ્યો-

“તારા જેવી પ્રેમદાની મહેરબાની છે. નહીં તો હું રાજદ્વારી બાબતમાં શું જાણું” આ સાંભળી લુખનાએ રમુજમાં જ કહ્યું:-

“વાહ, તમે પણ મને બનાવવા લાગ્યા. તમારી ખરી તારીફ હવે કશું છું. શો સાંભળો, તમે જેવકુશ છો, નાદાન છો, નાના બાળક છો, અણસમજ છો.....” લુખનાના મોંઢલા ઉપર મુહેલે હિમ્મત

કરી વહાલથી હાથ મુકી આગળ બોલતાં અટકાવી એટલે લુપ્તનાએ પાછળ ખસી મુહેલનાં હાથને તરછોડતાં કહ્યું:-

“બસ, બસ, તમારા હાથને દુરળ રાખો, વધુ છુટ લેવાની હાલ રજા નથી.” આ જોષ મુહેલે વાત ફેરવતાં કહ્યું:-

“ચહુદીઓની વધુ હકીકત તો સાંભળી નહીં અને રમુજમાં ચિરડાઈ ગયું.”

“હો, પણ દુરથીજ હું ધ્યાન પુર્વક સાંભળું છું.”

“સાંભળો!” મુહેલે કહ્યું.-“ચહુદીઓનો બની કીનકાચ નામનો એક કબીલો છે જેમાં લગભગ એક હજાર માણસો હશે. અને તેમાં સાતસો માણસો તો પુરા લડવડયા છે. આ બધા લોકો વ્યાપારી અને સોની છે. મોહુમ્મદ સલ્હએ તે બધાને એક મેળામાં એકઠા કરીને મુસલમાન થઈ જવાનો બોધ આપ્યો એટલે તેઓએ જવાબમાં જણાવ્યું કે:-“તમે બદરની લડાઈમાં તમારી કેમ ઉપર ફતેહ મેળવીને કુલી ગયા છો પણ જ્યારે અમારાથી લડશો તો જણાઈ આવશે કે અમે કેવા લડવડયા છીએ.” મોહુમ્મદ (સલ્હ) એ તે વખતે તો કાંઈ જવાબ ન આપ્યો અને તેમને બધાને આપેલા વચન પ્રમાણે સલામત જવા દીધા.” આ સાંભળી લુપ્તનાએ મુહેલને આગળ બોલતાં અટકાવીને કહ્યું:-

‘જે કે હું મોહુમ્મદ (સલ્હ) અને તેમના મિત્રોની કટ્ટી વેરી છું છતાં તે લોકો એક વચની, સબ્યતામાં પુરા, વીવેકી અને નીતીવાન છે તથા ફેટલાક તો એવા ઉંચ આદર્શવાલા છે કે ચાલુ સમયમાં આપણી બધી કેમમાં તેમની જોડી નથી.”

“બેશક, એમજ છે અને એજ કારણથી લોકો તેમના હાવમાં રસાઈ પડે છે. પણ આપણને એમના ઉંચ આદર્શોની બદરત નથી.”

સુહેલે લુખનાનું ધ્યાન ખીજી તરફ ખેંચતા જણાવ્યું:—“હવે બની કીનકાખ કખીલાવાળાની હકીકત સાંભળો. એ લોકોના એક મેળામાં એક મુસલમાન બાનુ સોનીની દુકાન ઉપર ધરણું ખરીદવા આવી તો ચઢુદીઓએ તેણીને પોતાના ચહેરા ઉપરથી નીકાળ દુર કરવાની દરખાશ કરી અને તેની મશકરી કરવા માંડી એટલે તેણીએ એ લોકોને તરછોડી કાઢ્યા અને ચુપચાપ જણસો જેવા લાગી. ચઢુદી સોનીએ જ્યારે જોયું કે તેણીનું બધું ધક ધ્યાન જણસો જેવામાં ચોંટણું છે ત્યારે તેણે પાછળથી તેના પેરણનો છેડો તેની પીઠ ઉપર બાંધી દીધો. પેલી બાનુ જણસો જેમ રહ્યા બાદ જ્યારે ઉભી થઈ તો છેડો બાંધેલો હોવાથી પેરણ ઉંચું થયું અને તેનું શરીર ઉઘાડું થઈ ગયું. આ જોઈ ચઢુદીઓએ તાળીઓ વગાડી તેની મશકરી કરી જેથી તેણીએ ગુસ્સામાં આવી શોર મકોર કરી મુક્યો જે ત્યાં ઉભેલા કેટલાક મુસલમાનોના સાંભળવામાં આવવાથી તેઓ મદદે પહોંચ્યા અને એ ચઢુદી સોનીને કતલ કરી નાંખ્યો. આ જોઈ ચઢુદીઓએ કતલ કરનાર મુસલમાનને કતલ કર્યો. બસ આટલું થતાં જ મુસલમાનો પોતાના બાઇઓનો બદલો લેવા માટે ઉશ્કેરાઈ ગયા અને આ સાધારણ લડાઈએ ગંભીર રૂપ ધારણ કરી લીધું. મોહુમ્મદ (સલ્) પોતાના અસહાયો સાથે બની કીનકાખ ઉપર ચઢી આવ્યા અને એ અઠવાડીયા સુધી તેમના ઉપર ઘેરા ઘાલીને લાચાર બનાવી મુક્યા. છેવટે બની કીનકાએ સુલેહની દરખાશ કરી અને વગર શરતે શરણે જઈ જીવ બચાવી લીધા.” આ સાંભળી લુખના અબજખીથી બોલી:—

“ઓહો, હવે મોહુમ્મદ (સલ્) એટલા બળવાન થઈ ગયા છે કે તેઓ ચઢુદી કામ બની કીનકા અને વગર શરતે શરણે આવવા લાચાર બનાવી શકે છે ?” સુહેલે જવાબમાં હંસીને કહ્યું:—

“એમાં અળખ થવાનું કાંઈએ નથી. માત્ર બની કીનકામ નહીં પણ મોહુમ્મદ (સલ્લ) ચાહે તો આજે મદીનાના બધા યહુદીઓને દેશપાર કરી શકે છે. પણ તેઓ અમારી ખીકના લીધે સુપચાપ બેઠાં છે કેમકે જો અમે યહુદીઓની કુમકે જમ્યે તો તેમને બારે પડી જાય તેમ છે. તેથી તેઓ મદીનાના યહુદીઓની સાથે સુલેહ શાંતીથી રહેવાનું જરૂરી લેખે છે.”

આ સાંભળી લુખનાએ આકાશ ભણી જોઈને કહ્યું:—“ઓહો રાત ખતમ થઈ ગઈ. સવાર થવાની તૈયારી છે તેથી હવે હું વધુ વખત રહી શકતી નથી. માટે ખુદા હાદિઝ, ધરી મળાશું.”

આ સાંભળી મુહેલના પેટમાં શળ પડી અને તેણે નિશ્વાસ નાંખતાં કહ્યું:—“હા, જો જીવતો રહ્યો તો ફરી મળાશ, હું આજેજ દુશ્મનની ખાતમી મેળવવા માટે અહીંથી રવાના થઈશ. જોઈએ ક્યારે અવાય છે. કોણ જણે જીવતો પાછો ફરે છું કે નહીં. દુશ્મનના દેશમાં જઈને ખાતમી મેળવવી સહેલી નથી. પકડાઈ ગયો તો ખાર વરસ પુરા થઈ ગયેલાજ સમજવા.” મુહેલના આ શબ્દોએ લુખનાને લગાર દીલગીર બનાવી પણ તેણીએ પોતાની દીલગીરીને છુપાવી મુહેલને હોંનત આપતાં કહ્યું:—

“તમારા મુખથી સુહેલ આવા શબ્દો નીકળે એ સારું લાગતું નથી. પાંચ છ મહીનાથી તમે દુશ્મનની પાછળ લાગ્યા છો અને અગત્યની અખરો લાવો છો. છતાં દુશ્મન તમને હાથ સરખોએ લગાવી શક્યો નથી. ધરી આવી નિરાશા આ માટે જાહેર કરે છે. તમે તો થોડા દીવસમાં બારે દીલેરી બતાવી છે માટે હોંનત રાખો.” આ સાંભળી મુહેલે જોશમાં આવીને કહ્યું:—



“લુખના ! હું કાંઈ નિરાશ થતો નથી. પણ છેવટે હું માણસ છું અને માણસ પણ તે કે જેનું દિલ તેના કાણુમાં નથી ખસકે કોઈની કેશલટોમાં રસાઈ પડયું છે. માત્ર તારા મુંઠર ચહેરાના દર્શનથી હું મારામાં નવજીવન આવેલું જોઈ છું પણ જ્યારે આ મનદરજી મુખડું આંખોથી દૂર થાય છે તો કોઈ પણ જાતની ગમ પડતી નથી.” લુખનાએ પોતાના મનના ઉભરા જાહેર કરતાં કહ્યું:—

“સુહેલ ! તમે તો મરદ છો, તેથી તરેહવાર રીતે પોતાના દિલની બેચેની દૂર કરી શકો છો, પણ હું મારા અંતરની પીડા કેને કહું ? અનેક દુઃખોમાં સપડાએલી છું. છતાં અત્યારે કેમના મોખાનો સવાલ આવી પડેલો હોવાથી હું મારા અંતરના બધા ઉભરાઓ અને પ્રેમના જુરસાને દબાવી રાખવાનું જરૂરી લેખું છું અને તમારાથી પણ હું એવી આશા રાખું છું. ધીરજ રાખો, આપણાં મનની બધી અભિલાષાઓ પૂરી થવાનો સમય પાસેજ છે.” આકાશ બધી જોઈને બોલી:—“હવે તો પરાંદીકે થવામાં કાંઈ વાર નથી માટે હું એક મીનીટ પણ થોભી શકતી નથી.” એટલું બોલી લુખનાએ આજે પહેલીજ વાર સુહેલનો હાથ પોતાના હાથમાં લઈ અને તેને હેત પુર્વક દબાવીને કહ્યું:—“વાર ખુદા હારિજ તમારી બધી આશાઓ તમારા પુર્વજોના દેવો પરિપુર્ણ કરે.”

લુખના આ જાણે કહેતી કહે સરાની તળેટીમાંથી નીકળી બચતુલાહના હરમ તરફ ચાલતી થઈ. સુહેલ આજો બનીને તેને જોતોજ હોયો રહ્યો અને જ્યારે તેણી દેખાતી બંધ થઈ તો ઢીલા પગે લથડીયાં ખાતો ધેર તરફ રવાના થયો.



## પ્રકરણ ૭.

### મકકાવાસીઓની લડાયક તંદ્યારીઓ.

લડાઇમાં સહથી પહેલાં નાણાં અને તે પછી માણસોની જરૂરત પડે છે. જો નાણાં ન હોય તો માણસો મળી શકતા નથી. અપ્પુ મુફ્ફીયાનની સરકારી તળે કુરેશીઓનો જે વ્યાપારી કારણે શામથી પાછો ર્યો હતો અને બદરની લડાઇના લીધે સલામત મકકામાં પહોંચ્યો હતો તેના થોડાક દીવસ પછી બદરની લડાઇમાં સખત હાર ખાઇને મુશ્વરેકાના ટોળાં મકકામાં આવ્યા અને જે લોકોના આપ બાઇ કે ખીજ નજીકના સગાઓ બદરમાં કતલ થયા હતા તેઓ અપ્પુ મુફ્ફીયાનની પાસે ગયા અને રડતા ચેહેરે તથા બળતા જીરે જે લોકોનો વ્યાપારનો સરસામાન કાફલામાં હતો તેમને તથા અપ્પુ મુફ્ફીયાનને કહેવા લાગ્યા:—

‘ઓ કુરેશના સરકારો, અને કેમી બાઇઓ! મોહમ્મદ (સલ્લ) એ તમારી જડ કાપી નાંખી અને તમારી કેમના આગેવાન તથા બહાદુરોને વીણી વીણીને કતલ કરી નાંખ્યા. બદરમાં જનારા લશ્કર ઉપર જે કાંઇ ખર્ચ થયું હતું તે બધું બરબાદ ગયું. અને સવળો સરસામાન દુશ્મને લુટી લીધો તેથી હવે દુશ્મનથી બહારો લેવા માટે માલની જરૂરત છે. અત્યારે આપનો માલ પુષ્કળ નફા સાથે આવ્યો છે અને નફાની વહેંચણી થનાર છે તેથી આ તકે આપ સાહેબો બરિખની લડાઇની તૈયારી માટે પોતાના નફામાંથી થોડું થોડું આપો એટલે એક મોટી

રકમ ભેગી થઇ જશે અને તે લડાયક હેતુઓ પાર પાડવાના માટે થાપણનું કામ આપશે.”

કુરેશી વ્યાપારીઓએ આ દરખાસ્તને મંજૂર કરી લીધી અને તેઓએ કાંઈપણ આનાકાની વગર પોત પોતાના ગળ પ્રમાણે રકમો આપી જેથી જોત જોતામાં એક સારી રકમ ભેગી થઇ ગઇ. જ્યારે નાણાંની તરફથી નીરાંત થઇ તો આ લોકોએ માણસ એકઠા કરવાની કોશીશ શરૂ કરી. કુરેશીઓ તો આ લડાઇમાં ભાગ લેનારજ હતા પરંતુ બહારની લડાઇમાં તેમના માણસો મોટી સંખ્યામાં મરાયા હોવાથી હવે તેમનું બળ પહેલાં જેવું રહેવા પામ્યું નહોતું તેમજ તેમની કામમાં માણસોની સંખ્યા પણ કંઈ વધારે નહોતી કે તેઓ હઝારોની સંખ્યામાં એકઠા થઇ મદીના ઉપર ચઢાઇ કરી શકે. દરકરની નાની સંખ્યા દુશ્મનના શહેર ઉપર હુમલો કરવામાં સફળતા મેળવી શકતીજ નથી. બચાવ કરતાં હુમલો લઇ જવામાં બેવડી સંખ્યાના દરકરની જરૂરત પડે છે તેથી કુરેશના કેટલાક આગેવાનોએ એ જાણે સલાહ કરવા સાથે એક સભા બોલાવી જેમાં ઠામના આગેવાન સરફાર અમ્મુ મુફ્તિયાનને પ્રમુખ બનાવવામાં આવ્યો અને એ વિષે ચર્ચા ચાલવા લાગી. પ્રથમ અમ્મુ મુફ્તિયાને પ્રમુખપદેથી નીચે પ્રમાણે વીવેચન કર્યું :—

“કુરેશી ભાઇઓ ! એ તો ખુલ્લી વાત છે કે આપણે હવે માત્ર આપણી કામના માણસો વડે દુશ્મનનો સુકાબલો કરી શકતા નથી. વળી તેના શહેર ઉપર હુમલો કરવા માટે દરકર મોટી સંખ્યાનું હોવું જરૂરી છે. દુશ્મન આપણા ઉપર ચઢી આવે એ નહીં બનવા જોગ છે. કેમકે મોહુંમહ (સલ૦) પોતાની તરફથી કાંઈ પણ કાળે પહેલ કરનાર નથી. તેઓ માત્ર બચાવ કરશે. તેઓ તો પોતાના બળની મજબુતી અને પોતાના દીનની બહેરાત કરવી પોતાની પહેલી શરૂઆત છે અને

તેજ કરી રહ્યા છે. અમને જેમી કાંઈ બચ હોય તો તે આ દીનની તરફથીજ છે કેમકે જો તે જળવાન થઈ ગયું તો અમારા દેવો અને મુર્તીઓનો નાશ કરશે અમારા ખુદાઓને નેસ્તો નાખુદ કરી નાંખશે અને અમારી કંચ ફોટીની પ્રજાને ફેડી વગરની જનારી મુકશે. તેથી અમને ગમે તેમ કરીને પણ કનાન'વાસીઓ અને થામાવાસી કખીલાઓની મદદ મેળવવી જોઈએ અને આસપાસ વાળા હાથ વનનીઓજ ખરા વખતે કામમાં આવતા રહ્યા છે. કદાચ અમારા અને એમના વચ્ચે અણખનાવ હશે પણ તે અંદર અંદરના છે તેથી બહારના દુશમનના મુકામલા વખતે તેને ભુલી જવા જોઈએ તેથી અમારે હવે તેમને આપણી તરફ ફેરવવાની કોશીશ કરવી જોઈએ.” અહીં સુધી બેલીને અમુ મુકિયાન ચુપ થઈ ગયો એટલે અકરમા બિન અમુ જોડેલ બોલે થયો અને બોલ્યો:—

“માનવંતા કુરેશીઓ! આપણા સરદાર અમુ મુકિયાનનો મત આપ બધાએ સાંભળી લીધો. કનાના અને થામાવાસીઓથી કુમક લેવાની યોગ્યતાને આપ પણ પીઠાણો છો પરંતુ હું એક બીજી સલાહ આપું છું. જો આપણે તે પ્રમાણે અમલ કરી શું તો આપણી સંખ્યામાં ઘણો મોટો વધારો થશે. આ સાંભળી એક જણ વચમાં બોલી કહ્યો:—

“કહો, જલદી કહો”

અમારા હાથથી ગુલામો અને નોકરો કયા દીવસે કામ આવશે? તેઓ લડાયક કુનેહમાં અમારાથી ઉતરે તેવા નથી તો પછી આપણે તેમને લડાઈમાં શા માટે સાથે ન લઈએ” આ સાંભળી સભામાં શાખાશ અને મરહુમાનો ઘોઘાટ થાય છે અને જ્યારે શૌર બકાર શાંત થયો તો સફવાન બિન ઉમમયા નામનો માણસ નીચેના ઠરાવ સભા સમક્ષ રજુ કરે છે:—

“ભાઈઓ! આવી લડાઈના પ્રસંગે કામ અને તેની સાથે મીનતા ધરાવનાર કખીલાઓમાં ઉત્સાહ રેડવા અને લોકોને લડાઈમાં ભાગ લેતા કરવા માટે આપણે આપણા શાયરોની શાયરીથી પણ લાભ ઉઠાવવો જોઈએ (અથુ ગુઝડા) જેવા નામચીન શાયર અને ખીનઓની કાવ્ય ક્ષતિ કયે દીવસે કામ લાગશે? અગત્યનો સમય તો આજે જ છે માટે અમરે તેમનાથી પણ કામ લેવું જોઈએ.” આ ઠરાવ રજુ થતાં જ ચારે ખાળુથી તેને ટેકા આપવામાં આવ્યો. એકલામાં અથુ ગુઝડા શાયરે દરખાસ્તથી અલગ પડતાં જણાવ્યું.—

“ભાઈઓ! હું વચન આપી આવ્યો છું અને (મોહમ્મદ) (સલ્) થી વાયદો કર્યો છે કે હું તેમના મુકામલામાં હાથ કે જીભ વડે કોઈ પણ વિરૂદ્ધ પમલું નહીં બર્સું. તેઓએ માત્ર મારા આ ઇકરારથી મારા ઉપર બહુ મોટો આભાર કર્યો અને મને કદમાંથી મુક્ત કરી દીધો તેથી હું માફી માહું છું.” આ સાંભળી સરવાને તિરસ્કાર જાહેર કરતાં કહ્યું:—

‘અસ, આવી વાતો રહેવા દો, અત્યારે કામને તમારી મદદની જરૂર છે માટે બનકાર ન કરો. લડાઈ જીતીને પાછા ફરશું ત્યારે તમારી આ અનુષ્ઠન સેવાનો પુરતો બદલો આપી તમારી ગરીબી દૂર કરી દેવામાં આવશે. અને કદાચ તમને કોઈ અકસ્માત નહ્યો તો હું તમારી દીકરી-ઓનું મારી દીકરીઓની પેઠે પાલણુ પોષણ કરવાનું વચન આપું છું.” આ સાંભળી અથુ ગુઝડા રાજ થતાં બોલ્યો:—

“આપ મને લાચાર કરો છો તો હું પણ ઇનકાર કરી શકતો નથી. તેથી હું ચામાના કખીલાઓમાં ઉત્સાહ રેડવાનું કામ ખજીરી લાવવાનો ઈકરાર કરું છું.”

અથુ ગુઝડા કહ્યા પ્રમાણે કનાના તથા ચામાના કખીલાઓને લડાઈ માટે ઉઠાડેલા સારૂ રવાના થઈ ગયો ઉપરાંત તેજ સભામાં ખીન

કમ્પીલાવાળાઓને લડાઈમાં ભાગ લેવા સારું હજીરેવાને અસરકારક માપણ કર્તાઓ મોકલવા ઠરાવ કર્યો, અને તરતજ તે ઉપર અમલ પણ્ય કરવામાં આવ્યો કુરેશી વ્યાપારીઓએ પોતાના હથથી ગુલામોને લડાઈ માટે તૈયાર કર્યા અને તેમને કહેવામાં આવ્યું કે જો મો.હુમદ (સલ્મ) હાર જશે મેળવી અને તમે તેમાં પુરતો ભાગ મળવો. તો તમને ગુલામીમાંથી આઝાદ કરી દેવામાં આવશે અને ઉપરાંત પૂનામ પણ આપવામાં આવશે.

જુમેર ખિન મનઅમને હથથી મુલામે ફરહાદી બારે દિલેર અને બજવાન હતો. હથથાનવાસીઓના “સાંગ” નામના હથથાર વાપરવામાં તે ખાસ કુશળતા ધરાવતો હતો તેના “સાંગનો” વર બાગ્યેજ ખાતી જતો હતો તેથી જુમેરે તેને કહ્યું કે:— “જો તું રસુલે ખુદા (સલ્મ) ના કાઠા હમઝા ખિન અબ્દુલ મુનતલિખને કતલ કરી મારા કાઠા તુઈમા ખિન આદીના ખુનનો ખદ્દો લઈજ તો હું તને આઝાદ કરી દઈશ.”

કુરેશના આગેવાન સરદારોએ આ લડાઈમાં જોક નવી વાત આ કરી કે મોટી સંખ્યામાં સ્ત્રીઓને પણ સાથે લીધી. સ્ત્રીઓને સાથે લેવામાં તેમનો જોગો હતો હતો કે પુરૂષોને સ્ત્રીઓના જીવ અને આખરના રક્ષણનો વિચાર પાછા હડતા અટકાવશે અને કદાચ તેઓ પાછા હડશે તો સ્ત્રીઓ તેમને શરમ વીને દુશ્મન સામે ટાઢી રાખશે ઉપરાંત જખમીઓ અને માંદાઓની માવજત કરશે તથા લડવઘવાઓ માટે ખાવાપીણનો પણ ખંદે અસ્ત કરશે.

ટુંકમાં એટલુંજ કે કુરેશ કમ્પીલાના સખગા લડવઘવાઓએ આ હુમલામાં ભાગ લીધો ઉપરાંત બની કનાના તથા શામાવાસીઓની મોટી સંખ્યાએ પણ તેમનો સાથ આપ્યો જેથી લશ્કરીઓની સંખ્યા લખમગ વણ્ય હજાર સુધી પહોંચી ગઈ આ મોટું લડકર બારે જુસ્સા સાથે મરીના

તરફ રવાના થયું. માર્ગમાં શાયેરના લાગણી વશકેરનારા કાવ્યો બહાદુરને બેચેન બનાવી રહ્યા હતા તેમજ કુરેશ કુટુંબની બાનુઓએ પણ પુરષેના જીવસાને તેજ કરવામાં કાંઈ ઓછો ભાગ લીધો ન હોય. કુરેશી બાનુઓમાં લુખના પહેલે નંબરે હતી ઝુબેરનો હાથી ગુનામ જેનું ઉપનામ અબ્બી દસમતા હતું તે અયુમ્મરીયાનની સ્ત્રીતી હીંદાના દેખરેખ નાંચે હતો. તેણીએ તેનાથી વાચદો કર્યો હતો કે ‘જે તું હામઝાનુ કમ તમામ કરી નાંખશે તો તને મારા શરીર પરનું બધું ધરેણું ઇનામમાં આપી દઈશ.’ તેણી દરેક મનઝીલ ઉપર તે જંગળુ હાથથી ગુનામને કહેતી હતી કે— ‘અબ્બી દસમતા ! તું મરી જરતને ધ્યાનમાં રાખજે હામઝાને કેતલ કર અને બધું ધરેણું લાવે.’

## પ્રકરણ ૮ મું.

### મદીનામાં દુરમનના સમાચાર.

ઇસ્લામન મદાન બાંગી હજરત બિલાલ રહી. તુર ઝહુરના વખતે હીને પાક પ વર દિગારના બહાલી નામનો પોકાર કરતા અને આવી રીતે તેઓ દરેક મુસલમાનને સવારની નમાઝની શરૂઆત કરવાનું આમંત્રણ આપતા હતા. મુસલમાનોની મોટી સંખ્યા બહારે લગભગ બધાજ તહજજુદ ગુઝાર અને અબ્બેદાર હોવાથી આ પવિત્ર પોકાર સાંભળતાંજ પોતાના ઘરોમાંથી નીકળી મસજીદ નખીમાં ફાજર થાય છે. અને આવી રીતે થોડીજવારમાં લોકોથી મસજીદ ભરી જાય છે. ચારે બાજુએથી તર્ફ-વઝીદા અને તસમીહ તેહલીલના સાદો સંભળાય છે અને તેથી અસરકારક

મુંજ પેદા થાય છે જે સાંભળીને બદભલા માણસના જડ જીગરને ખુદાની મહ-તાવું જાન થઈ આવે છે. દરેક જાણુએ બારે આજેઝી અને નત્રતાથી મુસલમાનો ચારે ઇલાહીમાં લીન છે હજારો માણસની બીડમાં એકપણ એવો માણસ નથી જેનું દિલ ખુદાની લગનીમાં લાગેલું નહોય. એટલામાં બધા મુસલમાનો સફળાઈ કરે છે અને હુઝરત બિલાલ રદીઁ ઇકામતની તકબીર કહે છે જે સાંભળી બધા મુસલમાનોની નજરો હુઝરત નબી સલઁ ના મુખારક હુજ્જરા તરફ દીઠારના માટે ઉઠે છે. હુઝરત સરવરે કાયનાત સલઁ બહાર તથરીફ લાવી મહેરાબમાં કયામ કરમાવે છે અને બાગ્બશાળી મુકત-દીઓ આવા મહાન અને વહાલા પેશવાની પાછળ સવારની નમાઝ અદા કરે છે. અદલાહ, અલ્લાહ, એવા મુકતદીઓની ખુબંદ કિસમતનું શું પુછવું કે જેને આવા ઇમામ મળે. અને આવા ઈનામની પાછળ નમાઝ પઠનારાઓના દિલોની કેશીયતનું તો વર્ણનજ થઈ શકે નહી. ખરેખર નમાઝને મોમિનોની મેખરાજનો જે દરજ્જે આપવામાં આવ્યો છે તે એ લોકોનેજ નસીબ થઈ હતી અને એશક તેઓ ખરા મોમિન હતા. નમાઝથી પરવારીને હુજુરે અકદસ સલઁ દુઆ માટે હાથ ઉઠાવે છે. બધા સેવાના પણુ હાથ ઉંચા થાય છે અને અંતઃકરણ પુર્વક આમીન પોકારી રહ્યા છે. દુઆનો દરેક શબ્દ ખુદાવં કરીમના દરઆરમા પહોંચી સ્વિકારાય છે. સુખહાનલ્લાહ.

નમાઝે ઉંઝી હય, ઇખલાસને જીનકો બતાયા હય.

નશાને અંદગી ઝોર, ઇનકિસારે ઇજઝકા પુતલા.

નમાઝ તથા દુઆથી પરવામાં પછી બધા મુસલમાનો હુઝરત રસુલે અકરમ સલઁ ની સેવામાં સલામ અરજ કરીને શરી એકબીજાની મીઝાજ પુરસી થાય છે તે બાદ મજલીસે નખવી ભરવામાં આવે છે. પણ તે ત્યાં માલેક અને નોકર, પેશવા અને પયરવ કોઇમાં પણ લમારે



બેદ નથી. પ્રમુખની ગાંઠી કે હાથ નીચના કશાંથી ચિન્હ નથી. હજારત રમુલે અંકરમ સલં બધા સહાયાની સાથે એકજ જગ્યાએ બેઠાં છે. બહારથી આવનાર અંગણ માણસ વગર પુરે હજારત રમુલે અંકરમ સલં ને બાગ્યેજ ઓળખી શકે. ખજુરીના પાંદડાની સાધારણ ચટા-છઝો પાથરેલી છે અને તે પર બધા સમાનતાની પંક્તીમાં બેઠાં છે. કુન્યાવી તથા દીની સવાશે રજુ થાય છે અને તેના સતિષકારક જ-વાબો હજારત સલં આપે છે. આશ્વતાપ હદય થઇ ચુક્યો છે અને તેનો પ્રધાન મદીના શહેર તથા આસપાસની લુમી ઉપર પુરતી રીતે પથરાઇ ચુક્યો હોવાથી મદીનાની આસપાસ રહેનારા મુસલમાનો પણ દરબારે નખવીમાં હાજર થતા જાય છે. બહારથી આવનારોમાંથી કેટલાક માણસો આવીને “દુશ્મન” “દુશ્મન” પોકારે છે અને તે પછી આં હજારત સલં ની સેવામાં હાજર થઇ અરજ કરે છે:—

“યા રમુલુલ્લાહ સલ્લલ્લાહો અલયકા! મદીનાની બહાર ઓહદ પહાડની પાસે “અનીનીન” નામના સ્થળે મઠકાના દુશ્મનોનું લશ્કર આવી પડ્યું છે. તેમની સાથે પાયદળ અને સવારોની મોટી સંખ્યા છે તથા સરસામાન પણ ધણું છે આવડા મોટા લશ્કરના આવવાથી બચીત થઇને આજુ બાજુના રહેવાસીઓ મદીનાની તરફ નહારતા આવે છે. દુશ્મન અસંખ્ય લશ્કર લઇને આવ્યો છે તેથી અત્યારે મુકાબલો કરવાની તરતજ તૈયારી થવી લગભર કહી દેવાય છે.” આ સાંભળી હજારત સલં એ બારે ગંભીરતાથી શરમાણું:—

“વધુ ધમરાવવાની જરૂર નથી. દુશ્મનનું મોટું લશ્કર આવ્યું છે તો આવવા દો. પુઠા આપણો રક્ષણ કર્તા અને માલેક છે. આપણો બરસો તેનાજ ઉપર છે તેથી દુશ્મનના મુકાબલાને ખંદોબસ્ત પણ થઇ જશે. મોમિન ગમે તેવા સંકટમાં પણ ગભરાતો નથી માટે તેની મોટી

સંખ્યાથી બધ જીત થવાની હમારે જરૂર નથી ખુદ સફળતા આપનાર છે. પણ વાર કહી શકશે કે તેની કેટલી સંખ્યા હશે ?”

“પરી સંખ્યા તો ખુદ જાણે પણ ઉપલક્ષ્ય નજરે જોતાં જણાય છે કે ત્રણ હજાર કરતાં ઓછી સંખ્યા તો નહીં જ હોય બલકે એ કરતાં વધારે જ હશે. અમે એને જોતાં જ બચના માર્યા નહાસી આવ્યા અને પુરતી તપાસ કરી શક્યા નહીં તેથી એકસ કહી શકતા નથી.” આ માણસ અહીં સુધી જ બોલવા પામ્યો હતો કે ખીજ વધ્યા લોકો અકળાયલા ગમ-રામલા આવ્યા અને દુશ્મન મોટી સંખ્યામાં આવેલો હોવાના સમાચાર લાવ્યા. આ બપોર અચાનક મળવાથી મસજીદમાં હાજર રહેલા બધા મુસલમાનોની મજલીસ જંગી કાઉન્સિલના રૂપમાં ફેરવાઈ ગઈ. હઝરત રસુલે અકરમ સલ૦ એ હાજર રહેલાઓની રૂબરૂ પોતાનો મત જાહેર કરતાં ફરમાવ્યું :—

“મુસલમાનો ! દુશ્મનની વધુ સંખ્યા બતાવવામાં આવે છે અને હોવી પણ જોઈએ કેમકે તે હુમલો લઇને આવે છે. અમે મયદાનમાં નીકળીને મુકાબલો કરી શકીએ તે સારું મુસલમાનોનું લક્ષ્ય હતાવળે એકઠું કરી શકતા નથી તેમ દુશ્મનના આવ્યા પહેલાં અમે મયદાનમાં જઈએ એ કાંઈ ઠીક લાગતું નથી તેથી આપણે અત્યારે બચાવમાં જ રહીએ અને મદીના ઉપર મોરચાખંડી કરીને દુશ્મનના હુમલાની વાટ જોતાં થોભીએ દુશ્મન જો શહેર ઉપર ચઢી આવશે તો માર્ગમાં અને ગલીઓના નાકા ઉપર પુરપો દુશ્મનનો મુકાબલો કરશે અને તેને આગળ વધતાં અટકાશે અને ઓછા ધરાની બારીઓ ઉપરથી પથરાંઓનો વરસાદ વરસાવશે જેથી દુશ્મન નિરાશ થઈને પાછળ હટવા માટે લાચાર બનશે.” આ સાંભળી અબુદુલ્લા બિન હુબ્બી બોલ્યા :—

“બેશક, હઝરત સલ૦ ની સલાહ બાજબી અને વખતને અનુ-સરતી છે માટે આપણે એમજ કરવું જોઈએ.”

મયદાનમાં નીકળીને દુશ્મનનો મુકાબલો નહીં કરવાનો હઝરત રસુલે અકરમ સલ૦ નો મક્કમ મત હતો પરંતુ તે માનવંતા અસહ્ય બો જેઓ કોઈ કારણના લીધે બદરની લડાઈમાં સામિલ થઈ શક્યા ન હોતા અને જેમના ભાગ્યમાં ઓહદની જંગમાં શહાદતનો દરજો લખેલો હતો તેઓ મયદાનમાં નીકળીને દુશ્મનનો મુકાબલો કરવાનો મત ધરાવતા હતા અને તેથી તે બધાએ એક સાથે મળીને હઝરત સલ૦ નો મત જાણ્યા બાદ અઝઝ કરી:—

“યા રસુલુલ્લાહ સલ૦ ! આપ અમને દુશ્મનના મુકાબલા સારૂ મયદાનમાં લઈ ચાલો. એવું ન થાય કે દુશ્મન અમને બીકણ અને કમજોર સમજે.” આ સાંભળી અબુદુલા ઘિન ઉબૈયીએ પોતાના મત ઉપર કારબંદ થવા સારૂ ખાર દબને જણાવ્યું:—

“યા હઝરત સલ૦ ! આ લોકોના વિચારો ઠીક નથી. આપ મદીનાથી બહાર જવાનું માંડીજ વાળો. હું અનુભવ ઉપરથી કહું છું કે જ્યારે પણુ અમે શહેરથી નીકળીને દુશ્મનનો મુકાબલો કર્યો છે તો તેમાં હાર મળી છે અને જો દુશ્મનને અમારા શહેર ઉપર હુમલો કર્યો છે તો અમે તેને હરાવ્યો છે અને તે નિરાશ થઈને પાછો ફર્યો છે. તેથી આપ મક્કાવાસીઓને તેમની રથીતી ઉપર મુકો. જો તેઓ શહેરને ઘેરા ધાલીને બહાર પડ્યા રહે તો પડી રહેવાદો. છેવટે ચાકીને ચાલ્યા જશે. અને હદાય શહેર ઉપર હુમલો લાવશે તો પુરૂષો તીર અને તલવારોથી મુકાબલો કરશે અને ઐરાં-ઓ તથા બાળકો અગાશીઓ ઉપરથી પથરાવો માર ચલાવશે જેથી પરિક્ષામે કુરંશીઓને વીલે મોટે પાણું ધરવું પડશે.”

અબુદુલા ઘિન ઉબૈયીએ વ્યાજબી મત આપ્યો પણુ સહાબા રહી૦ ઓ મયદાનમાં નીકળવાનીજ ખોંહોસ કરતા રહ્યા અને છેવટે તેમના મત પ્રમાણેજ કરવાનો ઠરાવ થયો એટલે હઝરત રસુલે પુદા સલ૦ એ

પોતાના મુખારક શરીર ઉપર લડાયક શાસ્ત્રો સંખ્યા. આ બનાવ જીભાની નમાજથી પરવાર્યા પછીનો છે. વળી બની નજર કપીલાના માર્લિક વિન ઉમરૂ નામના એક અનસારી સદાબીની વફાત થઈ હતી તેથી રસુલે અકરમ સલ૦ જનાઝાની નમાઝ પઢાવ્યા પછી દુશ્મનના મુકાબલામાં નીકળવાને તૈયાર થયા.

જે સદાબા મયદાનમાં નીકળીને લડવાની બોહોસ કરતા હતા તેમને હવે પોતાની હઠતું બાન થયું તેઓ સમજવા લાગ્યા કે અમે હજરત રસુલે અકરમ સલ૦ ને શહેર બહાર મયદાનમાં નીકળીને મુકાબલો કરવા લાચાર બનાવ્યાનું વખોડના લાયક કામ થયું છે તેથી તેઓએ હજરત સલ૦ ની સેવામાં અરજ મુઝરાતાં કહ્યું:—

“યા હજરત સલ૦ ! અમેએ આપને આપની મરજી વિરૂદ્ધ મયદાનમાં નીકળીને દુશ્મનનો મુકાબલો કરવા લાચાર બનાવ્યા પછી અમને તેમ કરવું મુનાસબ નહોતું તેથી અમે અરજ કરીએ છીએ કે આપ અમારા મત પ્રમાણે ન કરતાં શહેરમાંજ રહો અને જયાવની તૈયારી કરો.” આ સાંભળી હજરત સલ૦ એ ફરમાવ્યું:—

“નહીં, હવે વિચાર ફેરવો મુનાસબ નથી જ્યારે કોઈ નથી લડાઈના શત્રુ સજી લે છે તો શરી તેણે તે ઉતારવા ન જોઈએ અને લડ્યા વગર હથીયાર મુકી દેવા યોગ્ય નથી.” તે પછી આં હજરત સલ૦ એ પુછ્યું:—

“છપ્તે ઉમ્મે મકતુમ કયાં છે?” જવાબમાં છપ્તે મકતુમ બોલ્યા:—

“લખ્મેક યા રસુલુલ્લાહ સલાહો અલયક” આપે ફરમાવ્યું:—

“મારી જેરહાજરી દરમીયાન તમને મદીનાના આમેલ બનાવનામાં આવે છે માટે તમે શહેરનું રક્ષણ કરજો.”

તે પછી આપે એક હજર અસદાબની સંખ્યા સાથે મદીના શહેરથી કુચ કરી અને માર્ગમાં દુશ્મનનો ભેટો થાય નહીં અને મુસલમાન

જોહદ પહાડ સુધી પહોંચી જાય એવા રસ્તે ચાલ્યા. એટલે માર્ગમાં ત્રણસો મુનારીકો એમ કહીને હજરત સલ્વાની જુદા થઇ ગયા કે “લડાઇ હોતતો અમે સાથે આવતા આમ વગર લડાઇએ આવીને શું કરીએ.” અનસારી કુટુંબોએ ચાકુદીઓથી કુમક લેવાનું જણાવ્યું પણ હજરત સલ્વાનીએ કનકાર કરતાં ફરમાવ્યું કે:- “જુદા અમારો મદદગાર અને શત્રુ આપનાર છે. પારકાઓની મદદ લેવા કરતાં જુદા ઉપર ભરસો કરવો પુરતો છે.” દુકંમાં એટલુંજ કે આપ કુલ્લે સાતસો લડવઇયાઓ સાથે જોહદ પહાડની તળેટીમાં પહોંચ્યા અને મકકાના મુનારિકોશ સુખિલામાં ઉતરી પડ્યા.

## પ્રકરણ ૯ મું.

### મુકાબલાની તૈયારી.

મયદાને જંગમાં પહોંચીને આં હજરત સલ્વાનીએ લશ્કરીઓની તપાસ લીધી. બાળકોને સ્થરમાં પાછા મોકલી દીધા માત્ર પંદર પંદર વરસના બે બાળકો જેઓ તીર ચલાવવામાં બારે પ્રવીણ હતા તેમને રહેવા દીધા. મુશ્કરિકોના લશ્કરનો વાવટો, બની અનુદાદારના પામે હતો. લાંબા કાળથી લડાયક વાવટો કુરેશના આ કુટુંબ પાસેજ રહેતો હતો. અબુ સુફીયાને આ કુટુંબના લોકોને ગરમાવવા અને તેઓમાં જુરસો ઉતરવા કહ્યું:-

“બની અબુદાદાર ! તમે હમેશાથી અમારા અલમ બરદાર છો. પણ જંગેબદરમાં અમારા હકમાં તમારી અલમ બરદારી પશ્ચીજ કમન-

સીખ નીવડી છે. તેમ ચલાતું કારણ આ સિવાય બીજું શું હોઈ શકે કે તમે તમારા ઉપર મુકવામાં આવેલી ફરજ પુરતી રીતે બળવી લાવ્યો નહીં. તેથી હવે તમને આ સેવા એવી શરતે સોંપવામાં આવે છે કે તમે પુરેપુરી કાળજી સાથે બળવી લાવો નહીં તો આ સેવાને લાયક ને કુટુંબ જણાશે અને આ લડાયક વાવટાના રક્ષણની પુરેપુરી જાંખેદારી લેશે તેને આ વાવટો સોંપવામાં આવશે." આ સાંભળી બની અબદુદ્દારે જુસ્સા સાથે લડાયક વાવટાના રક્ષણની ખાત્રી આપી અને કમ્મી મોભાને કાયમ રાખવાનું વચન આપ્યું.

રાતની વેળાએ દુશ્મન હુમલો ન કરી શકે અને કદાચ કરે તો તેમાં તેને નિરાશા મળે એટલા સારૂ હઝરત રસૂલે ખુદા સક્ષીએ ઝોહદ પહાડની એક રક્ષિત ધાટીને મુસલમાન લશ્કરના ઉતારા માટે પસંદ કરી અને તેના મુખ ઉપર થોડા પહેરગીરો બેસાડી દીધા. સાધારણ રીતે બધા મુસલમાનો લગભગ આખી રાત ધખાદતમાં પસાર કરતા હતા તેથી દુશ્મનના આબ્યાની અમર મળે અને તેમને તૈયાર થતાં વાર લાગે એમ તો હતું નહીં છતાંએ પહેરગીરો પોતાની ફરજ અદા કરતા બેઠા હતા.

કુરેશી લશ્કરના સૌથી વધારે ખેંચાણ કારક વસ્તુ બાનુઓની હાબરી હતી જેઓ જુસ્સાદાર અને ઉશ્કેરનારા વિવેચનો મારફતે પુરોષોને મરણીયા બનાવતી હતી. સવારે લડાઈનું મયદાન ગરમ થનાર હતું. લડવધ-યાઓ પોતપોતાના હથિયારોને સાફસુફ કરી રહ્યાં હતા. અણુ મુદ્દયાનની અંદા બિન્દા બિન્દા કલ્યાની આજેવાની હેઠળ કુરેશી બાનુઓનું ટોળું ૬૨ વચાઈતું અને જુસ્સાદાર માથો લલકારતું આખા લશ્કરને ઉશ્કેરવા શરી રહ્યું હતું. તેઓ પોતાના શીઠા અને મધુર સૂરોમાં આ પ્રમાણે બોલી હતી.

“જે તમે દુશ્મનના મુકાબલામાં જીત મેળવીને પાછા ફરશો તો અમે તમને ભેટીશું અને તમારા માટે સુંદર ખીજાનાઓ પાથરીશું. પણ જે તમે દુશ્મનના મુકાબલામાં પીઠ ખતાવી તો અમે તમારાથી જીદા થઈ જઈશું અને તે જીદાઈ પણ જોતી કે ફરી મળવાનું નામ પણ નહીં લઈએ.”

લડાઈના સમયે પણ હાથકરની હારો વચ્ચે તથા પાછળ ખાતુઓના ટોળાં પુરોષોમાં નવજીનન રેડી રહ્યાં હતાં અને આ કામમાં હિન્દા બિનતે ઉત્પા ને તેની ખાસ સાહેલી લુખના મદદ આપતી હતી.

કુરેશીખાતુએતું આ ટોળું આખા હાથકરમાં છુટતી સાથે ફરીને ચર્ચા જેતું હતું એક જગ્યાએ કેટલાક જુવાનીઓ ટોળે મળીને બેઠાં હતાં અને ટોલા ટપ્પાની સાથે ગાયન પણ લલકારી રહ્યા હતા. ખાતુઓતું ટોળું આ જુવાનીઓની હીલચાલ જેતાં યોડેક દૂર ઉભું રહ્યું અને તેમની વાતો સાંભળવા લાગ્યું. હિન્દા બીનતે ઉત્પા અને લુખનાતું બધું ધક ધ્યાન જુવાનીઓની વાતચીત તરફ લાગેલું હતું. તેઓએ સાંભળ્યું કે એક જુવાને ખીજ જુવાને કહ્યું:—

“બસ કાલે ખરી બહાદુરી ખતાવવાનો દીવસ છે મેં તો મને તે ભોળે મોહમ્મદ (સલ્વ) સુધી પહોંચવાનો નિશ્ચય કર્યો છે જે તેમાં સફળ થયો તો હીક નહીં તો ત્યાંજ જીવ અર્પણ કરીને કબ્ર તથા..... (કાંઈક કહેવા ચાહતો હતો પણ થોભીને બોલ્યો) ઉપર કુરખાન થઈ જઈશ.” આ સાંભળી એક જુવાને જવાબમાં કહ્યું:—

“સુકેલ! તું જે તરફ હુમલો કરીશ તે તરફ પડખાવાની પેટે તારી સાથે રહેવાનો મેં પણ પાકો ધરાદો કરી લીધો છે. જારી પણ હેલ્લામાં હેલ્લી એજ ગાશા છે કે મને તેમ કરીને પણ મોહમ્મદ (સલ્વ) નું કામ તમામ કરી નાંખવામાં આવે જોકે આ કામ કહ્યું છે છતાં કેશીશ

કરવામાં પછાત ન રહેવું પરિણામ જે આવે તે ખરું.” આ સાંભળી  
એક બીજો જુવાન બોલ્યો:—

“કોપપણ કામ કહણ નથી. બહાદુરી અને હીંમત આમળ કહ-  
જામ ટકી શકતી નથી. મને તો સફળતાની પુરેપુરી ખાત્રી છે. જે  
માણસના દિલમાં સફળતાની ખાત્રી નથી તે બીકણ છે એમ મારી તો  
માન્યતા છે.”

“તુમમ ! તારું કહેવું હીક છે” સુહેલ બોલ્યો:—

“ખરેખર બહાદુરીના એજ અર્થ થાય છે. લડાઈમાં છતાં અને  
પણવું કામ નથી. ચાહોમ કુદી પડવાની જરૂર છે. અમે આ માર્ગમાં  
પ્રમ મુક્યો છે તે પાછળ હઠવા માટે નથી બસ આમળજ વધ્યા રહો.  
સફળતા આમળ વધનાર નેજ વરે છે.”

“એ ખરું છે અને મારી માન્યતા પણ એજ છે કે માણસે કોઈ  
પણ કામ મુશ્કેલ ન સમજવું જોઈએ છતાં”.....આમળ  
બોલતો અટકાવી સુહેલે કહ્યું:—

“છતાં અને પણને રહેવા દે. આપણે આપણા હેતુમાં તાકીદે  
શ્તેહમંદી મેળવીએ એ રસ્તો બતાવ ”

## પ્રકરણ ૧૦ મું.

મયદાને જન્મ.

મકાના મુશ્કરિયાએ આખીરાત લડાઈ તકમારીઓમાં પસાર કરી  
છે સ્ત્રીઓ દર વખાડીને આખા લશ્કરમાં પોતાના સુરીલા સુરેથી



લક્ષ્મીઓમાં નવચેતન રેઠવી રહીએપુરેના ટોળાએ બદલી દેલ વસાડી અને લક્ષ્મી ગાયનો લલકારીને દરેકના જીમર શુરાતનથી છલકાવી મુક્યા છે. અમુ મુદ્દીયાત અને તેના સાથીઓ દરેકે દરેક લક્ષ્મી ભ્રમણ કરવી માન મોભો જળવાય તે માટે લગારે પાછી નહીં કરવાની સમજીત આપી મુક્યા છે વડીલોના ગવરવની યાદ આપી દેવતાઓના માન મોભામાં ફેર ન પડે તે માટે બનતું કરવામાં પગાત રહ્યા નથી. જાંઝે બદરમાં બાધેલી હારતું સ્મરણ કરાવી બદલો લેવાની લામણી સતેજ કરી છે.

ધરિલામી લક્ષ્મી શાંતીથી રાત પસાર કરી ખાવા પીવાથી પરવારી બેધા મુસલમાનો પ્રજાની નમાઝમાં મશ્મુલ થયા અને તે પછી અનેક અદલાદના બંદાઓ અદલાના સ્મરણમાં લાગી ગયા છે. કોક ઠેકાણે તરખીદો તહેલીલના સાદ સંભળાય છે. તો કોક ઠેકાણે કુરઆને મજીદની તિલાવત થાય છે કેટલાકો પાક પરવરદિગારની બનાબમાં ભારે આજેઝીથી દુશમનના મુકાબલામાં ફતેહમળવાની દુઆ માંગી રહ્યા છે તો કેટલાકો શહાદતના શબ્દમાં લીન થઈ. અદલાહ અદલાહ કરી રહ્યા છે. તેઓ બધા સારી પેઠે સમજી રહ્યા છે કે જો માર્યા બધથું તો શહાદતનો દરજો મળશે અને જો જીવતા રહી વિજય મેળવીશું તો ગાઝી તરીકે ઝોળખાઈશું. બધાઓના ચહેરા આનંદી છે ચિંતાનું નામ પશુ નથી.

સવારમાં આકાશ પર ક્રેદી ફેલાતાંજ હઝરત બિલાલ રહીં નો ખુલ્લું સાદ સંભળાયો જ્યોત બાંધ મારફતે મુસલમાનોને નમાઝ અદા કરવા બોલાવતા હતા. આ પ્રવિત્ર સાદ સંભળતાં તરતજ બધા મુસલમાનો આકાશના છત ત્રીએ ખુલ્લા મચદાનમાં લેણ થયા એટલે રજુલે અહરજ સુ. અ. વ. એ પ્રમાણત કરી તમાક પસારી અને

નમાઝ પછી પાક પરવરદિઆરની જનાખમાં ભારે આજેઝીથી પ્રતેહમંદીની દુઆ માંગી ચારે બાજુથી આમીનના પોકારો થયા અને હજર રહેલા મુસલમાનો ના જીએ સતોપ થતા અલ્લાહના નુરથી બરપુર થઇ ગયા.

નમાઝથી પરવાર્યા પછી મુસલમાનો જંગના મયદાનમાં નીકળી હારખંધ ગોઠવાયા હજરત રસુલે અકરમ સં. અ. ૧૦ ઇસલામી ઝુંડા નીચે પધાર્યા અને અલમખરદાર તરીકે મુસઅખ ખિન ઉમીયા રહીં ને મુકરર કર્યા. બધા મુહાજેરીન આપની આસપાસ ફરી વળ્યા અને અનસારીઓનું ટોળું પોતાના ઝુંડાની નીચે હારખંધ ગોઠવાઇ ગયું. આ ગોઠવણ કર્યા પછી હજરત રસુલે અકરમ સં. અ. ૧૦ એ પચાસ ચુનંદા તીર ચલાવનાર મુસલમાનોને ચુંટીને અબ્દુલ્લા ખિન જુબેર અનસારી રહીં ના તાળે સોપ્યા અને જે સ્થળે રાતપસાર કરી હતી તેના નક્ષ બાંટ નીમણુંક કરી અને પહાડની ટોચ ઉપર મુકામ રાખવાને તથા ફુશમનો ઇસલામી લશ્કરની પાછળી બાજુએથી છાપો ન મારે તેની સંજાળ રાખવાને ફરમાવ્યું. વળી આલોકોને સખત તાકીદ આપી હતી કે લડાઇનું ગમે તે પરિણામ આવે, હાર થાય કે જીત પણ તમારે તમારી જગ્યાથી હાલવું ચાલવું નહીં અને ઘાટીનું નક્ષ કરવું. તે પછી હજરત સં. અ. ૧૦ એ હારો ગોઠવી લશ્કરની જમણી બાજુએ જુબેર ખિનુલ અવ્વામ રહીં અને ડાબી બાજુએ મન્જર ખિન અમર રહીં ને સરદારી આપી પોતે વચમાં મુકામ રાખ્યો. તીરખંદાઓને પાછળ રાખ્યા અને બધાને એક સરખી રીતે ફકમ આપ્યો કે જ્યાં સુધી હું રજા ન આપું ત્યાં સુધી ઠાઇ પણ માણસ લડવાને મયદાનમાં ન જાય.

તે બાજુએ કુરેશીઓ પણ હારખંધ ગોઠવાઇને લડવા તૈયાર હતા. તેમની કુદ સંખ્યા ત્રણ હજારની હતી જેમાં બરસો સશ્ત્ર હતા.

અપ્પુસુદીયાને એક એકસો સવારોની ટુકડીઓ ખાલિદ બિન વલીદ અક-રમા અને બિન અપ્પુ જહેલ ને આપીને તેમને લશ્કરની જમણી અને ડાબી બાજુએ મુકરર્ કર્યા અને હબશી ગુલામોની ટુકડી અપ્પુ આ મીર\* શસિકના તાબામાં લશ્કરની આગલ રાખી. પાછલી બાજુએ અીઓ હતી અને પછી તેણીઓ દર વખાડીને મરદોને લડાઇ માટે કિશ કેરતી હતી. તેમના ટોળાં લશ્કરની વચ્ચે પેસીજમ્ લડવમ્માઓને પાણી પાવાની સાથે જુસ્સો આપવાનું પણ કામ કરતા હતા.

રમુલ અકરમ સૌ અં વં એ લશ્કરની જોડવણી પછી તલવાર હાથમાં પકડીને ફરમાંબુ:-

“આજે આ તલવાર કોણ લે છે? તલવાર લઇને વામદો કરવો પડશે કે તે લેવાનો હક અદા કરશે.”

આ સાંભળી ધણું સેવકો તલવાર લેવાને આગલ વધ્યા પણ તેમાંથી એકને એ ન આપી કુંબેર બિનુલ અંવામ રહીં પણ આ ફરખાસ્તમાં નાકામ રહ્યા છેવટે અપ્પુ ફુજાના સમાક બિન ફિરશાતા

\* અપ્પુ આમીર નું નામ અબ્દ બિન અમર બિન સચદી હતું તે અવસ કખીલાનો આગેવાન અને જહેલીયતના સમયમાં રાહીયના નામથી પ્રખ્યાત હતો. મદીના શરીફમાં હુઝરત રમુલે અકરમ સલ્હં પધાર્યા પછી આધની દુશ્મની અને અદાવતથી ધરલામ વિરુદ્ધ ઉભો થયો પણ જ્યારે તેનું કાંઇ ચાલ્યું નહીં તો પોતાના થોડાક મિત્રો સહીત મક્કા ચાલ્યો ગયો અને હુઝરત સલ્હં વિરુદ્ધ મુશરિફોને ઉશ્કેરતો રહ્યો. તેણે મક્કાના મુશરિફોને એવી આજ્ઞા અપાવી હતી કે તે તે મદીના પહોંચશે તો તેના કુંડુંબીઓ તેને જોતાંજ હુઝરત સલ્હં નો સાથ મુઠી દઇ તેની સાથે આવી મળશે. રમુલે ખુદા સલ્હં એ તેને શસિકનો લક્ષ્મ આપ્યો હતો.

અનસારી રહીં જે ભારે લડવઘયા સાહસિક અને દિલેર હતા તેઓ આગળ વધીને બોલ્યા:-

“યા રમુલુલ્લાહ સલ્લલ્લાહો અલયકા! આ તલવારને હક શો છે તે તો શરમાવો?”

“આનો હક એ છે કે એને હાથમાં લઇને એટલે સુધી લડો કે તે વાંકી વળી જાય. ” હુઝરત સલ્લં એ ફરમાવ્યું એટલે અબુદુજ્જના અરઝ કરી:-

“ત્યારે હું આ હક અદા કરવાનો વાયદો કરી એને લઇશ” એટલું બોલી તેઓએ તલવાર લેવાને હાથ લંબાવીયો એટલે હુઝરત સલ્લં એ તેમને આપી દીધી. અબુ દુજ્જના તલવાર લઇને ભારે ગર્વ સાથે અકડતા મયદાનમાં આગળ વધ્યા લડાઇ પ્રસંગે ભારે દિલેરી અને અકડની સાથે દુશ્મનના મુઠાળામાં જવાની અબુદુજ્જનાની આદત હતી. વળી તેઓ જ્યારે પણ લડાઇ કરવા તૈયાર થતા તે એક લાલ રમાલ પોતાના માથા ઉપર વિટાળી લેવાને તેમનો ધારો હતો. આત્યારે પણ એ ધારા પ્રમાણે તેઓ લડાઇના મયદાનમાં પહોંચીને લાલ રમાલ માથા ઉપર વીટાળી લીધો અને હતારોની ચમક દમક તથા તેને ફેરાવવા નો હુન્નર દેખાડવા લાગ્યા રસુલે ખુદા સલ્લં એ તેમની આવી મગરૂરી જોઇને ફરમાવ્યું:-

“જો કે આવી રીતે ખુદાને પ્રસંદ નથી છતાં લડાઇના પ્રસંગે નહીં” એટલે લડાઇના પ્રસંગે દુશ્મનના મુઠાળામાં મગરૂરી અને અકડ બતાવવી નાપ્રસંદ નથી.

કુરેશીઓની તરફથી સહથી પહેલાં અબુ આમીર શસિક જાંમના મયદાનમાં નીકળ્યો. તેણે હાથથી ગુલામોના ટોળાં સાથે ઇસલામી

લશ્કર ઉપર હમલો કર્યો અને મુસલમાનોની ઢારો સામે આવીને પોતાના કુટુંબીઓને પોતાના નામથી જીતીતા કરીને કહ્યું:—

“ઓ મારા ભાઈઓ! તમે કેનાં ફંદામાં રંસાયાછો? આવો મારી સાથે આવીને મળો.”

અવસ કબીલાના મુસલમાનો આ સાંભળીને ડંચા નીચા થઇ ગયા અને તેઓએ તેની આ વાતને તીરસ્કારી કાઢી એ જોઇને તે વધારે દિશ્કેરાયો અને બોલ્યો:—

“આહ! મારી જેરહાજરીથી મારી કોમ ખરાબ થઇ ગઇ” તે પછી તેણે હમલો કીધો અથુ આમિર વીરે ધુરખીર અને દિશ્કેર હતો છતાં મુસલમાનોની અડગતા સામે તે ટકી શક્યો નહી. તે મુસલમાનોની ઢારો ને તોડી આગળ વધવામાં નાકામ રહ્યો. તેના હુમલાને મુસલમાનોએ જડખાંતોડ જવાખ આપ્યો જેથી અથુ આમિર વધુ ઉશ્કેરાયો અને તેણે મુસલમાનો ઉપર પથરા ફેંકીને પોતાના મળતા જોગરને કંડો કર્યો:—

ન્યારે મુશ્શરિકો તરફથી હુમલાની શરૂઆત થઇ ગઇ તો રમુલે ખુદા સં. અ. વં એ પણ મુસલમાનોને લડાઈની રળ આપી દીધી. ખસ ફરી પુછવુંજ થું? અથુ દુળના, હાઝરત હમઝા રદીં. કુખેર ખિનુલઅવ્વામ રદીં. સાઅદ ખિન મઆઝ રદીં. અને ખીન ખસલામી બહાદુરો કુરેશી લશ્કર ઉપર હમલો લઇ ગયા. અને તેમની ગોઠવાયલી ઢારોને વેરવિખેર કરી લશ્કરી કુંડા સુધી પહોંચી ગયા. અથુ દુળના ને રમુલે ખુદા સં. અ. વં એ તલવાર આપી અને કુખેર રદીં ને નહી આપી જેથી તેમને દિલગીરી થઇ એટલે તેઓએ પોતાના મનમાં કહ્યું કે “હું કુરેશી છું અને રમુલે પાકની ફાંદો દીકરો છું

પણ રમુલે અઠરમ સૃં અં વં એ મને તલવાર ન આપી હવે હું જોઈ છું કે અપ્પા દુળના આ તલવાર લઈ ને શું કરે છે.” જુએર અપ્પુદુળના ને પોતાની નજરમાં રાખ્યા તેઓએ જોયું કે અપ્પુ દુળના રદીં કુરેશી લશ્કરની હારો ઉપર દુમલો કરતાંજ વિજળીની રૂપે દુશ્મનની સફામાં પેસી ગયા અને જે મુશ્કરિક તેમના મુકાબલામાં આવ્યો તેને જીવતો ન રેહવા દીધો. જે કોઇ મુસલમાન જખ્મી થઈને પડતો તેનું કામ તમામ કરી નાંખવા માટે એક મુશ્કરિક પોતાની તલવાર નો વાર કરતો. અપ્પુ દુળના એ તેની આવી નાપાક દિલચાલ જોઈ લીધી એટલે આપ તેની તરફ પધ્યા. તે પણ આગળ વધ્યો ખંનેમાં મુકાબલો થયો અપ્પુ દુળના એ તેને પહેલો વાર કરવાની તક આપી અને તલવારનો ધા ઢાલ ઉપર ઝીલ્યો અને તરતજ પોતાની તલવારના એકજ વારમાં તેના બે કટકા કરી નાંખ્યા હવે અપ્પુ દુળના દુશ્મનો ની સફાની હેવટ મુધી પહોંચી ગયા હતા ત્યાં તેઓએ એક માણસને લશ્કરીઓને ઉશ્કેરતોજોયો. તરતજ તેની તરફ વળ્યા અને દુમલો કરી દીધો અપ્પુ દુળના ની તલવાર ખુલ્લું થતા જોઈને તેણે ફરીયાદ કરી અને “હાય” કહી બેસી ગયો. આ અપ્પુ મુદિયાન ની સ્ત્રી હીંદા હતી. રમુલે ખુદા સૃં અં વં તરફ થી મળેલી તલવાર વડે સ્ત્રીને કતલ કરવાં શરમ આવી એટલે અપ્પુ દુળના તેને ત્યાંજ પડતી મુકી પાછાવળ્યા.

હઝરત હમઝા રદીં નો દુમલો ઝીલવાની કોનામાં શકિત હતી? તેઓ જ્યારે હડાયલા સિંહના પેઠે જે આજુએ જઈ પડતા તે આજુ માણસોનું કચડાણ નીકળી જતું આવી રીતે તેઓ લશ્કરી જુંડાની પાસે પહોંચી મુક્યા હતા. હઝરત હમઝા રદીં બહાદુરી ની અને દિલેરી કુરેશીઓમાં મથકુર હતી પણ જ્યારે તેઓમાંથી ઉપર આવી

પહોંચ્યા તો તેમને અટકાવવાની પણ જરૂરત હતી. તેથી કુરુક્ષેત્રોને અલમબરદાર બની અબદુલ્લા કુટુંબમાંથી અરતાત બિન અખંદે શરૂએ તેમનો મુકાબલો કરતાં કહ્યું:-

“હમઝા! બસ કરો, થોભી જાવ, તમારી હીમત ધણીજ વધી ગએલી લાગે છે તમેએ આખી કોમના જીવર કોતરી નાખ્યા છે પણ આજે તમારી મોત મારી પાસે તમને લાવી છે. હવે તમે સાવચેત થઈ જાવ” આ બકવાસ સાંભળીને હુઝરત હુમઝા ગરજ ઉઠ્યા:-

“ઓ મુશરિક! શું બકે છે? જો કાંઈ બહાદુરી હોયતો આવી જા, બકબકાટ નકામી છે. કોના હાથે કોની મોત થાય છે તેનો ફેસલો તલવાર પોતે કરી લેશે.”

અરતાતાએ બાલો હાથમાં લીધો પણ હુઝરત હુમઝા રહીંએ બેજ હાથ બતાવીને બાલાને નકામો કરી દીધો.

અરતાત ઉશ્કેરાઇને રહી ગયો અને તલવારના કમળ ઉપર હાથ મુક્યો. વિજળી સમાન તલવાર મ્યાનમાંથી નીકળીને ચમકી અને હુઝરત હુમઝા ના માથા બધી ચાલી. હુઝરત હુમઝા ની આખો દુશ્મનની તલવાર વરંજ લાગેલી હતી તેથી માથા ઉપર આવતા વારને પોતાની આબદાર તલવાર ઉપર રોક્યો અને એકજ મુકકા વડે તલવાર તેના હાથમાંથી પડાવી લીધા. અરતાતા ના ચહેરાનો રંગ ઉડી ગયો તે બચવા ચાહતો હતો પણ હુઝરત હુમઝા ના મોત સમાન પંજમાંથી છટકી ન શક્યો. ધબદેતાં જમીન ઉપર પછડાયો જોત જોતાં ધડ ઉપરથી માથું અલગ થઇને ધુળમાં આળોટવા લાગ્યું. દુશ્મનો આ જોઇને ધભરાયા. મોટા મોટા નામાંકિત સરદારો હુઝરત હુમઝા રહીં ને મુકાબલો કરતાં અચકાવા લાગ્યા. હુઝરત હુમઝા મુશરિકના લશ્કરમાં

આવી રીતે શિકાર રમી રહ્યા હતા એટલે તેમણે સખાઅખ અખન અખદુલ ઉઝકા અખશાની ને જોયો. તેની માં મઠકામાં સ્ત્રીઓની ખતના કરતી હતી (અરખમાં સ્ત્રીઓની પણ ખતના થાય છે) હઝરત હુમઝા રહીંએ સખાઅખ ને લલકાર્યો :--

“ઓ ખતના કરનારીના દીકરા જો! મદદ હોય તો મારા મુકાબલામાં આવ”

આ સાંભળી સખાઅખ લાલ પીળો થઇને તેમની તરફ ઝપટયો. હઝરત હુમઝા રહીંએ તેના વારને રદ કરી પોતાના એકજ વારમાં તેનું કામ તમામ કરી નાખ્યું પણ આ જાણુ તેઓએ સખાઅખ ઉપર વાર કર્યો અને પાછલી જાણુથી તેમની ખેડમાં એક હથીયાર ભોંકાયું જે અંદર પેલી ખન કાનોની વચ્ચે નીકળ્યું. આ વાર જગલી હમશી ગુલામે કર્યો હતો અને તે સાંગ નામના હથીયારને વાર હતો જેને દુરથી ફેરવીને મારવાની ઢગ હમશીઓનેજ આવડે છે આ વાર કરનાર હમશી જીએર સુતધમ નો ગુલામ હતો અને તેની સાથે પહેલાંથી હુમઝા રહીં ને કતલ કરે તો ગુલામીમાં થી આઝાદ (સ્વતંત્ર) કરી દેવાનો જીએર વચન આપ્યું હતું. આ ગુલામ હઝરત હુમઝા રહીં ને કતલ કરવા માટેજ ઓહદની લડાઇમાં શામેલ થયો હતો અને લડાઇ શરૂ થતાંજ હઝરત હુમઝા ને મારવાને લાગ શોધી રહ્યો હતો આપના મુકાબલામાં આવીને લડવાની હિમ્મત ક્યાંથી લાવે એટલે પીઠ પાછળ ભમી રહ્યો હતો અત્યાર સુધી તેને તક ન મલવાતું એ કારણ હતું કે હઝરત હુમઝા ના હમલા પત્રકના ઝખકારામાં ફક્તમનનું કામ તમામ કરી નાખતા હતા તેથી આ હમશી ગુલામને સાંગ ફેંકવા સાફ નીશાની લેવાજ તક મળતી ન હોતી સખાઅખના મુકાબલા વખતે તેને આ તક મળી ગઇ એટલે પાછળથી વાર કરી દીધો.



સાંગનો જીવ લેણુ જખમ થયો છતાં હજરત હુમઝા રહીં  
 સિંહની પેઠે પાછળ ફરીને જોરા લાગ્યા અને દુશ્મનને જહનમ  
 વાસીલ કરવાનો ધરિદો કર્યો પણ જોખમ બચંકર હતો અસલ હથીયાર  
 નો ધા એવી રીતે થયો હતો કે પાછા ફરતાંજ હજરત હુમઝા રહીં  
 ને તમર આવી અને ભોંય ઉપર પટકાઠ પડ્યા. હજશી ગુલામને પાસે  
 આવવાની હીમ્મત ન ચાલી. જ્યારે આપનો આત્મા પવિત્ર શરીરથી  
 વિખુટો પડશે ત્યારે પાસે આવીને પોતાનો સાંગ આપના શરીરમાંથી  
 કાઢવાનો ગુલામે વિચાર કર્યો અને દુરથીજ જોને ઉભો રહ્યો થયું પણ  
 એમજ હજશી ગુલામ હજરત હુમઝા ના શહીદ થયલા શરીરમાંથી  
 પોતાનું હથીયાર કાઢીને લશ્કરમાંથી ચાલતો થયો. તે પોતાનું કામ  
 કરી ચુક્યો હો તથી હવે તેને લડાઈ માં વધુ ભાગ લેવાનુંજરત પણ  
 ન હોતી.



## પ્રકરણ ૧૧ મું.

ફતેહ પછી હાર.

આફતાબ આલમતાબ પોતાની આકાશી મુસાફરીનો અર્થો માર્ગ  
 પસાર કર્યા પછી પુરા તેજની સાથે પ્રકાશી રહ્યો છે. દિવસના ઉદયની  
 પેઠે મુસલમાનોની કીસમતનો પણ ઉદય થયો છે ઇસલામી બહાદુરોના  
 સખ્ત હુમલાઓએ મુશ્કરિઓના લશ્કરમાં ઉથલ પાથલ કરી દીધી છે.  
 તેમનો એક અલમ ખરદાર કતલ થઈ ચુક્યો છે અને ખીજો માથુસ  
 ઝુડો હાથમાં લઈને ઉભોથયોજ હતો કે મુશ્કરિઓના પગ મચદાન માંથી

હુમડી ગયા અને તેઓ પાછા ખસવા લાગ્યા. મુશરિક લશ્કરીઓ લશ્કરની પછલી બાજુએ પહોંચીને મુસલમાનો ઉપર એક સખત હુમલો કરવા અને તેમનો માર્ગ બંધ કરી દઇ ચારે બાજુથી ઘેરામાં લઇ લેવાની મારે કોશિશ કરી ચુક્યા પણ મુસલમાન તીર ચલાવનારાઓ ના સખત ઇસલામી મારા આગળ તેમનું કાંઈ ચાલી શક્યું નહીં અને છેવટે લાચાર થઇ પાછળ હટવું પડ્યું.

ઇસલામી મુજહેદ્દોના સખત હુમલાનો મારો ખમી ન શકવાથી મુશરિકો પાછળ હટ્યા અને લશ્કરના છેવટના ભાગ સુધી પહોંચી ચુક્યા હતા, કુરેશી બાનુઓની વીરહાક અસર કરી શકી નહીં. એટલામાં મુશરિકોનો ખીન્ને અલમ ખરદાર પણ કતલ થયો અને તે પછી ઉપરા સાપરી તેમનાં પાંચ અલમખરદાર માર્યા ગયા. છેલ્લો અલમ ખરદાર જની અખી તલહા નો સવાબ નામનો એક હબશી ગુલામ હતો મુસલમાનો એ તેના ઉપર પણ હુમલો કરીને તેનાં હાથ કાપી નાંખ્યા સવાબે હાથ કપાયા છતાં અલમનેભોંય ઉપર પડવા ન દીધો. પોતે ભોંય ઉપર ખેસીને ખભાના ટેકાથી બચાવતો રહ્યો પણ છેવટે એણી રવીલીમાં કતલ થઇ ગયો. તેના કતલ થા પછી કુરેશીઓનો પ્રજકિય ઝુડો ધુળમાં રંગદોળાયો અને કેટલાક વખત સુધી એમને એમ પડ્યો રહ્યો ઝુંગાનું પડવું પુરેપુરી હારનું ચિન્હ હતું. હવે હિંદા બિન્તે અતબા અને તેની સહેલીઓ તથા દાસીઓ પણ હતી. તેમને પોતાના સર સામાનનું બાન નહોતું અને એકંદર રીતે જરા મુશરિકને હારતી ખાત્રી થઇ ચુકી હતી.

મુશરિકો નહાસ ભાગમાં પડ્યા હતા. મર્યાદાન મુસલમાનોના હાથમાં હતું. તેમની જીત થઇ ચુકી હતી એટલામાં લડાઇનો રંગ પલટાયો. એકાએક મુસલમાનોના સાંભળવામાં આવ્યું “મોહમ્મદ

સં અં વં ને કતલ કરવામાં આવ્યા.” આ શબ્દો સાંભળતાંજ મુશરિકોની પાછળ પડેલાં મુસલમાનો યોગી ગયા અને આ જીગર ચીરનારી ખખરથી તેમના હોશ હવાસ કાપુમાં ન રહ્યા તે એ પાછા શ્યા અને જ્યાં હજરત સં અં વં હતા તે તરફ દોડ્યા. આવી રીતે મુસલમાનોનું પાછું ફરવું નહાસી રહેલા મુશરિકોને લાભ આપનારું નીવડ્યું. માથા ઉપર ઝંઝુમી રહેલી તલવારો દુર ચતાંજ તેમનાં હોશ ઠેકાણે આવ્યા તેઓ એક જગ્યાએ એકઠા થયા. ભોંય ઉપર પડેલા પ્રબલિય ઝુંડાને સહથી પહેલાં એક બાનુએ ઉઠાવ્યો અને બીજા બાનુઓએ નહાસી રહેલાઓને મથદાનમાં પાછા એકઠા કરી દીધા.

મુસલમાનોની હાર એક ભુલ અને હજરત રમુલે અકરમ સં અં વં ના ફરમાન અનુસાર નહીં વર્તવાના કારણે થઈ. તીર અંદાઝોને હજરત રમુલે અકરમ સં અં વં એ ગમેતેવા પ્રસંગે પોતાની જગ્યાએથી નહીં ખસવાનો અને દુશ્મનના સવારોને જે ઝોહદની ધાટી તરફ ન વધવા દેવાનો ખાસ તાકીદી હુકમ આપ્યો હતો પણ જપારે મુશરિક લશ્કરની હારના ચિન્હ જણાયા અને તેમની હારની ખાતરી થવા લાગી ત્યારે મુસલમાન તીરઅંદાઝો પોતાના મન ઉપર કાપુ રાખી શક્યાં નહીં. ગનીમતના માલ અસખાબની લાલચમાં ચમતોને તેમને લપટાવી દીધા. તેઓ પોતાની જગ્યા છોડી તે મથદાન તરફ ગયા. તેમના સરદાર અહુલ્લાખ બિન ઝુબેર તેઓને વાર્યા અને કહ્યું કે:—

“ભોરો! ખુદાનો ખોદ કરે અને હજરત રમુલે અકરમ સં અં વં ના હુકમ ને ન ભુલો હજરતે અકહસ સં અં વં એ તમને શું ફરમાયું છે? શું આપે નથી ફરમાવ્યું કે શતેહ મજે અથવા

હાર થાય તો એ ગમે તેવી સ્થિતિમાં તમારે આ સ્થળ મુઠવો ન જોઈએ ? જુઓ, આ બુલતું પરિણામ મધ્યજ્ઞ પરાળ આવશે. અને રમુલે પાક સં અં વં ના દુકમ વિરૂદ્ધ વર્તવાથી તમે ઇતરાજમાં આવી પડશો.” પણ તે શોધો એ કાંઈ સાંભળ્યું નહીં, ગનીમતનો માલની લાલચમાં લપટાઈ તેઓએ પોતાની જગ્યા મુકી દેતાં કહ્યું :—

“જ્યાં સુધી દુશ્મનો મયદાનમાં હતા ત્યાં સુધી અમારે આ સ્થળે થોભવાની જરૂર હતી પણ હવે તે નહાસ ભાગમાં પડ્યાછે અને પાછા ફરવાનો ભય રહ્યો નથી તેથી અમે ગનીમતનો માલ શા માટે લેવા ન જઈએ ?” આટલું કહી તેઓ મયદાનમાં જઈને લુટનો માલ લેવા મંડી પડ્યા.

આ લોહો પોતાની જગ્યાએથી ખસ્યાજ દતા કે કુરેશી મુશ્કિરકોના સત્તારાતું એક ટોળું જે નહાસનારાઓની સાથે નહાસવાની તકબિરીમાં હતું તેણે એક હેવટનો હમલો કર્યો અને આગળ વધતાં ઘાટી સુધી પહોંચી ગયું. અત્યાર સુધી તીર અંદાજોના તીરનો મારો આ સ્થાન સુધી આવતાં અટકાવતો હતો પણ આ વેળાએ એકે તીર એ બાજુથી આવ્યો નહીં જેથી તેમને મોરચો ખાલી હોવાની ખાત્રી થઈ અને તેઓ આગળ વધી ઘાટીમાં દાખલ થઈ ગયા. વેચમાં કોઈ વાતનો અટકાવ ન જણાયાથી તેઓ ઘાટી પસાર કરીને હસિલામી લશ્કરની પાછલી બાજુએ ભેગા થયા અને મુસલમાનો ઉપર હમલો કરી દીધો.

કેટલાક મુસલમાનો લડાઈમાં મશગુલ હતા કેટલાકે નહાસભાગમાં પડેલા દુશ્મનોની પાછળ પડ્યા હતા. તીર અંદાજો માલે ગનીમત લેવા ગયા હતા. ત્યાં પણ રમુલે અકસ્માત સં અને થોડાક અસહાયો હતા જેમાં મસઅમ બિન ઉમેર અલમખરદાર પણ હતા. એ સિવાય બીજું કોઈ ન હતું જેથી મુશ્કિરકોના હુમલાનો ખચાવ થઈ શક્યો નહીં.

મુશિરકોએ ચારે બાજુથી તેમને ઘેરી લીધા. મુસલમાનોને પુરેપુરી ૧૨૬ મલવા છતાં પણ એક લુલના ધારણે તેઓ દુશ્મનો વચ્ચે ઘેરાઈ ગયા. વળી જ્યારે મસલામી લશ્કરે હુઝરત રસુલે અકરમ સં ના સંબંધમાં માઠા સમાચાર સાંભળ્યા ત્યારે તેમના હોશ ઠેકાણે રહ્યા નહીં અને તેમના પગ ઉખડી ગયા. કેટલાક મયદાનમાંથી નહાસ્યા અને જે મુશિરકોના માલની લુટમારમાં પડ્યા હતા. તેઓ ઘેરાઈ ગયા. દુશ્મનો વધારે અને મુસલમાનો થોડા હતા અને થોડા મુસલમાનોમાંથી પણ ઘણાં ખરા નહાસી છુટ્યા પરિણામ એ આવ્યું કે જે થોડા ઘણાં રહેવા પામ્યા હતા તેઓ સખત મુસીબતમાં સપડાયા. પણ તેઓએ ખરે જવાંમરદી દાખવી અને દુશ્મનની સંખ્યા મોટી હતી તેથી તેને હરાવી તો ન શક્યા પણ લડતાં લડતાં શહીદ થઈ ગયા.

સકુથી વધુ કઃખદાયક બનાવ આ બન્યો કે મુસલમાનોની એકી સંખ્યાના કાંણે મુશિરકોને હુઝરત રસુલે અકરમ સં ઉપર હાથ ચલાવવાનો અવસર મળી ગયો. તેમની એક મોટી સંખ્યાએ હુઝરત સં ઉપર હુમલો કરી દીધો. જે કે દુશ્મનની સંખ્યા મોટી હતી અને હુઝરત રસુલે અકરમ સં ની સાથે અત્યારે પણ દસ સહાબી હતા. આઠ અનસારી અને બે મહાજુર છતાં આ વીરલાઓએ હુઝરત સં ની મુખારક જન ઉપર પોતાના જીવ અર્પણ કરી દીધા. આઠ અનસારી સહાબાઓમાંથી સાત વીરોએ દુશ્મનનો મુકાબલો કરી શહાદતને પ્યાલો પીધો. બે મહાજુરોમાં થી એક મસઅમ બિન ઉમેર અલમ ખરદાર હતા તે પણ શહીદ થયા અને ખીજ તલહુ બિન અબાદુલ્લા હતા જેઓ આં હુઝરત સં ના રક્ષણ કરવામાં સખત જખ્મી થયા મુશિરકોને આં હુઝરત સં ઉપર તીર વરસાવતા જેઈ ને અબી દુજાના અનસારી એ હુઝરત સં ને પોતાની બાથમાં દબાવી લીધા અને જે

તીર આવતા તે પેતાના શરીર ઉપર ઝીલતા રહ્યા અને બાવી રીતે આં હુંડરત સં ને બચાવતા રહ્યા.

જે સુશિક્ષિતોએ હુંડરત રમુલે અકરમ સં ઉપર હમલો કર્યો તેમાં પણ સુશિક્ષિતો પથરના જીગરવાલા અને આં હુંડરત સં ને દુઃખ આપવામાં આગળ પડતા હતા. એક ઉમર બિન કમચ્ચા બીજે અતબા બિન અલી વિકાસ અને ત્રીજે આં હુંડરત સં નો મોસાબીઓ અબુદલા બિન શહાબ ઝહરી હતો. આ ત્રણે બદમાશો રમુલે અકરમ ના શીદાબચો ખુદા તઆલાની દિમાચત તથા નક્ષત્રના સખએ આં હુંડરત સં સુધી પહોંચવાની તક મેળવી શક્યા નહીં પણ દુઃથી પથરનો મારો ચલાવીને હુંડરત સં ને જખમી કરી દીધા. પથરના મારાથી આપનો માથા ઉપરનો ખુદ બાગીને પેશાનીમાં પેસી ગયો અને તેના લીધે પવિત્ર માથામાં જખમ થયો એક પથર આપના હોઠ અને દાંતો ને વાગ્યો જેથી હોઠમાં શટ પડી સીધી બાજુના નીચલા ચાર દાંત શરીફ થયા. એક પથર આપની નાચે ગાલ ઉપર વાગ્યો જેથી ખુદની સાંકળની બે મેખાંડની કડીઓ ગાલના માંસમાં પેસીને હાડકાં સુધી પહોંચી ગઈ. મસઅમ્મ બિન ઉમેર પણ જાલિમ ઉમર બિન કમચ્ચા ના હાથે શરીફ થયા. ઉમર એમને હુંડરત રમુલે અકરમ સં સમજ્યો જેથી તેણે પાંછા શરીરને સુશિક્ષિતોમાં પોઘાર કર્યો કે:- “મેં મોહમ્મદ (સં) ને કતલ કરી નાંખ્યા છે.”

મસઅમ્મ રહી ના શહાદત પછી રમુલે અકરમ સં પથરના મારના લીધે બહોશ બનીને પડીગયા. આપ જે જગ્યા ઉપર ઉભા હતા તેની પાસે એક ખાડો હતો જેથી આપખાડાની અંદર પડ્યા. હુંડરત અલી કરં એ આપને તરતજ હાથ પકડીને સંબાળ્યાં અને તક્લાહ રહી એ આપને ગોદમાં લઈ લીધા. કેટલીક મીનીટ

પછી જ્યારે આપના દુઃખમાં કમી થઈ ત્યારે આપે હૃડરત અલી કરું બારે ઉત્સાહ સહિત “ અના અમુલ કરમ કહી રહ્યા હતા. આપના લડાયક ઉત્સાહ અને જુરસા તથા રજઝ ખ્વાની સાંભળી મુશ્કરિયાના સાતમાં અલ્લમ ખરદાર અમુ સઅદ ખિન અબી તલહા એ આપને પુછ્યું :—

“ અબાલ કસમ ! શું તમે મારી સાથે એ હાથ અજમાવી જોશો ? ” શેરખુદા આવા શીવાળવાઓને કશાંપણ લેખામાં સામજતા ન હોવાથી તરતજ જવાબ આપ્યો :—

“ આવીજ ” એટલું ધરમાવીને મુકાબલો કર્યો અને આંખના એકજ ઝમકારામાં તેને જહન્નમ વાસિલ કરી દીધો.

દુશ્મનોએ હૃડરત રમુલે અકરમ સં અં વં ઉપર જે સમયે હુમલો કર્યો તે સમયે શહેરમાંથી ઉમ્મે સાઅદ ખિન્ટે સાઅદ ખિનુર રખીઅ નામની અનસારીયા બાતુ મયદાનમાં પહોંચ્યા હતા તેઓએ બારે દિલેરીથી ખુદાના દુશ્મનોના મુકાબલો કરીને ખબા ઉપર સખત કારી જખમ ખાધો. સાઅદ ખિન અબી વિકાસ રદીં વ્યાં હૃડરત સં અં વં ની પાસે ઉભા રહ્યા દુશ્મનો ઉપર તીરનો મારો ચલાવતા હતા. પોતે વ્યાં હૃડરત તેમને તીર આપતા હતા અને તેઓ દુશ્મનોને જહન્નમ વાસિલ કરતા હતા.

ચારે બાજુથી દુશ્મનોએ કરેલા હુમલાના સખથે મુસલમાનો બેબાકળા બન્યા અને વેર વિખેર થઈ ગયા. શરઆતમાં તેમને જીત મળી હતી અને થોડા વખત માટે તેમનું બળવેર વિખેર ચલાવી કાઢેલા કુલાઈ ગયા. પણ તે પછી મુસલમાનો ચોંક્યા અને નાજુક સમયને પીછાણી બારે દીલેરીતથા માથા વેગળાં મુકીને લડવા લાગ્યા.

મુસલમાનો ફરીથી ઉત્સાહ ભેર લઇવા લાગ્યા તેનું કારણ એ ચયું કે એક અનસારીસહામી નમુર ખિન અનસ રહીં જેઓ અનસ ખિન માલિક રહીં ના કાકા હતા લડાઈના મયદાનમાં આગ્યા અને તેઓએ જોયું કે ઉમર ઇખ્તુલ ખત્તાબ રહીં તથા તલહા ખિન ઉખેદુલ્લા રહીં બીજા મુહાજરો અને અનસારોની સાથે એક જગ્યા એ અશસોસમાં ગરકાવ થઈને બેઠા છે તેઓએ આ અસહાબોને આવી રીતે દિલગીર જોઈને પુછ્યું:-

“તમારી આવી સ્તીથી કેમ થઇ?” તેઓએ જવાબ આપ્યો:-

“રસુલે ખુદા સલં શહીદ થઇ ચુક્યા છે અને હવે અમે હયરાન છીએ કે શું કરીએ?” આ સાંભળી નમુર ખિન અનસ રહીં એ કહ્યું:-

કેમ શું કરીએ? જે હેતુ માટે હજરત રસુલે અકરમ સં અં વં છવ આપ્યો છે તેજ હેતુ પાર પાડવા માટે તમારે શીદા થઇ જવું જોઈએ હીને ઇલાહીની નુસરત માટે હમ્મ શાવ આજનો સમય આવી રીતે સુપ ચાપ બેસી રહેવાનો નથી.”

નમુર ના આ વિવેચનથી તે અસહબોચોંડી પડ્યા અને જાણે ધોર નીંદ્રામાંથી જાગત થઇ ગયા તેઓ સાવચેત થયા અને મુશારફા ઉપર હુમલો કરી દીધો નમુર ખિન અનસ રહી ભારે જુરસ્ત પુર્વક લડ્યા અને ફુશમનનાં મોંહદા ફેરવી દીધાંતેઓ ફુશમનેના ટોળા વચ્ચે પેસી ગયા અને જ્યાં સુધી પોતે જખમોથી ચકચુર થઇ ને શહીદ ન થયા ત્યાં સુધી લડતા રહ્યા બીજા બાજુએ બીજા મુસલમાનો પણ ફુશમન ઉપર તુડીપડ્યા જેથી ફુશમન પાછળ હટ્યા તે વેળાએ રસુલે ખુદા સં અં વં ની આસ પાસ પણ અસહાબોનો સારો જમાવ થઇ ગયો અબુ ઉખયદા બિનુલ જરરાહે રસુલે ખુદા સં



ના ગાલો માથો ખેંચીસાંકળતી કડીઓ પોતાના દાંતોથી પકડીને  
બહાર કાઢી જેનાથી તેમના આગળના બે દાંત પડી ગયા કડીઓ  
બહા નીકળતાં ગાલમાંથી લોહી નીકળવા માંડ્યું એ જોઈને અશ્લી  
સહદ બહારી રહીં ના પિતા માલાક બિન સનાન રહીં એ ચુસી  
લીધું અને પી ગયા હજરત રસુલે અક રમ સલં એ એમના માટે  
શરમાવ્યું :—

“જો ઠાણને જન્નતીના દર્શન કરવા હોય તો માલિક બિન  
સનાન ને જુઓ. મારું લોહી જેના લોહીથી મળ્યું તેના ઉપર દોઝખતી  
આગ હરામ થઈ ગઈ.”

હવે રસુલે ખુદા સં સાચવીને ઉભા થયા અને પોતાના  
જાનિસારોના સાથે મુસલમાનોના ટોળાંમાં શામિલ થવાના વિચારથી  
રવાના થયા. તે સમયે અમુ બકર સિદ્દીક રહીં, ઉબયદા  
બિનુલ જરરાહ રહીં, સાઅદ બિન મઅ્યાઝ રહીં અને અલી  
બિન અલી તાલિબ રહીં પણ આપની પાસે મોજુદ હતા.  
ઉપરાંત બીજા અસદાઓ પણ આવી મળ્યા હતા. જ્યારે આપ  
અનસારોના ટોળાં પાસે પહોંચ્યા તો સકીયા પહેલાં કઅબ બિન  
માલિક અનસારી રહીં એ આપને ઓળખી લેવા. ખુદાના નામેથી  
આપની મુબારક આંખોની ચમક જોઈને તેઓ આનંદાવેશમાં આવી  
પોકાર્યા :—“મુસલમાનો! મુબારક, મુબારક, જુઓ હજરત રસુલે  
ખુદાસં તશરીફ લાવે છે ” પણ હજરત સં બ ઠશારો કરી કઅબ  
બિન માલિક ને ચુપ રહેવાની આજ્ઞા કરી મુસલમાનો આપની આસ  
પાસ શરી વળ્યા અને આપને વચમાં લઇ લીધા. મયદાને જંગમાં  
આચારે જેટલા મુસલમાનો હતા તે બધા તે જગ્યાએ એકઠા થઈ ગયા  
આં હજરત સં અં વં ના સંબંધમાં મુસલમાનોએ જે માઠા સમાચાર

સાંભળ્યા હતા તે ખોટા સમાચાર પડેલા જોષ અત્યારે તેમની ખુસાલીને પાર રહેયો નહીં. તે બધાએ એકત્ર બળથી ઓઢદ પહાડની જે ઘાટીમાં રાત પસાર કરી હતી તેમાં દાખલ થયેલો ઇરાદો કયો કેમકે પનાહની માત્ર તે એક જગ્યા હતી. તેઓ કાયદેસર પાછળ હાંપા અને ઘાટીના મુખડા ઉપર પહોંચી ગયા. જ્યારે તેઓ અંદર દાખલ થવાના વિચારમાં હતા કે એકાએક એક મુશરિફ ઘોડી ઉપર સવાર થઈ બારે તેજ સાથે ત્યાં આવીને બેસ્યો:—

“મોહમ્મદ (સં) ક્યાં છે? હું તેમને કતલ કરીશ તેઓ મારો મુકાબલો કરે. :—

આ મુશરિફ ઉજ્જે બિન ખલફ હતો. તેના ઘોડાનું નામ ઉદ હતું. જ્યારે રસુલે ખુદા સં મકકામાં હતા ત્યારે ઉજ્જે આપને કહેતો હતો કે:—મોહમ્મદ! મેં મારો ઘોડો ઉદ ખાસ રીતે ઉછેર્યો છે અને હું તેના ઉપર સવાર થઈને તમને કતલ કરીશ.” આ સાંભળી હુઝરત સં તેને જવાબ આપતા કે, “તમે શું કતલ કરી શકશો? પણ જે ખુદા ચાહે તો હું તમને કતલ કરીશ.” અત્યારે ઉજ્જે એજ મયંકર વિચારો સાથે આવ્યો હતો. સહાબાએ ખરજ કરી કે જે હુકમ હોય તો અમારા માંથી એકદ તેનો મુકાબલો કરેપણુ રસુલે ખુદા સં એ બધાને રોઠી દીધા ઉજ્જે આગળ વધતાં આપની સામે આવી પહોંચ્યો. તેણે માથાથી પગ સુધી લોખંડી બખતર પહેર્યું હતું અને બધા હથીઆરો શરીર ઉપર સજ્યા હતા. રસુલે અકરમ સં પોતે ઉજ્જે ના મુકાબલામાં આવ્યા અને હુરસ બિન હુમ્મતા રહી. અનસારી ની પાસેથી તેમનો બાલો લઈને દુશ્મન ઉપર વાર કર્યો. ઉજ્જે નું બધું શરીર બખતર વડે ઢંકાએલું હતું પણ આગળ, બાગમાં શરીરનો થોડોક ભાગ ખુલ્લો હતો. હુઝરત રસુલે

અકરમ સં એ તેજ રથને બાલાનો વાર કર્યો આપના બાલાની અણી ભાગ્યેજ શરીરના અંદરના ભાગમાં પેસી હશે કે ઉખે પુરુષ હોયો અને બે બાકો બનીને ઘોડા ઉપરથી ભોંય ઉપર પટકાઈ પડ્યો\* તેના સાથીઓ તેને હઠારીને નાસી છુટ્યા અને મુસલમાનો ડુંગર તરફ રમુલે ખુદા સં ની સાથે ઘાટીમાં દાખલ થઈ ગયા.

## પ્રકરણ ૧૨ મું.

રસીદા ખુદ બલાયે વલે અખચર ગુઝસ્ત

રમુલે ખુદા સં બીજા મુસલમાનોની સાથે ઘાટીમાં દાખલ થયા. અને દુશ્મનના હુમલાથી લગાર નયિંત બન્યાછે, છતાં એ દુશ્મન મયદાને જંગથી ખસીને શહેર ઉપર હુમલો ન કરે તેની શીકર લાગેલી છે. જેથી તેઓએ હઝરત અલી (કર.) ને હુકમ આપ્યો

\* ઉખે બિન ખલફ આ સાધારણ જખમથી મક્કા પાછા ફરતી વેળાએ રસ્તામાં મર્જુ પાગ્યો. તે જખમની બળતરાથી બુમરાણ મચાવતો હતો. કુરેશીઓ તેને કહેતા કે " જખમ સાધારણ છે. બીહવાતું કાંઈ કારણ નથી" ઉખે તેમના જવાબમાં કહેતો કે:—" તમે નથી જાણતા. મોહમ્મદ (સં) એ મને કતલ કરવાતું કહ્યું હતું. જો કદાચ તે મારા ઉપર યુક્તો તોએ હું બચવા પામતો નહીં અને આતો જખમ થયો છે તેથી હું કદાપી બચી શકતો નથી."

કે:--" જવ અને દુશ્મન કેવી સ્થિતિમાં છે જુઓ ઘોડા ખાલી અને ઉંટ સવારીમાં રાખ્યા છે કે ઉંટ ખાલી અને ઘોડા સવારી માટે રાખ્યા છે. જે ઘોડા ખાલી હોયતો તે મકકા પાછો ફરતો હશે પણ જે તેમ નહીં હોયતો મદીના ઉપર હુમલો કરવાની ધારણા હશે. અને જે એમ હોયતો આપણે બચાવ કરવો જરૂરી...." આપ અહીં સુધીજ પહોંચ્યા હતા કે દુશ્મનોનાં એક ટોળુ ઘાટીની સામી ખાજુની ટેકરી ઉપર ચઢતું જેવામાં આવ્યું રસુલે ખુદા સં એ તેમના ઉપર તીરના મારો ચલાવવાની આજ્ઞા કરી. તરતજ એક મુસલમાને એકજ તીરમાં ત્રણ દુશ્મનોને જમ ફવાર પહોંચાડી દીધા. આ જોઇ દુશ્મનો નીચે ઉતરી પડ્યા અને તળેટીમાંથી નીચલો પોકાર સંભળાયો:--

"બહુ સાફ થયું. હુમલ દેવતાનું નામ બુલંદ થયું." અબુ સુફીઆનનો આ સાદ હતો હુઝરત સં અસહાબોને ફરમાવ્યું:--

"શું તમે જવાબ નહીં આપો?"

"અમે શું કહીએ" અસહાબોએ પુછ્યું એટલે હુઝરત સં એ ફરમાવ્યું:--

"કહો" અલ્લાહ સહથી બુલંદ અને બુઝર્મ તથા વિજેત છે. અસહાબોએ એવીજરીતે જવાબ આપ્યો એટલે નીચેથી અબુ સુફીયાન પોકાર્યો:--

"અમારો ઉઝ્રા દેવતા છે અને તમારો કોઇ નથી" "કહો" હુઝરત સં એ અસહાબોને ફરમાવ્યું:-- "અમારો વાલી ખુદા છે અને તમારો કોઇએ મવલા નથી." આ પ્રમાણે અસહાબોએ કહ્યું તો તેના જવાબમાં અબુ સુફીયાન બોલ્યો:--

"આજે જંગે બહરનો બદલો વળી ગયો તે દિવસ તમારો હતો અને આજનો દિવસ અમારો લગાઇનો એજ દસ્તુર છે. જે કાલે વિજેતા

હતો તે આજે હારેલો છે. હિસાબ કિતાબ સરખો થત ગયો.” હજરત સલોમ એ સહાયાઓને ફરમાવ્યું:—

“કહો, સરખા પશુનો વિચાર કાઢી નાંખમાત્ર આ એક ઠેમ છે અને મુશકેલ છે. અમારા માર્યા ગયેલા જન્નતમાં એશ ભોગવી રહ્યા છે અને તમારા નાશ પામેલા દોષખમાં દુઃખ ઉડારી રહ્યા છે. ફરી હિસાબ કિતાબ સરખો કર્યાથી થયો?” આ પ્રમાણે અસહાઓએ ફરમાવ્યું તે સાંભળી અબુસુફીયાને પુછ્યું:—

“શું તમારામાં મોહમમ્મદ ( સં લ૦ ) મોશુદ છે?” આ બાબુએથી જવાબ આપવામાં ન આવ્યો. એટલે ફરીનીએથી સવાલ થયો:—

“તમારામાં અબુમકર (સદીક (૨૦ અ૦) મોશુદ છે?” આ નો જવાબ પણ ન આવ્યો.એટલે ફરી પુછ્યું:—

“શું ઉમર હખ્તુલ ખતાબ (રદી૦) પણ નથી?”

આ સવાલનો જવાબ પણ ન મળવાથી અબુ સુફીયાન બોલ્યો:—  
“ભાઈઓ! તમોએ આ ત્રણેથી કુટકારો મેળવી લીધો.” આ સાંભળી હજરત ઉમર રદી૦ ચુપ નરહી શક્યા જેથી બોલ્યા:—

“ઓ ખુદાના દુશ્મન! શા માટે શુદ બકે છે? આ ત્રણે જણ તારો જીવ લેવા માટે જીવતા અને સલામત છે.” આ સાંભળી અબુ સુફીયાન અબયમી અને અફસોસથી બોલ્યો:—

“મોહમ્મદ! ( સં અ૦ ૫૦ ) જો આ વાત ખરી હોય અને તમે જીવતા સલામત હોય તો ઉમર હખ્તુલ ખતાબ ને અમારી પાસે મોકલી આપો.” હજરત ઉમર રદી૦ હજરત સં અ૦ ની રજા લઈને અબુ સુફીયાન ની સામે ગયા અને ફરમાવ્યું:—

“કહો, મને શા માટે બાબાઓ છે?”

“ઉમર! ખરું કહેજો શું ખરેખર મોહુમ્મદ સં અં  
જીવતા છે?”

“નહીં તો શું તેમના દુશ્મનોને જન્મ થયો છે! માટે તીર-  
સ્કારથી હુઝરત ઉમરે ફરમાવ્યું:—તે નામદાર તારી ચાતો સાંભળી રહ્યા  
છે.” આ સાંભળી અયુ સુફીયાન દિલ્લીર થતાં બોલ્યો :—

“આહ! ત્યારે તમે ખરા અને ઇબ્ને હુમ્મા એ જુહું કહ્યું કે  
તેણે મોહુમ્મદ (સં અં) ને કતલ કરી નાખ્યા.” હુઝરત ઉમર  
પાછા ફર્યા એટલે ફરી અયુ સુફીયાને ખુલ્લું સાહે કહ્યું :—

“વાર ત્યારે આજની લડાઈનો થઇ ચુકી. હવે આવતા વરસે  
બદરના મેળામાં અમારો તમારો મુકાબલો થશે.”

“મહુ સાહે. અમે તૈયાર છીએ.” મુસલમાનોના તરફથી જવાબ  
વાળવામાં આવ્યો. એટલે દુશ્મનો મયદાનથી રવાના થયા. હુઝરત અલી  
કરં પહાડની ટોચ ઉપરથી દુશ્મનોની હીલચલ તપસતા હતા. દુશ્મનોની  
રવાનગી જોડને તેઓએ હુઝરત અલી ની મેવામાં અરઝ કરી.

‘યા રસૂલલ્લાહ સહન! દુશ્મનો મક્કા ખાતે પાછા ફરી રહ્યા  
છે. શહેર તરફ જવાની તેમની ખારણી નથી.” આ સાંભળી હુઝરત અલી  
એ ફરમાવ્યું:—

“પ્રુદાના શુકરાના દુશ્મનનું પાછું ફરવું તેના હકમાં રહેલ છે.  
હવે તે કઠીપણ અમારા મુકાબલામાં કામચાલ થઇ શકશે નહીં. માત્ર એકવાર  
અમને હાર મળી અને તે અમારી જીમ તથા એકબીજા વચ્ચે મતભેદ  
હોવાના પરિણામે.”

તે પછી આપે પશરની એક શીલા ઉપર ચઢવાનો ઇરાદો કર્યો.  
પણ જખમની લાલીકે કમજોર કરી દીધેલા હોવાથી અહીં ન શક્યા એટલે  
તલહા બિન ઉબેદુલ્લાહ રહીં એ આપને ટેકા આપી શીલા ઉપર

ચહાંબા. હુંકરત સસં એ પથરની શીલા ઉપર બેઠાં બેઠાં હમામત  
ફરમાવીને ઝાહોરની નમાઝ બદા કરાવી. તે બાદ ધાટીમાંથી બહાર નીકળી  
મયદાને જંગમા કતલ થએલાઓની તપાસમાટે રવાના થયા.



## પ્રકરણ ૧૩ મું.

### શહીદાને વક્ષા.

ઝોહદની લડાઇમાં ઇસ્લામી જાનિસારો મોટી સંખ્યામાં શહીદ  
થયા. રસુલે ખુદા સં સં એ ખુદાના ફરમાનો ઉપર ગારદન કપાવ-  
નારા વીરોની લાશો દરનાવવાનો હુકમ આપ્યો. સાઅદ બિનુર રખી-  
અ અનસારી ની શોધ કરવાનું ફરમાન થયું. એક બે સહાબી શોધવા  
લાગ્યા. નેયુ કે તેઓ જખ્મોથી ચક્રચુર થઇને પડેલા છે અને અંતકાળને  
સમય પાસેજ છે. સહાબાએ પાસે જઇને પુછ્યું:—

“કહો, કેવી હાલત છે? રસુલે ખુદા સં સં તમને પુછે છે.”  
તેમણે જવાબ આપ્યો:—

“ધર્ષજ સારી હાલત છે. જનનતના બારણા ખુલ્લા છે. હુરો  
આવકાર આપવા માટે આવે છે માટે હવે હું જાઉં છું. રસુલે ખુદા  
સં સં ની સેવામાં સલામ અરઝ કરજો અને કહેજો કે સાઅદ બિનુર  
રખીઅ અરઝ કરી ગયો છે કે આપને ખુદા નેક બદશે આપે. જેવો કે  
નખીને તેની હુમ્મતની તરફથી મળવો બેધએ. મારી ડામથી કહેજો કે  
સાઅદ કહી ગયો છે કે અમ ડામ! હુ ખુદાની આગળ દોષ જવાબનહી”

આપી શકીશ જો તારા એક પણ માણસની જીંદગીમાં રસુલે ખુદા સલ્લં પર દુશ્મનોએ હાથ નાંખ્યો.” આટલું બોલ્યા અને જન્મત નથી ન થઈ ગયા.

એક બીજા મોનિતર લાશ જોવામાં આવી. કાન નાક કપાએલા છે. પેટ ચીંચું છે. આખું શરીર લોહી અને ધુળમાં રંગેલાયલું છે. આ અબદુલ્લા બિન હુજરા ૨૦ અં મુહાજર અને ઇસલામમાં પહેલ કરનારાઓ માંથી છે. જણાવ્યું કે તેઓએ લડાઈ પહેલાં આ દુઆ માંગી હતી.

“બલાહી! મારા મુકબલા માટે તું તારો એક દુશ્મન મોકલજે. હું તેનાથી લડું અને તે મને કતલ કરે, પણ માત્ર કતલજ નહીં બલકે મારી નાક કાપે, કાન કાપે પેટ ચીરી નાંખે, લોહીમાં નવડાવે, ધુળમાં ભંગવે એટલે હું ક્યામતને દીવસે એવાજ રૂપમાં તારી હજુરમાં હાજર થાઉં તું મને પુછે કે આ કેવી સ્થિતિ છે? હું અરજ કરું કે, તારા, માર્ગમાં બંદાની આવી સ્થિતિ થય.”

ખરા અંતરની આ દુઆ હતી જે પુરી થઈ ગઈ. મુરાદને પહોંચી ગયા. અલ્લાહા અલ્લાહ. શહીદાને વશ અને મોહબ્બત ઉપરમરી શીટલા હોય તો આવા હોવા જોઈએ.

શેરે ખુદા હઝરત હમઝા, રસુલે ખુદા સલ્લં ના કાકાસમયદુશ્મોહદાની લાશ જોઈને હઝરત સલ્લં ની આંખો માંથી આંસુએની ધારા બહેવા માંડી. નાક કાન કાપી લેવામાં આવ્યા હતા પેટ ચીંચું હતું. કલેજું કાઢીને કેમ વેરીએ ચઢ્યું હતું. તેમની આંખ સ્થિતિ જોઈને હઝરત રહોમતુલ્લિહ આલેનીન રસુલ ખુદા સલ્લં ને પણ જલ્લ આવી ગયો રરમઢ્યું:—

“કાશીરો ઉપર કાબુ મળ્યોતો આ એકના બદલામાં ત્રીસ ખુદાના દુશ્મનોની આવી દુર્ગતી બનાવવામાં આવશે. “પોતાના બહાદુરે દુઃખ જોઈ પાક પરતર દિમારતું ફરમાન થયું:—



“ધીરજ ધરો ! હમઝા સાતે આકાશો અને લવહે મહેકુઝમાં શેરે ખુદાઅસદે મુસ્તફા લખવામાં આવ્યા છે. તમે મોટું મન ધરાવનાર રમુલોનુ અનુકરણ કરો મુશિરકોના અત્રિવેકનો જવાબ હૈય વિવેચી આપો” આ ફરમાન સાંભળી મનમાંથી આપે જલ્લાનો ચિચાર કાઢી નાંખ્યો. તવખા કરી અને હુકમ આપ્યો:—

હુઝરત હુમઝા રહીં નીચુતારક લાશને એક ચાદરમાં વીંટી ફરન કરવામાં આવે.”

નઝરવિન અનસ અનસારી રહીં ની લાશની તપાસ કરવામાં આવી. ભારે શોષ પછી મળી. એમની બહેને આંગળી જોડીને પારખી નહીં તો આખું શરીર છુંદી નાખતામાં આવ્યું હતું. ૮૨ જ મમ લાગ્યા હતા. જણાવું હતું કે તેઓએ દુશ્મનથી પીઠ ફેરવી ન હોતી.

આ લડાઇમાં સીતેર વીરો શહીદ થયા હતા. તેમની લાશો લડાઇની જુમીમાંજ ફરનાવવામાં આવી અને ત્રણ ત્રણ એક એક કબરમાં રાખવામાં આવ્યા. સમ્રાયદુશ્મોહદા હઝરત હુમઝા રહીં ને બંધાતા આગેવાન બનાવવામાં આવ્યા. બંધાતા કદન ફરનથી પરવારીને મહીતા તરફ રવાના થયા. મુસલમાનો શહેરમાં દાખલ થઈ રહ્યા છે. રસ્તામાં એક અનસારી ખાનુ ભારે અકળાયલા ધમરાવલા હાલ રહીને પુછે છે.”

“લડાઇનું શું પરિણામ આવ્યું.” એક સહાબીએ જવાબ આપ્યો:—

“તમારો ભાઈ શહીદ થયો.” ખીજાએ કહ્યું:—

“તમારો શવહર મર્યો ગયો” ત્રીજાએ જણાવ્યું:—

“તમારો દીકરો પણ સ્વર્ગ સીધાવ્યો” આ ત્રણે દુઃખ દાયક સમાચાર સાંભળ્યા ન સાંભળ્યા કરી તે ખાનુએ પુછ્યું:—

“રમુલે ખુદા સલ્લં ની ખેરીવત સાંભળાવો. ખીજા બંધાની રચાતી તો સાંભળી લીધી.” આ ઉપરથી એક સહાબીએ જે બાબતથી હઝરત સલ્લં પધારનાર હતા તે તરફ ઇશારો કરતાં કહ્યું:—

“બુઝો આં હઝરત સલો આપી રહ્યા છે.” આ સાંભળતાં તે અનસારી બાનુ ખેતાબ બધને આગળ વધ્યા અને હઝરત સલોની સેવામાં પહોંચીને અરજ કરી:—

ગરબે ફરજન્દો ખિરાદર શવહર  
કામ સખ આ ગયે હાસ જાએ પર  
તુમ સલામત હો તો યે સખ હે કુબુલ  
તુમ પે સદકે મેરી જાને મુઝતર”

શહેરમાં દાખલ થતી વખતે એક અનસારી ધરમાંથી રડાપીટની સદા સંભળાય છે જેથી ચોખાર આસુએ હઝરત સલો ફરમાવે છે:—

“બધા પોત પોતાના કતલ અએલાઓને રડે છે પણ આહ! હમઝા માટે કોણ પણ રડનારો નથી.”

આપ મસજીદમાં તશરીફ લાવ્યા. મસજીદના પારણા આગળ અનસારી બાનુઓ રડાપીટ અને હમઝા બિન અબ્દુલ મુન્તલિમ રહી હઝરત સલો ના કાકાના માટે વાવેલા તથા માતમ કરે છે. હઝરત સલો અમ. લ. રડતાં રડતાં બહાર આવીને ફરમાવે છે:—

“બહેનો! ખુદા તમારા ઉપર રહમ કરે. તમે હમદદીનો હક અદા કરી દીધો હવે પાછા ફરો. ખરી વાતતો આ છે કે હમદદી તથા ગમખવારી કોઈ અનસારથી શીખો અલ્લાહ એમને જાઓ ખેર આપે.”

## પ્રકરણ ૧૪ મું.

### પરિણામ.

ઓહદના શહીદોના માતમમાં ગમગીન બની આફતાબ પશ્ચિમના અધકારમાં અલોપ થઈ ચુક્યો છે. મસજીદે નબવીમાં મગરિબની નમાઝ

ખતમ કરી મુસલમાનો પોત પોતાના ઘરો તરફ પાછા ફરી રહ્યા છે. જખમીઓની સારવાર થઈ રહી છે. આજે મુસલમાનોને ઓહદના ખનાવ ઉપર વિચાર કરવાની પુરતી તક મળી છે.

ઓહદના ખનાવ વેળા મુસલમાનોને આ પહેલીજ હાર ખમવી પડી છે. હારતું કારણ બિલકુલ જાહેર છે. વખત ઉપર મુનાફિકાનું અલભ થઈ જવું, મુસલમાનોમાં દુશ્મનનો મુકાબલો કેવી રીતે કરવો તેમાં પડેલા મતભેદ, દુન્યાવી માલતી લાલચમાં લપટાઈ તીર ખંદાઓનું હુજરત સં. લં. ના હુકમને તોડવો અને જો કે ઇમાનનું પુરતું બળ હોવા છતાં અલ્લાહની ઈજ્જત અને દુઃખ ઉપર મોમિનોનું ધીરજ ન ધરવું આ કારણોના લીધે ઓહદની લડાઈમાં મુસલમાનોને પાછા હઠવું પડ્યું અને તેથી તેમને નીચલા એનેરી પાઠ મળ્યા:—

(૧) હુમલો લઈને આવનાર દુશ્મનની મોટી સંખ્યાના મુકાબલામાં આપણી નાની સંખ્યાના લશ્ચકરને ખુલ્લા મથદાનમાં કોઈ કાળે લડાઈમાં ઉતરવું નહીં. બલકે એવા સમયે પ્રથમ દુશ્મનને હુમલો કરવાની તક આપવી અને આપણે અચાવમાં ગઈ દુશ્મનનું બળ તોડવા અને કમજોર કરવાની કોશીશ કરવી.

(૨) અત્યાર સુધી મુસલમાનો જીત ઉપર જીત મળવાના કારણે લડાઈમાં પુરતીકોશીશ અને લડાઈ કુનેહ વાપરતાં બેપરવાઈ કરતા હતા પણ ઓહદની હારથી અવિષ્યમાં સાવચેત રહેવા લાગ્યા અને એજ સાવચેતીના સળખે આગળ કાફરોના મુકાબલામાં તેમને ઠદી હાર મળી નહી.

(૩) બદરની રતોડ થવા પછી બધા ખરા એવા માણસો મુસલમાન સેના હતા જેઓ ખરા દિલથી નહીં પણ માત્ર ગનીમતના માલમાંથી ભાગ લેવાનાં હોવાને બદલે હતા. મુસલમાનો આવા ઢીલા મુસલમાનોને સારી

પેઠે ઝોળખવા લાગ્યા હતા હતાં કોઇ સંગીન સામેતી વગર પોતામ તદન જુદા કરી શકતા નહોતા. પણ ઝોહદની લડાઇમાં આવા યુનારીકો અહોરા ઉપર પડેલા પરો દુર થઇ ગયો અને મુસલમાનોએ તેમને સારી પેઠે ઝોળખી લીધા ખુદશા કાશિર દુશ્મનો કરતાં આવા પોતામાં મળેલા દુશ્મનો વધારે નુકસાન કરનારા નિવડે છે એવી ખાત્રી થવાથી મુસલમાનો બવિખ્યમાં સાવચેત રહેવા લાગ્યા. ખરેખરા ખરા ખોટાને પારખવાની ખોટામાં ખોટી કસોટી દુઃખ સમય છે. જંગે ઝોહદની હારથી આવી કસોટી થઇ ગઇ.

(૪) લશ્કરના વડા અને આગેવાનના દરમિયાન વિરુદ્ધ વર્તવાના નુકસાન જણાઇ આવ્યા જેથી બવિખ્યમાં તેમણે કોઇપણ દીવસે પોતાના વડા અને હાકેમની નાશર-માની કરી નથી.

મદીનામાં પહોચીને એકજ રાત પસાર કર્યા પછી ખીજી સવારે હઝરત રસુલે અકરમ સં લં એ શરમાન \* બહાર પાડ્યું કે, "લોકો જે ઝોહદની લડાઇમાં જામેલ થઈ ચુક્યા છે તેઓજ માત્ર ફરી તૈયાર થઇને દુશ્મનના મુકાબલામાં બહાર પડે" અબુદુલ્લા ખિન ઉખી ખિન સલુલ મુનાઝિકોને સરદાર હઝરત સં લં નીસાથે ચાલવાની દરખાસ્ત કરે છે પણ તે નામંજુર કરવામાં આવે છે માત્ર જામિર ખિન અબુદુલ્લા રહીં નામના એક અનસારી સહાયા જેઓ ઝોહદની લડાઇમાં ભાગ લઇ શક્યા નહોતા તેમને સાથે ચાલવાની રજા મળે છે. બાકી બધા તેજ

---

\* ઝોહદનો બનાવ તા. ૧૫ મી શબ્વાલ દિવસ ૩ ને શનીવારે બન્યો હતો અને તા. ૧૬ મી શબ્વાલ દિવસ ૩ ને રવીવારે એટલે ખીજેજ દીવસે રસુલે ખુદાસ લં એ શરી મુશ્કરીકોના મુકાબલા માટે મદીનાથી કુચ કરી આપની આ કસવાઇ બારે અગત્ય ધરાવે છે અને દરેક રીતે લાલ દાયક હતી.

ખીઓ સાથે હતા. જોઓ ઝોહદની લડાઈમાં કામેલ હતાં અને થાકીને તાથ તથા જખ્મો થી ચુર થએલા હતા. સહાયામાંથી એકે પણ જીવને ના પાડી નહીં.

મદીનાથી ઇસલામી લશ્કર રવાના થયું અને હમાર ઉત્ત અસદ મુકામે પડાવ કર્યો (હજરત રસુલે અકરમ સલ૦) પોતાના તંબુમાં બેઠા છે એટલામાં એક માણસ આવીને સલામ અરજ કરે છે. (હજરત સલ૦) હરતા ચહેરે તેના સલામના જવાબ આપી પુછે છે:—

માઅબ્દ બિન અબ્બા મુઅબ્દ! કહો ખચરિયત તો છે ને ?”

“સલ્લલ્લાહો • લયકા યા રસુલુલ્લાહ ! બધી વાતો ખુદાનો ફઝલ છે. અલબત્ત આપને ઝોહદની લડાઈમાં વેઠવી પડેલી હાડમારીથી અને અને મારી કામને બારે દિલગીરી થઇ છે. અમે બધા આપની દરેક સેવા બજાવવા તૈયાર છીએ.”

માઅબ્દ નામનો આ માણસ ખજાઆ કપાલાનો આગેવાન અને ઇસલામનો ખરો હમદદ છે. કમીલાના બધા લોકો રસુલે ખુદા સલ૦ ના ખેરખવાહ છે. તેમાં મુશરિક હોય કે મુસલિમ બધા મુસલમાનોની બલાઇ રાહનારા અને કુરેશી મુશરિકોને ધી:કારનારા છે. મઅબ્દ મુસલમાન થઇ ગયા છે તેની કુરેશી મુશરિકોને ખબર નથી તેઓતો મઅબ્દને પોતાનો ખેરખવાહ સમજે છે. જ્યારે માઅબ્દે હજરત સલ૦ની સેવામાં હાજર થઇ પોતાની લાગણી જાહેર કરી ત્યારે હજરત સલ૦ એ ફરમાવ્યું:—

“માઅબ્દ ! તમે આજે વખતસર આવી પહોંચ્યાછો માટે તમે એટલું કામ કરો કે અબલહી મક્કા રવાના થઇ જાવ અને માર્ગમાં કુરેશી મુશરિકો મળે અને જો તેઓ આ તરફ શરી હુમલો કરવાનો વિચાર રાખતા હોય તો તેમને કાઇ પણ પ્રકારે સમજાવી આ તરફ આવતાં અટકાવો. મારી ધારણાં છે કે તેઓએ જરૂર આ તરફ હુમલો કરવાનું નક્કી કર્યું હશે.”

“અસરોચશ્ચ” માખખદ બોલ્યા:—“હું અખત્રીજ વિદાય થા. હું અને બનતી કાશીશે. તેમને પાછા ફરતા રોકું છું.” આટલું બોલી હજરત સલ્લો ની સેવ માં સલામ કરી મખખદ વિદાય થયા. મદીન થી ત્રણ મનઝિલ ઉપર રવહા નામની એક વસતી છે. જે મકકાના માર્ગ ઉપરજ આવેલી છે. મુશરિક કુરેશીઓના લશ્કરે ત્યાં પકાવ નાંખ્યો છે. અમુસદ્દિયાનના તંમુના બના આગેવાનો એકઠા થયા છે અને સલાહ મસલેહત ચાલી રહી છે. એક જણ ઉમેા થાય છે અને આ પ્રમાણે કહે છે:—

“એ તો કાંઈ પણ ન થયું કે અમને સફળતા પણ મળી અને નિષ્ણ પાછા ચાલ્યા આવ્યા. દુશ્મનના બંને કમગ્નેર કરવું અને ફરી તેને બાકી રાખવું તેના એવા અર્થ થાય છે કે જાણે તેને વધુ બળ આપી દીધું. હવે મોહમ્મદ (સલ્લો) ને ધવાએલા સીંહની પેઠે સમજવું જોઈએ. બવિષ્યમાં તેના તરફથી જે હુમલો થશે તેનો જવાબ આપણે નહીં આપી શકીએ.” આ સાંભળી બીજા માણસે કહ્યું:—

“નહીં. એવું ન બોલો, અત્યારે પાછા ફરવુંજ મુનાસબ હવું. મુસલમાનોને હાર મળી તો તેથી શું થઈ ગયું. તેમનો સરદાર જીવતો છે અગર આપણે તેમને વધુ દબાવ્યા તો મદીનાના શાહુદીઓ તેમની મદદમાં ઉભા થઈ જતાં પરિણામ વિપરીત આવવાનો સંભવ રહે છે.” આ સાંભળી અમુ મુદ્દિયાન તિરસ્કાર જાહેર કરતાં બોલ્યો:—

“તમે બીકણ અને બેવકુફ છો. આપણે મોટા મોટા નિયમનીજ લુલ્લ કરી છે. મુસલમાનોના મોટા સંદારોને જતા કરી લશ્કર પાકું ફેરવવું કોઈપણ રીતે મુનાસબ નહોતું. કામુમાં આગેવા દુશ્મનનો તકનાશ કરી નાખવો જોઈએ. હજુ પણ વખત હાથમાં છે. મુસલમાનો બેર વિબેર સ્થાતીમાં છે. તેમની સંખ્યા નાની છે. જખમીઓ અને માંદાઓ ઘણા છે તેથી જે અત્યારે આપણે પાછો હુમલો કરીએ તો ખરેખર

તલમાનોનો સંપુર્ણ નાસ થશે અને શરી કોઇપણ વાતનો બચ રહેશે નહીં. લેથી હું અપઘડી પાછો હુમલો લઇ જવાની હિમાયત કરું છું અને... “અયુસ્મદિયાન અહીં સુધી પહોંચ્યોજ હવે કે બહારથી એક મુસાફર તંબુમાં આવીને કુરેશી આગેવાનોને સલામ કરે છે જેના જવાબમાં અયુસ્મદિયાન પોતાની વાત પડતી મુઠ્ઠી આવનારને જોઇ બોલે છે;— “માહઅદ! તમે આવ્યા? કહો શા સમાચાર છે?”

“મુસલમાનોની મોટી સંખ્યા લઇને મોહમ્મદ (સલ્વ) તમારો પીછો કરવા સારૂ મદીનાથી બહાર નીકળી ચુક્યા છે જે લોકો કોઇપણ કારણના લીધે ઓહદની લડાઇમાં સામેલ થઇ શક્યા નહોતા તે બધા તેમની સાથે પુરા ઉત્સાહી બનીને બળ્યા છે અને માત્ર ઓહદનો બદલો લેવો એજ તેમનો હેતુ છે. “માઅયદ આ વાત સાંભળીને અયુ સુદિયાન અજબ થતાં બોલ્યો:—

“તમારું પુરૂ થાય આ શું બકા છે?”

“મેં જે કંઈ જોયું છે તેજ કહું છું.”

“પણ અમે તો પાછા શરીને હુમલો કરવાની ધારણા રાખીએ છીએ.”

“હુમલો કરશે તો સખત નુકસાન ઉઠાવશે અહીંથી આગળ વધતાંજ તમને મુસલમાન સત્તારોના ટોળે ટોળા મળશે અને જેત જેતામાં તમારા ઉપર દુટ્ટી પડી ઓહદનો બદલોલેશે.” આ સાંભળી અયુ સુદિયાન વિચારમાં પડી બોલ્યો:—

“જે એમ હેય તો હવે હું મકકા પાછો ફરીશ, હાલ તરત હુમલાને મુલતવી રાખું છું.”

“અયુસ્મદિયાનનું “હાલ તરત હુમલાને મુલતવી રાખું છું” વળુ વાક્ય ખતમ થતાંજ તંબુની બહારથી કેટલાક ઝીણા અને નાળુક સાદ સંભળાયા;—

“કદી નહીં. કદી નહીં.” અત્યારે અણુ સુરિયાન આખા લગ્ન વડો હતો. ઉપલાં શબ્દોથી ભારે ઉશ્કેરાઈ જતાં પોકાર્યો;—

“જે લોકો મારા હુકમને સમય અનુકુળ ન સમજતા હોય તેઓ તંબુમાં આવીને વાદ વીવાદ કરે આવી રીતે પરદા પાછળ રહીને ધનકાર કરવામાં કાંઈએ બહાદુરી નથી” આ સાંભળી કુરેશી બાનુઓનું એક ટોળું તંબુમાં દાખલ થયું. સઉથી આગળ અણુ સુરિયાનની સ્ત્રી હિંદા હતી આ જોઈ અણુ સુરિયાન ગદગદિત કંઈ બોલ્યો:—

“કુરેશી કુંટુંબની વીર બાનુઓ! બેશક આ રૂતેહની વરમાળા તમારાજ કંઠોમાં આરોપવી જોઈએ. લડવઘુઓને ઉશ્કેરવા અને નમાળાઓને આનંદની સાથે માથા આપતા કરી દેવાનું મહાન કામ તમે કરી છેવટની રૂતેહ મેળવી છે અને તેમાં તમેએ આગેવાની બરો લાગ બજાવ્યો છે ઉપરાંત ધવાએલાઓની સારવાર અને લડનારાઓની માવજત કરવામાં તમેએ બહુ મોટો અને અનુપમ શાળો આપ્યો છે તેથી અત્યારની તમારી દબલગીરીએ કોઈ પણ આગેવાનને હલાતર બનાવ્યો નથી છતાં હું તમોને ખાતરી આપું કે અમેએ પુરે પુરા વિચાર પછીજ પાછા શરવાતો ફેસલો કર્યો છે. આમ પાછા જવાથી આપણી કુરેશી શુરવીરતાને ડાઘ લાગવાનું કે કોઈ પણ વાતની નામોશી આપવાનું તમે સમજ્યા હોવ તો તે દિવસથી કાઠી નાખજો.” આ સાંભળી હિંદાએ જવાબ આપ્યો:—

“લાત અને ઉઝાકા દેવતાઓ કુરેશી બહાદુરોથી ખુશી થાય. કુરેશી બાનુઓની સેવાઓનો જે સ્વિકાર કરવામાં આવ્યો છે તેનો હું કખીલાની બધી બાનુઓ તરફથી આભાર માનું છું. આપણા આગેવાનોના ફેસલાની વચ્ચે આવી અમે કોઈપણ રીતે તેમના કામમાં ગુચવણ ઉભી કરવાનું પસંદ કરતા નથી પણ હાલમાંજ મદીનાથી એક સવાર આવ્યાના સમાચાર



સાંભળવામાં આવ્યા છે જેણે મોહમ્મદ સલ૦ તથા તેમના સાથીઓ  
 ૧ જે ખપર આપી છે તે ઉપરથી હુમલો લઇ જવાની અગત્ય જણાય છે  
 તં તેથીજ અમોએ હુમલો લઇ જવાને પસંદગી આપી છે.”

ખરેખર જે સમય માઅમદ, અયુ સુરિયાન ના તંબુમાં દાખલ થયા  
 તેજ સમય એક માણસે હિંદાને ખપર આપી કે:-મદીનાથી એક સવાર  
 આવ્યો છે અને તે કહે છે કે મોહમ્મદ (સલ૦) ને એટલા કારી જખમ  
 લાગ્યા છે કે, બાગ્યેજ તેઓ ખયવા પામશે. મોહમ્મદ (સલ૦) ના  
 સાથીઓ તેમને પોતાની સાથે મદીનાથી સમુદ્રના કિનારે લઇ ગયા છે.  
 મદીના વાસીઓએ ઓહદમાં હાર મળવાથી મોહમ્મદ (સલ૦) ની મદદ  
 કરવાનું મુકી દીધું છે જલકે મદીના વાસીઓના કહેવાથીજ તેઓ  
 મદીનાથી ચાલ્યા જવાને લાચાર બન્યા છે. તેથી જો આપણે આ તકનો  
 લાભ લઇ મદીના ઉપર હુમલો કરી દઇશું તો જહૂઝ આસાનીથી તેના  
 ઉપર કબજો થઇ જશે. મદીના વાસીઓમાં એટલી લામ નથી કે તેઓ  
 આપણો મુકાબલો કરી શકે.”

હિંદાએ આ વાત સાંભળી પોતાના સાહેલીઓને એકઠી કરી અને  
 ખપર ખરી છે કે ખોટી તેની તપાસ કરવા અયુ સુરિયાનના તંબુ તરફ  
 ચાલી. તંબુની પાસે પહોંચતા તેણે માઅમદ તથા અયુ સુરિયાનની વાત  
 સાંભળી અને અયુ સુરિયાનનો છેવટનો ફેસલો પણ સાંભળ્યો એટલે તરતજ  
 તેણીઓ પોકારી ઉઠી કે:-“કદી નહીં, કદી નહીં.”

અયુસુરીયાન તરતજ થયલી ઝેરસમજીતી સમજી ગયો અને તે દુર  
 કરવા માટે બોલ્યો:-“કુરૈશની માનવંત બાબુઓ! મદીનાથી અખ ઘડી જે  
 સવાર આવ્યો છે તેનીજ જીએ તમારા સવાલનો જવાબ મળે તો હું

ધાર' છું કે તમારી ભુલ તરતજ સૂધરી જશે." અયુસુશીયાને માઅખદને ઇશારો કર્યો એટલે તે ઉભો થઇને બોલ્યો:—

મોહમ્મદ (સં લ૦) પોતાના સાથીઓની મોટી સંખ્યા તમારો પાછો કરવા સાર મદીનાથી નીકળી ચુક્યા છે. જે લોકો એહદ લડાઈમાં બાગ કોઈ કારણ સર લઈ શક્યા નહોતા તેઓ પણ સાથે છે." આ સાંભળી દિંદા બોલી:—

“લાતો ઊઝા દેવતાના સાગંદા મોહમ્મદ (સલ૦) એહદના મયદાનમાં ભાગેલા જામોના સખએ બચવા નહીં પામે અને તેઓ મદીના ખાલી કરી સમુદ્ર કીનારે નહાસી ગયાતા અમે સમાચાર સાંભળ્યા હતા.”

“તમને કોઈએ ખોટા સમાચાર પહોંચાડ્યા.” અયુ સુશિયાન બોલ્યો:—“જરા સમાચાર મળતા સમયાનું સાર અમે જે ફેસલો કર્યો છે તેજ મુનાસખ છે અને તેથી અખવરી તેના ઉપર અમલ થવો જોઈએ.”

“બહાદુર અને દુરઅદેશ સરદારોના ફેસલાની વચ્ચે આવવાનું અમે પસન્દ કરતા નથી. અમને અમારા સરદારો ઉપર પુરેપુરો ભરસો છે તેથી તેમના હકમાં દુઆ કરતાં અમે અમારા તંત્રુઓમાં જઈએ છીએ.”

એટલું બોલી દિંદા પોતાની સાહેલીઓ સાહિત પોતપોતાના તંત્રુઓમાં ગઈ. અયુ સુશિયાનના તંત્રુમાં ભેગા થયેલા આગેવાનો પણ વિખરાયા માઅખદને હવે આ સમાચાર આં હઝરત સલ૦ ની સેવામાં પહોંચાડવાની ચટપટી લાગી પણ જે તેજ વખતે વિદાય થાય તો કુરેશીઓના મનમાં શંકા જન્મ પામે અને જે કુરેશીઓની સાથે જય તો પાછા ફરવામાં વાર થાય. એટલામાં તેના મનમાં એક વાત જન્મ પામી. અત્યારપુરી તેને પોતાની મુસાદરીના તંત્રુમાં અયુ સુશિમાનથી કોઈપણ જાતની વાત કરી નહોતી જેથી તેણે તરતજ પોતાના શુલામને સવારીને

તર કરવાનો હુકમ આપ્યો આ સાબળા અગ્નિ સુધિયાને ચોકી  
શંકાશીલ થઇને પુછ્યું:—

“શું હવે મદીને પાછા જશો ?”

“નહીં,” માઅમદે તરતજ જવાબ આપ્યો” હું એક જરૂરી કામ  
સર ખચખર જતો હતો. જો કે મારે એક અગત્યના કામસર તાકીદે ત્યા  
પહોંચવું હતું પણ માત્ર તમારી બલામ્મ અને ખેરખવાહીના માટે હું ચાટલી  
વાર અહીં થોભી ગયો.”

આ તાત્કાલિક જવાબથી અગ્નિ સુધીયાનની શંકા દૂર થઇ ગઇ અને  
માઅમદ તરતજ રવાના થઇ ગયો. બે માઇલ ઉપર ખચખરનો માર્ગ બુગે  
પડતો હતો ત્યાંથી માઅમદ લાખો પંથ કાપી થોડીવારમા ઇસ્લામી લશ-  
કરમા પહોંચ્યો અને વ્યાં હુઝરત સલ્લં તથા મુસલમાનોને આ ખુશખબરી  
સંભળાવી. એટલે બધા નીરાંતે મદના તરફ પાછા ફરી પોત પોતાને  
ધેર ગયા.



# મીં કુરેશીના લખેલા તથા અનુવાદ કરેલા પુસ્તકોનું ટુંક લીસ્ટ.

ગુજરાતી અક્ષર અને ગુજરાતી ભાષા.

ક્રીંમત.

રૂા. આ. પાં.

જંગે બન્દર—( સચિત્ર ) વાર્તા પાકું પુકું.	૧—૮—૦
જંગે ઓહુક—વાર્તા	૦—૧૦—૦
નઝરબંદ ગાઝી—વાર્તા પાકું પુકું	૧—૮—૦
દુશમને કમાત્ર—સચિત્ર વાર્તા	૦—૧૦—૦
બુવાની લીવાની—વાર્તા	૦—૮—૦
નસીરુદ્દીન—વાર્તા	૦—૮—૦
જહાંકશર— વાર્તા	૦—૮—૦
સલીમ અને મહિરુનીસા—વાર્તા	૦—૧૦—૦
અબુધારી આફત—વાર્તા	૦—૧૦—૦
ઈદની એક અનમોલ લેટ—વાર્તા	૦—૨—૦
અખતર મહેલ—વાર્તા	૦—૨—૦
ફાકમાં રોઝો—વાર્તા	૦—૧—૦
આબેદા ભાગ ૧—વાર્તા	૦—૧૨—૦
અલ-ઈસ્લામ	૧—૧૨—૦
અમારા નખી અને તેમનાં બોધવચન	૦—૮—૦
કુત્ત કથા	૧—૪—૦
હુખી ફીરાક	૦—૮—૦

ગવહરજાન	૧—૮—૦
ગાઝી અનવર શાહીદ	૦—૮—૦
હજરત પીરાને પીર દસ્તગીર કં'૦ નું	
જીવન ચરિત્ર	૧—૦—૮
અમારા નબી	૮—૨—૦
તઝકીરએ મોહરમ	૦—૨—૦
હાલાતે ઇસ્તમખોલ	— / —
મઝહબી નોંધપોથી	૦—૧—૮
તોહફે મદદ દાહા	૮—૧—૦
હજરત મોહમ્મદ સલ૦ નું કુકે જીવન	
વૃત્તાંત ( ત્રીજી આગ્રની કપાય છે )	૧—૮—૦

### ઉર્દુ જીવાન અને ગુજરાતી હરફેમાં

કુતુહુલ ઇસ્લામ—ભાગ પહેલાંથી ૮૨ સુધી વગેરે	
ભાગની	૧—૮—૦
બહાર રમજાન	૦—૨—૦
ફોરો ફોરન્ડા—ભાગ ૧-૨	૫—૪—૦
મનસુર મોહના	૨—૦—૦
હવાબાઝ તુર્ક	૦—૧૨—૦
હીદી બાસુસ	૦—૮—૦
અરકાને ઇસ્લામ	૦—૬—૦

ઉપરાંત બીજા નવીન પુસ્તકો અપ.વ છે.

સીત્ત સંગ્રહો:—અમીર હસન નિઝામી.

પાંચપટ્ટી અમદાવાદ.

